

**T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE ÇEVRE SAĞLIĞININ
GELİŞMESİNDE NUSRET KARASU'NUN YERİ**

Doktora Tezi

Dr. A. Hilmi GÜRSES

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Can HAMAMCI

ANKARA 2008

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE ÇEVRE SAĞLIĞININ
GELİŞMESİNDE NUSRET KARASU'NUN YERİ

Doktora Tezi

Dr. A. Hilmi GÜRSES

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Can HAMAMCI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Can Hamamcı

.....

Prof. Dr. Ruşen Keleş

.....

Prof. Dr. Berna Alpagut

.....

Prof. Dr. Ayşegül Kaplan Mengi

.....

Doç. Dr. Nesrin Çobanoğlu

.....

Tez Sınavı Tarihi 12.03.2009

ANKARA 2008

Prof. Dr.Nusret KARASU

Prof. Dr.Nusret KARASU

ÖNSÖZ

Bir hekim ve bir üniversite öğretim üyesi olarak Ankara Hukuk Fakültesine ekstern öğrencilik dönemimde; tüm yaşamım boyunca kendilerine sonsuz saygı duyduğum iki aile büyüğümün uyarıcı, yönlendirici sözleri; tüm yaşamsal davranışlarımın temeli, binası, çatısı olmuştur. Bu kapsamda liseyi bitirdiğimde meslek seçimi ziyareti amacıyla ziyaretlerine gittiğim aile büyüğümüz beni görür görmez “gel benim aslan doktorum” dediler. Yıllar ardarda geçmiş, tıp hocası olmuş; yarı bilinçli bir davranışla Ankara Hukuk Fakültesine ekstern öğrenci olarak girmiştım. Hemen diğer aile büyüğümüzün yıllar önceki öneriyle sarsıldım. “oğlum, hukuku bitir, bizim davalarımızı savun!” demişlerdi. Olayların bu doğal akışı içinde hukukta kamu hukuku master programına katıldım ve sonuçlandı. Bu dönem tıpta emeklilik yaşına yaklaşma dönemidir. İçimde nereye varacağını kestiremediğim bir yaklaşımla hukuk doktora eğilimi belirdi. Ve 2004 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Sosyal Çevre Bilimleri Bölümüne 04923801 no’lu öğrenci olarak başladım. Ders seçiminde Sayın Hocam Prof. Dr. Can Hamamcı önderlik etti; saygım sonsuzdur. Bilindiği gibi XIX. YY’ın sonu, XX. ve XXI. Yüzyıllar dünya çevre sorunlarının insanlığın giderek güncelleştirmek zorunda kaldığı önde gelen varlık-yokluk sınırlarına yaklaştığı dönemlerdir. Böyle bir ortamda tıp kökenli, hukuk donanımlı birisinin çevre sağlığına yönelmesi; başlangıçta hiç düşünmeden adım adım ulaştığı bir sonuç olmuş ve iki aile büyüğümüzün gençlik dönemimde lütfettikleri uyarılar; yaşlılık dönemimde çalışma ve uğraş alanımı oluşturmuştur. Anıları önünde her zaman olduğu gibi saygıyla ellerini öperek eğilmeyi, en büyük onur sayıyorum.

Sizler ki yaşamıma yön verdiniz her an;
Değer bilerek çalışmak en önemli armağan,
Bu, insanlıkta imtihan.

Ankara Hukuk Fakültesini tamamlayıp kamu hukuku master programına başladığım dönemde¹ Jerome New Frank'la bilimsel düzeyde tanışarak "AMERİKAN HUKUKİ GERÇEKÇİLİK AKIMI VE JEROME NEW FRANK'IN BU AKIMDAKİ YERİ" adlı tezimi hazırlamıştım. Bu çalışma bana hukukta yazılı kurallar kadar; yaşanan hayat olaylarından kaynaklanan değerlerin de önemini, göz önünde tutulması gerektiğini gösterdi. Bu bakımdan Medeni Kanunun 1. maddesinde. yer alan "Kanun, lafzile veya ruhile temas ettiği bütün meselelerde mer'idir. Hakkında kanuni bir hüküm bulunmayan meselede hakim örf ve adete göre, örf ve adet dahi yoksa "KENDİSİ VAZİİ KANUN OLSAYDI BU MESELEYE DAİR NASIL BİR KAİDE VAZEDECEK İDİYSE ONA GÖRE HÜKMEDER. HAKİM, HÜKÜMLERİNDE İLMİ İÇTİHADLARDAN VE KAZAİ KARARLARDAN İSTİFADE EDER."² hükmünün ne denli hukuk eğitiyle örtüştüğünü kanıtlattı. Çünkü objektif bakışla hukukta amaç; etik kurallara saygılı kararlar vermektir. Akla şu geliyor: acaba bu etik günümüzde tüm dünyada ne kadar egemendir? Yorumunu okurlarımıza bırakıyorum.

Konu etikle örtüşüne tıp-hukuk-çevre-tüm bilimler-tüm yer küre ve tüm evrensel etik alanları hem iç içe, hem genişleyen çemberler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada yeni bir bilimsel kavramla karşılaşyoruz. Tam bu aşamada; daha önce tanımlanan lisansüstü programından doktora programına geçme düşüncesi belleğimi kapladı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. Can Hamamcı Hocamı ziyarete gittiğimde ilgi alanımı sordu: Çevre Sağlığı dedim. 2004 yılı güz ve 2005 yılı bahar programlarında çevre sağlığıyla ilgili akademik eğitim alanlarını birlikte gözden geçirdik. Lütfettiler; bir ders seçimi yaptık. Böylece deyim yerindeyse bir filizden bir ağaç toprağa bağlandı. Bu doktora programı böylece teorikten pratiğe geçmiş oldu.

---

¹ "Amerikan hukuki gerçekçilik akımı ve Jerome New Frank'ın bu akımdaki yer'i, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

² Türk Kanunu Medenisi, başlangıç, Kanunu Medenin'inin tatbiki

Konu bu şekilde somutlaştınca tez aşamasıyla karşılaştım. Hiçbir güçlük olmadan hekimlik yaşamımda daima örnek ve bilimsel kaynak olarak gördüğüm Hocam Prof. Dr. Nusret Karasu'nun adıyla birlikte: **“Türkiye’de Çevre Sağlığının Gelişmesinde Nusret Karasu’nun Yeri”** konulu doktora tezini bir onursal görev olarak benimsedim. Bu çalışma kısa süreli yaşamımın uzun süreli bir belgesi olacağı inancımı yansıtırsa ne mutlu bana.

Literatür çalışmalarıyla ve tez hazırlama yönergesi kapsamında yürütülen tezin hiç kuşkusuz noksan yerleri olabilir. Bunun iyi niyetimin bir ifadesi olarak kabul edilmesini ve kusurlarımın hoş görülmesini özellikle rica ediyorum. İçimden geldiğince sunmaya çalıştığım duygu ve düşüncelerimle konunun gerçek sahibi okuyucularıyla her an sınırsız sevgi ve saygı bağlarımı sunar; anlatım kusurlarımın her alanda toplumumuzu çağdaş uygarlığa taşıyacak genç, dinç, Atatürkçü bilim adamlarımızı saygıyla selamlarım.

İki yıldır pratik ve teorik düzeyde uygulanan doktora programı kapsamında ilk günden bugüne kadar her bakımdan yakın ilgilerini lütfeden çok saygıdeğer hocalarım başta olmak üzere bana her türlü yardımlarını esirgemeyen tüm mesai arkadaşlarıma; tezin düzenlenmesinde bana yardım eden yeğenim Yrd. Doç. Dr. Sibel ERKAL İLHAN ve eşi Hasan İLHAN’a, sekreteryaya görevinde yakın ilgilerini gördüğüm Gözde YURTDAŞ, Mürvet UZUN, Sevil SEYHAN, Sultan ERGANİ, Zuhale BIYIKLIOĞLU, Suzan GÜNER, Çiğdem GÜNER ve Nigar ADIYAMAN’a tüm gönlümle teşekkürlerimi görev sayıyorum.

Doktora çalışmalarına başlarken itiraf etmek isterim ki; tez konusu olarak ÇEVRE SAĞLIĞINI seçmeyi düşünmemiştim. Ancak bu alanda bana ilk günden bu yana sürekli ilgilerini esirgemeyen ve kendilerine her zaman şükran ve saygı duyduğum Hocam Sayın Prof. Dr. Can HAMAMCI ve kendilerini ismen tanıdığım Hocalarım Sayın Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Prof. Dr. Nesrin ALGAN, Prof. Dr. Ayşegül Kaplan MENGİ ve doktora derslerimdeki bütün hocalarımdan gerek ders eğitimi, gerek eğitim sonu sürekli, karşılıklı, verimli ilişkilerim kesintisiz sürdü ve sürmektedir. Hepsine sonsuz saygım gönlüme, belleğime yerleşmiştir.

Dr. A. Hilmi GÜRSES

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NUSRET KARASU'NUN TÜRKİYE'DE ÇEVRE SAĞLIĞININ GELİŞMESİNDEKİ YERİ

I. ÇEVRE SAĞLIĞI VE NUSRET KARASU	10
1.1. Prof. Dr. Nusret Karasu	10
1.2. Verem Savaş Derneği ve Nusret Karasu	12
1.3. Türkiye Kızılay Derneği ve Nusret Karasu	14
1.4. Karasu Hocamın Meslek Yaşamındaki Yeri	16
1.5. Hocam Dr. Karasu Ve Türkiye'de Verem Savaşı	17
1.6. Cumhuriyetten Sonra Sağlık Hizmetleri ve Dr. Nusret Karasu	22
1.7. Dr. Nusret Karasu İle İlgili Diğer Bilgiler	25
1.8. Sempozyum İzlenimleri	33
II. MİLLİ TÜBERKÜLOZ KONRESİNE GENEL BAKIŞ	35
2.1. 1918-1946 Arası Çalışmalar	35
2.2. 1946-1970 Arası Çalışmaları	35
2.3. 1970 ve Onu İzleyen Dönemler	36
III. TÜBERKÜLOZ VE ÖNEMİ	39
IV. KARASU'NUN İZİNDEN GİDENLER:	41
Nusret Fişek'in Halk Sağlığı Ve Entelektüel Yaşamındaki Yeri	43

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE SAĞLIĞI

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	63
1.1. Ekosentrik Yaklaşım	70
1.2. Çevre Etiği	71
1.2.1. Çevre Felsefesine Giriş	71
1.2.2. Tüketim ve Sürdürülebilir Gelişme	71
1.2.3. Canlımerkezli Etik ve Yaşamın Özsel Değeri	73
1.2.4. Ekolojiden Etiğe	73

1.3. Çevre Sağlığının Modern Çevre Bilimine Katkıları	75
1.3.1. Çevre Kavramı	75
1.3.2. Çevreye Yüklenene Anlamlar	75
1.3.3. Çevre Bilim (Ekoloji)	76
1.3.3.1. Ekolojinin Temel Yasaları	78
1.3.3.2. Derin Ekoloji	80
1.3.3.4. Kent Ve Kent Ekolojisi	82
1.3.3.5. Kent Ekosistem Modeli	83
1.4. Genel Anlamda Çevre Sağlığı	86
II. ÇEVRE SAĞLIĞINI TEHDİT EDEN UNSURLAR	89
2.1. İnsanın Doğayı Algılayışı	89
2.2. Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı	89
2.2.1. Çevre Sorunlarının Kaynakları	93
2.3. Çevreyi Kirleten Etkenler	95
2.3.1. Kirlenme ve Kirleticiler	98
2.3.2. Kirletici Tipleri	99
2.3.3. Su Kirliliği	100
2.3.4. Toprak Kirliliği	100
2.3.5. Ormanlar ve Ormansızlaşma	102
2.4. Çevre ve Halk Sağlığı	103
2.5. Çevre Politikası	104
2.6. Çevresel Etki Değerlendirilmesi: (ÇED)	105
2.7. Küresel Çevre Sorunları ve Çözüm Arayışları	106
III. MEVZUAT	107
3.1. Uluslararası Sözleşmeler	107
3.2. Üniversitelerarası İletişimler	107
3.3. Çevre Yönetimi	107
3.4. Çevre Mevzuatımızla İlgili Temel Bilgiler	108
3.5. Çevre Sağlığına İlişkin Yasal İşlemler	109
3.6. Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme	109
3.7. Türkiye’de Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: Ulusal Çevre Stratejisi Eylem Planı (UÇEP).	111
3.8. Atatürk ve Çevre Sağlığı	113
3.8.1. Atatürk ve Orman Çiftliği Oluşumu	114

3.8.2. Atatürk Orman Çiftliği'nin Günümüzde Değerlendirmesi	120
3.8.3. Yorum	121
IV. GENEL SONUÇ VE ÖNERİLER	122
4.1. Genel Yaklaşım	122
4.2. Sonuç	136
4.3. Öneriler	140
ÖZET	142
SUMMARY	145
KAYNAKLAR	148
ÖZGEÇMİŞ	151
EKLER	
TÜBİÇEK	153
Halk Sağlığı Kapsamında Refik Saydam'ın Girişimleri	160

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AID: Uluslar arası Gelişme Yardımı

BCG: Bacille Calmette-Guérin

BM: Birleşmiş Milletler

ÇED: Çevre Etki Değerlendirmesi

DNA: Deoksiribonükleik Asit

DOTS: Doğrudan Gözetimli Tedavi Stratejisi

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

EIA: Enviromental Impact Analysis (Çevre Etki Değerlendirmesi)

ESI: Çevresel Sürdürebilirlik İndeksi

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GEF:Küresel Çevre Fonu

MIT: Massachussets Institute of Tecnology

NÜSED:Nükleer Tehlikeye Karşı Bariş ve Çevre İçin Sağlıkçılar Derneği

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

PPD: Saflaştırılmış Prtotein Türevi (Purified Protein Derivative)

RNA: Ribonükleik Asit

TEMA: Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

UÇEP: Ulusal Çevre Stratejileri Eylem Planı

UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı Örgütü

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı”

GİRİŞ

Tez çalışmasının akışı içerisinde çevre ve çevre sağlığı doğal ve insancıl yaklaşımlarla çalışılmıştır. Diyebilirim ki; 1854'de kızılderili şefi Seattle'ın ABD Cumhurbaşkanıına yazdığı mektup, her yönüyle çevre, çevre sağlığı, sosyal ve ekonomik yaklaşımlarıyla insan-doğa ilişkilerinde anıtsal bir değerdir ve günümüzde değerini aynen korumaktadır. Çünkü bu mektupta önyargısız; insan, çevre, doğa sevgisine paralel olarak egosentrik doyumuzluktan kaynaklanan ve günümüzde aynen devam eden sorumsuz yaklaşımlara bağlı sonuçlar açıkça vurgulanmıştır.

Günümüzde ÇEVRE SAĞLIĞI yerkürenin ve daha ötesinde evrensel düzeyde tüm evrenin en önde gelen yaşam sorununa dönüşmüştür.

Çünkü insan, havasız, besinsiz,
Bedensiz, evsiz, vatansız,
Susuz, topraksız, ağaçsız, çiçeksiz,
Yersiz, göksüz, güneşsiz,
Bir tek sözcükle sağlıksız evrensiz
Yaşayamaz.
Evrenin sağlığı çevrenin sağlığından,
Çevre sağlığı insan sağlığından dışlanamaz ! . . .

Bu koşullarda çevremizi kafamızla, kalbimizle, sosyal, ekolojik, ekonomik koşullarda sürekli, verimli davranışlarla kollamak ve korumak zorundayız. Bu çalışma elden geldiğince iç ve dış literatürlerden konuya ilişkin yayınlardan esinlenerek ve ayrıca mikrokosmos, makrokosmos, üniversokosmos tanımlamalarıyla konuyu genişleterek, somut örneklemelele sunmak amacıyla yapılmıştır.

Dünyanın yaşı yaklaşık 3-4, 5 milyar yıldır. Günümüzden 1 milyar yıl önce sular canlanmaya başladı. Ve bunlar sulardaki organik maddeleri yiyerek yaşıyorlardı. Yıldırım ve şimşeklerin etkisiyle atmosferdeki gazlardan (ilkel atmosferden) organik maddeler oluştu. Ve böylece fotosentez yapma yeteneğine sahip türler ortaya çıktı:

Fotosentez: bazı ilkel heterotrof canlıların ışık enerjisini kullanabilecek şekilde evrimleşmesiyle oluşan biyolojik tabloya fotosentez diyoruz. Bu noktada iki olay dikkat çekicidir: Bunlardan ilki havadaki karbondioksit bitki tarafından besin maddesi olarak kullanılır kirli hava temizlenmektedir, ikincisi gün ışığında ışık enerjisi bitkideki **klorofil** aracılığıyla absorbe edilerek yan ürünü olarak oksijen açığa çıkmaktadır. Kısaca bitki gündüzleri oksijen fabrikası olarak çalışmakta, geceleri ise kirli havayı karbondioksitten temizlemektedir. Böyle bir fabrikanın öncüsü denizlerden ilk kez karaya çıkan yaklaşık altıyüz milyon yaşındaki mavi yeşil su yosunu (cyanophicea) dır.

Bu ne büyük, ne güzel bir denge,
Düşünmek gerek yüzkere, binkere
Sonsuz kere !. . .

Zaman zaman bu alanda bilgi sunulmuşsa da konunun temelinde tüm canlı ortamda hücre ve alt yapıları yer almaktadır. İlk planda bunun çevre sağlığıyla ilişkisi akla gelebilir ancak hücre, doku, organ, sistemler ve bunlardan oluşan bir vücut yapısında genetik sistem başta olmak üzere mikroçevreden makroçevreye ve genelde çevre sağlığına doğru bir **doğal** akışı düşünürsek mikroçevreyi, yani mikrokosmosu makroçevreden, yani makrokosmosdan soyutlayamayız. Mikrokosmotik ortam ise doğrudan doğruya önce hücre ve giderek hücre alt yapılarına, DNA-RNA sistemlerine, dolayısıyla genetik bilgiyi taşıyan yapıya dayalı bulunmaktadır.

İster makrodan mikroya,
İster mikrodan makroya doğru bu yol,
Sonsuzdan sonsuza uzanmakta ey insan,
Kendini egemen sanmadan böyle düşün
Her an,
Çünkü ancak sanal bir kavram z a m a n
Sen bir sonsuz deryada sürekli
Çalkalanan !. . .

Çevre sağlığı meslek ve doğal yaşamımda önceden düşünemediğim düşünce ve duygu alanlarını zamanın akışı içerisinde geliştirdi. Örneğin başlangıçta yalnız antropo ve ekosentrik klasik terimler yanında, zamanla makro ve mikrosentrik, makro ve mikrokosmos, üniversosentrik kavramlar belirdi. Bu kavramların uluslararası terminolojik normlarla uyum içerisinde olduğunu gördüm. Ve bu yolda yeni açılımlar içerisinde daha çok durulması gerektiğini düşündüm.

Oldukça uzun bir yolculuk sonu
Bu noktaya ulaştık eni konu
İnanarak çalışmak amaca yaklaşımdır
Amaç gücümüz yettiğinde insanlık yolu
İnsan gerçeğe yaklaştıkça gerçeği arar, bu doğru!..

Çevre sağlığı çok boyutludur. Burada yalnız yer küremizde özellikle son yüz yılda giderek önem kazanan kuraklaşma, iklim değişiklikleri ve küreselleşme sorunları üzerinde durmak gerekir. İnsan çevreyi ne denli küçümserse çevre onu o denli küçümser ve yutar. 2000'li yıllarda şimdi yer kürede yaşamakta olduğumuz ortam budur.

İnsanın doğayı algılayışı: Galileo ve Newton gibi doğa bilimciler insanın doğa egemeni olduğunu (antrtoposentrik yaklaşım) ve bu gerekçeyle her şeyde kendisini önde tutmasını önermişlerdi. Oysa, özellikle XIX. YY'ın ortasından ve XX. YY'ın yarısından bu yana giderek artan kuraklık ve çevre sağlığı sorunları, BM başta olmak üzere konunun gerçek boyutlarını acı bir şekilde gözler önüne sermiştir.

Bu konudaki örnekler:

- 1952 yılı Aralık ayında Londra' da **kirli hava** nedeniyle **bir hafta içinde yaklaşık 4. 000 kişi** yaşamını yitirmiştir.
- 1969 yılında BM genel sekreteri U-Thant en çok on yıl içinde BM örgütü ülkelerin eski çatışmalarını bir yana bırakarak çevreyi korumak, **nüfus artışı yavaşlatmak** ve yoksulları kaldırmak için birleşmelerinin gereği üzerinde duruyordu.
- 1970 yılının Ağustos ayında **Roma Kulübü**, insanlığın ikilemi adlı projesinde kullanmak üzere Massachussets Institute of Technology'den çevre sağlığının karşısında bulunduğu sorunların hastalık çözümlerini vurgulayacak bir rapor istedi.

Bu raporun amacı:

- Dünya çapında nüfus artışı,
- Gıda üretimi,
- Endüstrileşme,
- Doğal kaynakların tüketilmesi
- Kirlenmeden oluşan beş temel etkenin karşılıklı bağımlılığının ve etkileşiminin belirlenmesiydi.

Bilgisayarda simgeler
Özel bellekte konuşan dünyalar
İnsan bu ortama uyar
Bildiği kadar düşünür, duyar, yazar
Dizelere sığan sığmayan duygular
Bittiği yerde yeniden başlar
Nereye kadar?
Bilemem, bilsem söylemez miyim dostlar?
Örneğin bu tez çalışması
Yaşamımda yeni alanlar, kapılar açar
Yaz dostum gönlünce yazabildiğin kadar !. .

Çevre, insanla birlikte tüm canlı varlıklar, cansız varlıklar, canlı varlıkların eylemlerini etkileyen, ya da etkileyebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik, toplumsal nitelikteki tüm etkenler olarak tanımlanabilir. Başka bir yaklaşıma göre çevre evrensel değerler bütünüdür ben şahsen bu son yaklaşıma katılıyorum. Hatta çevreyi yer küreyi, güneş sistemini, galaksi ve tüm evrensel bütünü kapsayan makro düzeyde bir bütün olarak görüyorum ve bu bütünsel çevreye evrensel çevre veya makrokosmos denilmesini öneriyorum.

Ey insan nedir tasan çevreyi böyle anlasan
Bu gerçekçi yaklaşımda kaybın ne, kazancın ne
Aklın yolu bir tek yol, ne kaybeder böyle yaklaşan ?!. .

Bu bilgilerin sunumu kapsamında tezin önemini iki açıdan ele almak istiyorum.
Bunlar:

- Prof. Dr. Nusret KARASU'nun kişiliği bu tez kapsamında nasıl değerlendirilmelidir?
- Çevre sağlığı kapsamında tezin önemi nedir?

Birinci konuda insanın sınırlı biyolojik yapısıyla sınırsız psikolojik yapısı göz önünde tutulmalıdır. Örneğin Sokrates, Aristo, Galileo, Hipokrat, İbn-i Sina vb. ölümsüz insanlar günümüzde bilimsel açıdan canlılıklarını sürdürmektedirler: Prof. Dr. Karasu geçici yaşamında hekim ve insanlık yetenekleriyle kuşaklar boyu yaşamını sürdürecektir.

İnsan odur ki ölümsüz kişiliği,
Ölümsüz eserleriyle yaşar bilgeliği,

Bu tez çalışmasının ana teması çevre sağlığıdır. Yöresel ve evrensel düzeyde, özellikle XXI. Yüzyılda dünyamızda giderek güncellenen çevre sağlığı, ekolojik, ekonomik, sosyolojik koşullarda, her gün bir önceki günden daha önemli boyutlara ulaşmıştır. Bunu göz ardı edemeyen insan, kendi geleceğini güvence altına almak için, yukarda sıralanan alanlarda ulusal ve uluslararası girişimlerde bulunmak zorunda kalmıştır. Bu çalışma çevre sağlığında bugüne kadar yapılmış ve yapılması ön görülen girişimleri özellikle yurdumuzda yapılmış ve yapılması gerekenlerin tartışılması amacıyla yöneliktir.

Tezin amacı konusunda vurgulandığı gibi geçmişten bize miras kalan yerküreyi özellikle XIX. yüzyıldan bu yana yukarda sürdürülebilir gelişmede belirtilen sunuşlar kapsamında sürekli mirasyedi zihniyetiyle hırpalıyoruz. Bu doğal yapının giderek

verimsizleşmesi karşısında tüm insanlık tekrar tekrar düşünmelidir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Dünya Sağlık Örgütü, UNESCO ve benzer yerel ve genel kurum ve kuruluşlar aracılığıyla artık çevre sömürüsüne dur demek zamanı gelmiş ve geçmiştir. Aynı konuda tekrarlamalardan kaçınarak ileriye dönük önlemlerin alınmasını ciddiyetle düşünme zamanı gelmiş, geçmektedir. Bu bakımdan tezin önemini şu şekilde özetlemek mümkündür “İnsan, doğa, çevre birbiriyle iç içe ve karşılıklı hak ve hükümler göz önünde tutularak yaşamını sürdürmelidir.”

Bir hekim ve hukukçu olarak belli yasal yolları izlemek suretiyle bulunduğum noktada kesin olarak söylenebilir ki, günümüzde genel ve yerel kapsamda çevre sağlığı sorunları bütün insanlığı ve giderek bütün evreni ilgilendirir hale gelmiştir. Bu görüşle insan merkezi (antroposenterik) ve çevre merkezli (ekosenterik) yaklaşımlarla yüzlerce yıldır ve değişik açılardan incelemeler yapılmış, eserler verilmiştir.

Özellikle XIX. ve XX. Yüzyıllarda çevre sağlığı konusu tüm dünyanın güncel yaşamları arasında yer almıştır. Örneğin Robert MALTHUS’un 1798 yılında nüfus artışının geometrik oluşuna karşın besin üretiminin aritmetiksel oluşu nedeniyle bir süre sonra doğal kaynakların yetersiz kalacağına dikkat çekmesi, “vahşi” ama bilge Kızılderili reisin “uygar” beyazlara “son ağaç öldüğü, son nehir zehirlendiği ve son balık yakalandığında paranın yenemeyeceğini anlayacaksınız” demesi Gandi’nin de “Birleşik Krallığın kalkınması için dünyanın kaynaklarının yarısını tükettiniz, Hindistan’ın aynı düzeye gelebilmesi için kaç dünya gerekir?” diye sormasına Churchill’in “Ne kadar geriye bakarsanız o kadar ileriye görebilirsiniz” ve Einstein’ın “Sorunları onları yaratan zihniyetle çözemezsiniz” deyişlerini ve “Ne oldum dememeli ne olacağım demeli” atasözünü göz önünde tutmak zorundayız.

Çevre sağlığı günümüzde başta Birleşmiş Milletler olmak üzere bölgesel ve yerel anlamda en önemli çalışma, inceleme, öneri aşamasına gelmiştir.

Tezin başında hocam Prof. Dr. NUSRET KARASU'nun adını söylemek benim için etik açıdan çok büyük anlam taşımaktadır. Çünkü 1955'te Ankara Tıp Fakültesini bitirince sıradan bir hekim olarak "Göğüs Hastalıkları" alanında uzmanlık eğitime başladığımdan bu yana O'nun üstün kişiliği, bilge hekimliği çok geniş sosyal çevresi bütün yaşamımda davranışlarımın eksenini oluşturmuştur. Şimdi bulunduğum noktada O'nun geliştirdiği mediko-sosyal bir kuruluş olan Ankara Veremle Savaş Derneği'nin bir üyesi olarak O'nun izinde yürümek benim için bir onur kaynağı olmuştur. Sunulan nedenlerle bu tez önce etik açıdan ve sonra somut yaklaşımlarla bilimsel açıdan bir araştırma olarak yararlı olabilir diye düşünülmüştür.

ÖZEL KİŞİSEL YAKLAŞIM

Tezin adı sunulurken ifade edilmiş bulunan üniversosenterik yaklaşım kapsamında yer alan etik değerler ve çevre sağlığı bu araştırmanın problem olarak temel sorunu niteliğindedir. Bu nedenle yeni bir kavram olarak sunulan üniversosenterik yaklaşıma Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Tez Hazırlama Yönergesi çerçevesinde yeri geldikçe değinilecektir.

İnsan da; tüm çevresiyle birlikte dünyanın, güneş sisteminin de içinde bulunduğu milyarlarca yıldızdan oluşan Galaksi kümesinde 4,5milyar yaşında olan yerkürenin ayrılmaz parçasıdır. Ancak kendisini bu konuda sınırlı görmemiş, oluşumundan sonsuza uzanan çevre içerisinde Büyük Bilge Aristoteles'in "Düşünüyorum, öyleyse varım" kavramıyla varlık nedenini, uygarlığını ve geleceğini

sergilemek için bütün beyin gücünü kullanmıştır. Bu noktada hekim olarak bir başka özelliğe değinmek gerekir:

İnsanın beyin gücü deha derecesinde verimli olduğu zaman potansiyelinin ancak % 2'si kadar etkinlik göstermektedir.

Bu ne büyük anlamlı bir görünüm

Nerde insan

Nerde zaman

Nerde evren

Nerde dün

Nerde bugün! . .

BİRİNCİ BÖLÜM

NUSRET KARASU'NUN TÜRKİYE'DE ÇEVRE SAĞLIĞININ GELİŞMESİNDE YERİ

I. ÇEVRE SAĞLIĞI VE NUSRET KARASU

Çevre Sağlığı ağırlıklı bu tezin gerek antroposenterik, gerek ekosenterik yaklaşımların tümünü kapsadığına inandığımız makro ve mikro kozmos ortak alanında kesişen üniversosenterik temele dayandığını söyleyebiliriz. Diyebiliriz ki bu ortak kesişme alanı fizik, kimya, biyoloji temellerini oluşturan elementer aktivite ve elektronegatif akıştan kaynaklanan evrensel niteliktedir. Bu bakımdan tezimiz ÇEVRE SAĞLIĞI VE ELEKTROTEKNOLOJİK AKIŞ olarak da tanımlanabilir. Kaldı ki son on yıl içinde “Nano teknoloji” bilim dalı; tüm moleküler biyoloji, fizik, kimya, biyokimya ve teknolojiye yeni boyutlar getirecek nitelikte hızla gelişmekte; örneğin biyoteknoloji ve biyogenetik alanlarına doğru yol almaktadır.

Tezin adı konusunda: “**Türkiye'de Çevre Sağlığının Gelişmesinde Nusret Karasu'nun Yeri**” tanımına ilişkin olarak, bütün meslek yaşantımdaki tüm bilgi birikimimin ve akademik performansımın ölümsüz kaynağını oluşturan Hocam, Prof. Dr. Nusret KARASU'nun üstün kişiliğini özetleyerek konuya girmek istiyorum.

1.1. Prof. Dr. Nusret Karasu

Bir hoca düşünelim: Çeşitli yönleriyle hekimlik mesleğinde daima ileriye bakış açısıyla önce akademik çevresine, sonra zekasıyla Fakültesine, Üniversitesine, Devletine ve tüm insanlığa örnek başarılı çalışmalar vererek bunu kanıtlamış olmakla kalmamış; gelecek kuşaklara da başarılarını yansıtmışsa hiç kuşkusuz en azından çok yönlü kişiliğini ölümsüzlük düzeyine getirmiştir. Bu çevre sağlığı ağırlıklı çalışmada

O'nun ölümsüz kişiliğinden alınan YAŞAM BOYU EĞİTİM PRENSİBİ temel etkin olmuştur. Örneğin Türkiye'de bir genel iç hastalıkları alanından özel Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalının ve genel cerrahi alanından Göğüs Cerrahisinin oluşturulması yanı sıra Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalında Temel Tıp Dalları kapsamında Patoloji, Bakteriyoloji, Biyokimya laboratuvarlarını kurması; bu laboratuvarlara akademik personelin yetiştirilmesine katkıda bulunması ve benzer girişimleri sıradan yapılmış işler değildir.

Onun sınırsız bilimsel kişiliğinden alınan enerjiyle Hukuk Fakültesi Eğitimine ve üst lisans, doktora alanlarına doğru alınan yollarda VE ÖZELLİKLE ÇEVRE SAĞLIĞI, TIP ve HUKUK ETİĞİ, BİYOETİK yelpazesine açılan yollarda şu an TIP-HUKUK-ÇEVRE-ETİK-FELSEFE kavramları bir bütün oluşturmuştur. Bugün 6 Kasım 2006'da O'nun adını taşıyan bu kitaplıkta, yararlandığım kitapların manevi atmosferinde 20 dakika süreyle O'nun Adı'nı taşıyan bu doktora çalışması, yaşamımın ileri döneminde benim için büyük onur kaynağı olmuştur.

Geçici yaşamı 1902–1987 tarihleri arasında sürekli yaşamı biz ve bizden sonraki nice kuşaklar boyu bilimsel ve etik düzeyde sürecek olan Prof. Dr. Nusret KARASU hocamız için övgüyle birlikte saygı deyimi O'nun gerçek kişiliğine daha uygun gelir inancındayım. O, tıp

tarihimizdeki yerini bilim dünyamızda örnek davranışları ve eserleriyle kurmuş, korumuş ve bizden sonraki kuşaklara emanet olarak bırakmıştır.

Prof. Dr. Nusret KARASU, daha çok eğitimle ilgili çeşitli ihtisas kürsülerinin kurucusu olarak da tanınmaktadır. Bunlar arasında Göğüs Hastalıkları ile ilgili birimin yanı sıra, sitoloji, alerji, bronkoloji, mikrokateter ve özel cerrahi ile ilgili bölümlerin

kurulması konusunda önemli hizmetler vermiştir. Bilim dünyasına yaptığı hizmetleri arasında tüberkülozla ilgili çalışmaları önem taşır. Bu çalışmalar doğrultusunda Türkiye'de cüzzam hastalığının BCG aşısı uygulaması ile azalacağı düşüncesini ilk defa Türkiye'ye getiren O'dur. Ayrıca akciğer kanseri üzerinde de değerli çalışmaları vardır (Kahya 2002).

1.2. Verem Savaş Derneği ve Nusret Karasu

1946 yılında Ankara'da kurulan ve veremi daha çok bir memleket davası olarak ele alan Ankara Veremle Savaş Derneği, Ankara Valisi Nevzat TANDOĞAN'ın Başkanlığında ve 25 Mayıs 1946 tarihinde kurulmuştur. Her ne kadar 1946-1947'de Ankara Valisi Nevzat TANDOGAN, 1947-1948 yıllarında Ankara Valisi İzzettin ÇAĞAPAR ve 1946-1950 yılları arasında da Ankara Valisi Avni DOĞAN Dernek Başkanı olarak resmen görünseler de, bu derneğin kurulmasında ve faaliyetlerini sürdürmesinde en önemli görevi üstlenmiş olan, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi içindeki Fizyoloji

Kürsüsünün kurucusu Prof. Dr. Nusret KARASU'dur.

Dönemin devlet adamlarından İsmet İNÖNÜ ve dönemin Ankara Valisi Nevzat TANDOĞAN'ın da desteğini alarak bu Derneğin kurulmasını sağlamış, 1947 yılında ikinci başkan olarak görev yapmış, 1950 yılından sonra ise başkan olarak çalışmalarına devam etmiştir.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde kurulan Türkiye'nin ilk Fizyoloji Kürsüsü ile birlikte Ankara'nın ilk tüberküloz hastanesinin, 1949 yılında yapımı biten Hisar Parkı caddesindeki binasında açılmasına karar verilmiştir.

Bu binanın zemin katında ilk Dernek dispanseri olarak 1 no'lu Veremle Savaş Dispanseri de O'nun yardımlarıyla kurulmuştur. Böylece Fakülte ile Derneğin koordineli olarak çalışması sağlanmıştır. 1950 yılında 50 yataklı olarak üst katlar kullanılmaya başlanmıştır. Yine bu binada ilk göğüs cerrahisi ünitesi de kurulmuştur (Menemenlioğlu, 1981).

Prof. Dr. Nusret KARASU ve birlikte çalıştığı arkadaşlarının yoğun çabaları ile Ankara Veremle Savaş Derneği, Uluslararası Tüberküloz Derneği'nin bir üyesi haline gelmiştir. Prof. Dr. Nusret KARASU 1976-1984 yılları arasında Türkiye Ulusal Verem Savaş Dernekleri Federasyonu Başkanlığını da yapmıştır (Kahya 2002)

Türkiye'de tüberküloz ile savaşın aşısı ile büyük oranda kazanılacağı fikrini Türkiye'de ilk ve dünyada en erken savunanlardan birisidir. Bugün Türkiye'de tüberküloz hakkında Türk halkının, Türk Hükümetlerinin ilgi ve bilgi sahibi olmasında önemli rolü olmuştur (Özyardımcı ve ark. 2000).

Ankara'da Veremle Savaş Derneği Merkez Kurulu Başkanlığı görevini

sürdürürken; 7 adet Verem Savaş Dispanserinin bağış ve yardımlarla kurulması ve işletilmesini, 70 yataklı bir “Göğüs Hastalıkları Hastanesi”nin kurulması ve işletilmesini, Türkiye'de ilk olarak verem savaşında sosyal hizmetlerin düzenli olarak yapılması için merkez arşivi ve merkez laboratuvarı kurulmasını, Ankara'da ilk olarak veremlilerin balgam kültürlerinin ilaçlara karşı rezistans testleri, tip tayinleri ve atipik miko-bakterilerin saptanmasını, mikrofilm ile hastaların saptanması için sabit ve gezici röntgen cihazlarının sağlanarak kullanılması, veremli hastalara yatak ayrılması öneren kişi olmuştur.

1.3. Türkiye Kızılay Derneği ve Nusret Karasu

Prof. Dr. Nusret KARASU Türkiye Kızılay Derneği'nin Genel Başkanlığını yaptığı 1960-1964 yılları arasında pek çok başarıya imza atmıştır. Bugün Kızılay'ın da içinde bulunduğu ve aktif görev aldığı Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ile mevcut ilişkilerin temelini atan Nusret KARASU, ülkemizde Kızılaycılık bilincinin oluşmasına da önemli katkıları da bulunmuştur (Gönen).

Kızılay Derneği Başkanlığı döneminde gerçekleştirilen hizmetlerini kısaca şöyle özetleyebiliriz. 1962 Yılında, özellikle trafik kazalarında ve ev kazalarında son derece yararlı olabilen ilk yardım bilgileri ile yetişmiş kimselerden oluşan ilk yardım istasyonları kurulmasına, Ankara-İstanbul arasında kurulan dört istasyonla başlamış, bunu İstanbul-Edirne arasındaki beş istasyon izlemiştir.

Kızılay'ın kan hizmetlerinde başlattığı önemli çalışmalarının temeli 1960'lu yıllara dayanmaktadır. O dönemlerde Sağlık Bakanlığı ile Kızılay arasındaki dayanışma ve işbirliğini geliştiren Nusret KARASU'nun çalışmaları sayesinde, 1963 yılında Ankara Kan Merkezinde Kontrol Araştırma Laboratuvarı kurulmuş ve böylece

Orta Doğunun en büyük plazma fraksiyon laboratuvarında çalışmasına zemin hazırlanmıştır.

O'nun Başkanlığı döneminde, 1963 Mayıs ayının başlarında ayın ikinci haftasının Kan Haftası olarak kutlanmasına karar verilmiş ve o yıl 8 Mayıs'ta başlayan kan haftasında bağışçılara ve Mavi Meleklerle (Kan Merkezi Hemşirelerine) rozetler verilmiştir.

Yine O'nun Başkanlığı döneminde Kızılay, 1963 yılında Kıbrıs'ta Yunan işgalinin ve Kıbrıslı Rumların acımasız saldırıları karşısında büyük kayıplar veren Kıbrıs Türklerinin yardımına koşmuştur. Adaya sağlık ekipleri gönderilirken, halka kan bağışı çağrısı yapılmıştır. Ankara, İstanbul, İzmir başta olmak üzere pek çok kentin en merkezi meydanlarında bağıшта bulunanlardan kan almak için çadırlar kurulmuş, karavanlar getirilmiş, binlerce kişi Kızılay'ın başlattığı kan kampanyasına katılmış, ayrıca katliamlardan kurtulanlara, yaralı ve çaresizlere de Kızılay'ın yardımlar devam etmiştir.

1.4. Karasu Hocamın Meslek Yaşamındaki Yeri

Dr. A. Hilmi GÜRSES³

Çok Sayın Rektör, Sayın Dekan, Çok Saygı Değer
Öğretim Üyeleri ve Genç Meslektaşlarım,

Prof. Dr. Nusret Karasu'nun öğrencisi, asistanı, aynı akademik çatı altında yirmi yıl O'nun hekim ve bilge kişiliğinden sürekli kaynaklanma onuruna ermiş bir kişi olarak meslek yaşantımın en mutlu dönemini idrak ettim. Ona karşı insan ve hekim olarak ne kadar çalışsam yine borçlu kalırım.

Hocam daha önceki dönemlerde Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan ile Prof. Dr. Tevfik Sağlam'ın başlattığı girişimleri aynı heyecan ve hızla sürdürmesi tamamen O'na özgü bir niteliktedir.

Aralık 1993'de Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Anabilim Dalı'nda "Dünya ve Türkiye'de Verem Savaşı" konulu konferansında sunduğu dizeleri burada iletmeyi uygun gördüm.

YOL UZUN SAVAŞ ÇETİN, İNSAN KURSAL

BİLİM GÜÇLÜ, HEKİM İNANÇLI, BAŞARIYA KADAR....

BU İNANÇLA ÇALIŞMAKTA BAŞKA HANGİ ÇIKAR YOL VAR!

---

³ Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ABD Eski Başkanı ve Ankara Verem Savaş Derneği Başkanı

1.5. Hocam Prof. Dr. Karasu ve Türkiye'de Verem Savaşı

Dr. A. Hilmi GÜRSES⁴

Hocam Prof. Dr. Nusret KARASU'nun adına düzenlediğimiz bu toplantı her ne kadar doğumunun 100. yılı olarak nitelendirilmiş ise de, örneğin şimdi HİPOKRAT, İBN-İ SİNA, NEWTON ve benzerleri kaç yaşında diye sorulsa onları zamanla sınırlandırmak olanaksızdır. Çünkü hepsi insanlık yaşadıkça sürekli yaşamını sürdürmektedirler. Prof. KARASU Türk tıbbında böyle yeri olan müstesna bir insandır. Bu noktada büyük Atatürk'ün şu özdeyişi aklıma gelmektedir.

"İki Mustafa Kemal vardır. Birisi et ve kemikten vücut yapısıyla Mustafa Kemal. Diğeri fikirleriyle, prensipleriyle, eserleriyle Mustafa Kemal. Beni görmek demek eserleriyle yaşayan Mustafa Kemal'i görmek demektir". Bu özdeyişi tıp alanında Prof. Dr. Nusret KARASU için de söyleyebiliriz. Onun bilimsel ve kişisel davranışlarını zamanla sınırlayamayız. Çünkü belleklerimizde yer etmiştir. Esprileri az, öz, temiz bir özdeyişle canlılığını tap taze korumaktadır. Hemen anımsadığım bir hatırayı sunmak isterim. Öğrenciliğimizde kürsü derslerinde Nusret KARASU Hocayı biz, biraz sert bakışlı ve yaklaşılması güç olarak tanırdık. Uzmanlığa başlayınca espri ağırlıklı konuşmaları yanında sınırsız bir görev sorumluluğu olan ve bu nedenle yıllık izinlerine çıkmayan kişilikte Hocamızın çok geniş, genel dahiliye yeteneği vardı. Hastanın yüzünden, gözünden, davranışlarından büyük bir yakınlıkla teşhise ulaşırdı.

---

⁴ Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ABD Eski Başkanı ve Ankara Verem Savaş Derneği Başkanı

Örneğin yarı şaka yarı ciddi "Ben kanseri tedavi ederim" derdi. Biz hayretle beklerdik ve, O eklerdi "Başkası kanser olmayan bir kişiye kanser der, hasta bana gelir ben de kanser olmadığını düşündüğüm için tedavi ederdim, düzelirdi" Muayenehanesinden hastaneye yatan hastalardan muayene ücreti almazdı. Türkiye'nin en sayılı 3-5 dahiliye uzmanından birisiydi. Sağlık Bakanlığı, Kızılay Genel Başkanlığı, Verem Savaş Dernekleri Federasyon Başkanlığı, UNION'un Türkiye Temsilcisi, Fakülte Dekanlığı gibi resmi görevleri dışında en üstün yeteneği bence sınırsız insanlık performansıdır. Bir örnek olarak Sağlık Bakanlığı döneminde hafta sonu ailesiyle ve özel arabasıyla Çubuk Barajı'na gitmiş, barajın girişinde 27 Mayıs olağanüstü yönetimi nedeniyle, "burası girişe yasaklandı", denilmesi üzerine kendisinin Sağlık Bakanı olduğunu söylemeden "teşekkür ederim" deyip geri dönmüş. Ciddi görünüşü dışında çocuklara karşı sınırsız bir sempatisi vardı. Biz kendisinden çekindiğimiz için vizitelerinde sert davranışla karşılaşmamak amacıyla hemen oradan bir çocuk bulur karşısına çıkarırdık. O çok ciddi çatık kaşlar düzelir, yüz çizgileri yumuşar, eliyle çocuğun saçlarını okşardı. Hocamızın anılarını bu kısa süreye sığdırmak mümkün değildir.

Türkiye'de bugün ne kadar tedavisi gerekli tüberküloz hasta olduğunu sağlıklı olarak bilmiyoruz. Bir hastalığın yaygınlık derecesini tam bilemezsek, o hastalıkla savaşırken hareket noktamızı ancak varsayımlar ve daha önceki bilgilerimizle anlayabiliriz. Son olarak 1982'de bildiğiniz gibi, Türkiye'de yedi coğrafi bölgeyi kapsayan çalışmada genel hastalık prevalansı binde 3.58 idi. Bugün iyimser bir yaklaşımla bu oran binde bir kabul etsek bile, halen yurdumuzda tedavisi gerekli (60 milyona oranla) 60. 000 hasta var demektir. Oysa Sağlık Bakanlığı'na yansıtılan veriler hasta sayısını daha az göstermektedir.

Eğer verem binlerce yıldan beri günümüz dünyasında toplum sağlığını

etkileyen hastalığın ön sıralarında yer alıyorsa ki öyle, şu halde elimizdeki bütün olanaklarla (Dünya'nın çok az ülkesinde olduğu gibi) tüberküloz eradikasyon noktasına gelinceye kadar “verem savaşı” yapmak zorundayız. Hiç kuskusuz hastalığın risk gruplarının (Örneğin: küçük yaş gruplarının) basil ile karşı karşıya bulunduğu yurdumuzda bu savaşı her şeyden önce insan hakları açısından ele almak zorundayız. Bildiğiniz gibi bir ülkede tüberküloz eradikasyon kriteri Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) bildirdiği ölçülere göre, o ülkenin 14 yaş grubunda BCG'siz tüberkülin pozitifliği oranının % 1'in altında olmasıdır. İzninizle bu konudaki düşündürücü tabloyu yansıtan sayıyı vermeden, Türkiye'nin henüz bu amaca erişmekten çok uzak olduğunu söylemekle yetineceğim. Uluslararası diğer bir ölçü, verem savaşında enfeksiyon prevalansı (normojeniklerin enfekte olması) ölçüsüdür. Eğer bu ölçü bir ülkede yıllık % 5'in üstünde azalma gösteriyorsa, yani 100 kişiden 5 ve daha fazlası naturel enfeksiyonla karşılaşmıyorsa o ülkede verem savaşı çok başarılı gidiyor, hastalık azalıyor demektir. Biz bu ölçü bakımından da bu eradikasyondan uzaktayız. Çünkü, her yıl yeniden enfekte olanlar, azalmak yerine giderek artmaktadır. Hastalık yaygın olduğu için bütün bu gerçekleri ya da eradikasyona yaklaşmış ülkelere örnekler vererek ve yurdumuzdaki çalışmalarını da birlikte değerlendirerek karşılıklı fikir alışverişi yapmak üzere Hocama karşı kısmen de olsa görevimin gereğini yerine getirmek inancı ile O'nun 100. Doğum Yılında bu sempozyumu düzenledik. Verem savaşında BCG kampanyaları kadar önemli bir prensip de eğitimidir.

- Hastanın
- Çevresinin
- Sağlık elemanlarının (öğrenci, hekim vb)
- Kamuoyunun (basın ve iletişim araçlarıyla) eğitimi başarımın temel noktalarından birisidir.

İtiraf etmek gerekir ki, bu eğitim halen yurdumuzda gerektiği kadar ve yeterli değildir. Örneğin, bizim 1980-1985 yılları arasında kliniğimizde yatan 517 akciğer tüberkülozlu hastadan ancak % 40'ı hastane tedavisinden sonra dispanserle disiplinli ilişki kurabilmiştir. Görüyoruz ki:

- Önce gerçek hasta sayısını bilmek,
- Bilinen hastaları eğiterek, kısa süreli hastane tedavisinden sonra (yaklaşık 1-2 ay) dispanser kontrolünde tutmak. Bunun için hastanede gerekli eğitimi yapmak. Verem savaşında çok önemli dayanak noktalarımız olmalıdır.

Karasu Hocanın kişiliğinde iki büyük hekimin etkisi çok önemlidir. Ord. Prof. Dr. Tevfik SAĞLAM ve Ord. Prof. Dr. Abdulkadir NOYAN. Bu iki büyük insanı tanıma onuruna yetiştim. Ord. Prof. Dr. Tevfik SAĞLAM'ın "NASIL OKUDUM" adlı eseri 1981'de Prof. Dr. Hüsrev HATEMİ ve Prof. Dr. Aykut KAZANCIGİL tarafından yayınlanmıştır. Prof. Dr. Tevfik SAĞLAM kendi soyadının yansıtan kişiliği ve bilimsel etkinliği, yeteneği ile Türk Tıp tarihinde ölümsüz bir yer tutmuştur.

Ord. Prof. Dr. NOYAN Ankara Tıp Fakültesi'nin kurucusu ilk Dekanı ve Profesör Karasu'nun Hocasıdır. Profesör Noyan'ın Ankara Tıp Fakültesinin kuruluş tarihçesi Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi yayınlarından 76 sayılı yayınının önsözünde kendi imzasını taşıyan açıklamalardan bir paragraf sunulmuştur. Atatürk'ün doğumunun 100. yılında Prof. Dr. Rıdvan EGE tarafından Ankara Üniversitesi Tıp Fakültemiz isimli eserde 1952-1953 (Gülhane'nin Cebeci'den ayrılışı) başlıklı bölümde 1952-1954 döneminde Prof. Dr. Nusret KARASU'nun Dekanlığı belirtilmiştir.

Profesör Karasu'nun Dekanlık döneminde Fakülte 3. sınıfında bir öğrenci olarak bulunduğum sırada Paris Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Başkanı Prof. Dr. Pasteur Valery Radot (Büyük Pasteur'ün torunu) Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde bir konferans vermişti. O konferansta Dekan olarak Profösör Karasu'nun Profesör Radot'a verdiği yanıt bütün meslek yaşamımda bana rehber olmuştur. (Karasu sayfa 103)

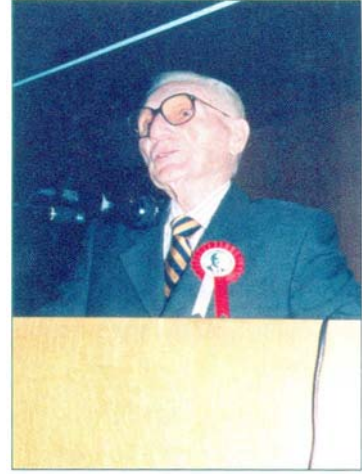
Profesör Karasu'nun Doğumununun 100. yılında “Türkiye'de Verem Savaşının Dünü Bugünü ve Geleceği” sempozyumu kitabının 173. sayfasında: Abdülkadir Hoca konulu yayının 177 ve onu izleyen sayfalarda: “Fitizyoloji ve Göğüs Hastalıkları Kürsüsü'nün kuruluşuna ait geniş bilgiler aittir.

Prof. Dr. A. Hilmi Gürses

1.6. Cumhuriyetten Sonra Sağlık Hizmetleri ve Prof. Dr. Nusret Karasu

"Profesör Nusret KARASU Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin hem temeli, hem duvarı, hem de çatısıdır" Dr. Rıdvan. EGE⁵

Cumhuriyetimizin ilanından sonra ilk ele alınan konulardan birisi de sağlık hizmetleri olmuştur. Bu bağlamda olmak üzere, 1923'te Dr. Behçet UZ'un İzmir Verem Savaş Derneğini kurduğunu, 1924'te 50 yataklı Heybeliada Sanatoryumu'nun kurulduğunu, 1927'de İstanbul Verem Savaş Derneği'nin kurulduğunu, 1930'daki Umumi Hıfzısihha Kanunu'nda Veremle Savaş'a büyük yer verildiği, Veremle Savaş'ta BCG aşısı (1933 ve özellikle 1946 sonrası) ve 1946'dan sonraki montoux (PPD) testi kullanımı konularını bilmekteyiz. 1924'deki Heybeliada Sanatoryumundan sonra da İstanbul, İzmir'de Verem Dispanserleri açılmıştır. İleriki yıllarda Başhekim Zülfü Sami ÖZGEN sayesinde bu hastane genişlemiştir. 1930'da Ankara, Bursa, 1945'te Eskişehir ve Adana, 1946'da Rize ve Fatih İstanbul, 1947'de Adapazarı, 1951'de Maraş ve Ordu'da dispanserler açılmıştır.

Verem Savaş Dernekleri'nin kuruluşuna öncülük eden Dr. Behçet UZ, Dr Tefvik SAĞLAM, Prof. Dr. Nusret KARASU ve bu kanunların çıkarılmasına öncülük eden Sağlık Bakanı Behçet UZ ve Cumhurbaşkanı İNÖNÜ'nun gayretlerini şükranla anmak gerekir. Sağlık Bakanlığı Verem Savaş Genel Müdürü olarak

---

⁵ Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi ve Ufuk Üniversitesi Müttevelli Heyeti Başkanı

yıllarca bu konuda özveriyle çalışan Dr. Hamdi AÇAN'ın hizmetlerini de takdirle anmak gerekir. 1943-1947'de Sağlık Bakanlığının yaptığı araştırmalarda veremde ölümler genel ölümlerin % 13. 5'u olarak saptanmıştır. 1944'te 25 il merkezinde 100. 000 nüfustan 262'si tüberkülozdan ölmekteydi.

1948'de tüberkülozun büyük bir sorun olması üzerine 1948'de Ulusal Verem Savaş Derneği kurulmuş ve 15 sene bu dernek Başkanlığını çok çalışkan ve disiplinli Muhterem Hocam Ord. Prof. Dr. Tefvik SAĞLAM başarıyla yürütmüştür. 1952'de 11 ve 1953'te 11 yeni dispanser açılmıştır. Bu dernekler ve özel idarenin işbirliği ile dispanser sayısı 1968'de 154 ve 1972'de 188'e yaklaşmıştır.

1949'deki 5368 numaralı verem savaş hakkında kanun ile hem bazı gelir kaynakları bulunmuş, verem taraması, gezici akciğer radyografi araçları, PPD ve BCG kampanyaları ile verem savaş hizmetlerine yoğunluk verilmiştir. 1953'te Atatürk Sanatoryumu kurulmuştur. 26 sene Başhekimlik yapan Op Dr. Enver BOZYAKALI bu hastaneyi 1000 yataklı modern göğüs merkezi haline getirmiştir.

Biz tıp öğrencisiyken özellikle 1944-1948 yıllarında PPD ve akciğer radyolog taramasından geçerdik. Gezici röntgen makineleri ile verem tarama ekipleri 1960'da çalışmaya başladı, giderek ev ev uğrayarak çalışmalarını artırdılar. 1953'te DSÖ'ün iş birliği ile BCG kampanyasına başladı. BCG ve PPD uygulamaları 1971 'de yöntem değiştirdi. Çünkü yeni doğanlara BCG aşısı yapıldığından müspet tüberküloz testi 0-19 yaşta % 0.08'e kadar indiğinden tarama ve test 1972'den sonra 20 yaş üzerinelere uygulandı.

1972'de dispanser sayısı 231'e çıkmış, 2 senelik kampanyada 62 milyon kişiye tüberkülin testi yapılmış, 28 milyon kişiye BCG kampanyası aşısı yapılmış ve gezici röntgen taramasından geçirilmişti. Ayrıca 210 gezici köy tedavi takip

memurluğu kurulmuştur. Dispanserlerde verem tedavi ve ilaçlar ücretsiz olarak sağlanmıştır. 100. 000 nüfusta veremden ölenler 1945'de 262, 1950'de 204, 1960'da 55, 1965'de 36, 1970'de 20'dir. Dispanser 1930'da 2, 1950'de 41, 1960'da 106, 1970'de 220'dir. Muayene edilen hasta 7772'den 1.090. 000'a çıkmıştır. BCG Verem Aşısı 1953-1959'da 20 milyon kişiye, 1959-1964'de 23 milyon kişiye yapılmıştır. Başka bir deyimle ağız veya deri yoluyla verilecek BCG aşısı 1933'de 15 litre, 1940'da 11. 000 litre, 1955'de 7.000 litredir. Daha sonraki senelerde hastalığın giderek azalması nedeniyle daha da azalmıştır. Gezici röntgen 1960'ta bir ekip, 1965'te 20 ekip, 1972'de 40 ekip olmuştur. İlk sene 8346, 1972'de 1. 836. 000 kişi kontrolden geçmiştir.

Göğüs hastalıkları hastanelerinde 1925'de 50 olan yatak adedi 1935'de 250, 1945'de 900, 1950'de 2.107 ve 1955'te 4.480 olmuştur (1973'de 7.500'dür). Görülüyor ki, 1925'te 5 iken 1955'te 4. 480'e yükselerek yatak sayısı 10 kat artmıştır. 1977'de 6. 440, Sağlık Bakanlığı'na ait olmak üzere toplam 9.728 göğüs hastalıklarına ait yatak vardır.

Gerek Sağlık Bakanı, gerekse Verem Savaş Derneği Başkanı ve ayrıca Kızılay Başkanı olarak, sağlık hizmetlerine Prof. Dr. Nusret KARASU'nun inkar edilemez ölçüde büyük hizmetleri olmuştur. Şüphesiz bu hizmetlerinin yam sıra bir bilim adamı olarak yaptığı hizmetlerde aşikardır. Bunlar arasında özellikle göğüs hastalıkları ile ilgili araştırmaların yanında mediko-sosyal çalışmaları da önem taşır. Bu çalışmaların bir meyvası olarak 1951 yılında Fizyoloji Kürsüsünü kurmuş ve bu alandaki bilimsel çalışmaların sistematik bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır.

1.7. Dr. Nusret Karasu İle İlgili Diğer Bilgiler

Hazırlayanlar:

Prof. Dr. Esin KAHYA

Bilim Uzm Tanju KARASU

Prof Dr. Cem KARASU

Dr. Nusret Karasu'nun Yaşam Öyküsü (10-Ekim 1902-12 Ağustos 1987)

10.Ekim 1902 (1318)	Erzurum'da doğdu. Babası Veteriner Albay İsmail Hilmi Beydir. Annesi Enise Hanımdır. İlk tahsilini İstanbul'da "Menbul-u İrfan" ve "Hadika-ı Meşveret özel okullarında, orta ve lise öğrenimini, Vefa Sultanisi'nde tamamladı.
1926	İstanbul Tıp Fakültesi'nden Tabip Teğmen olarak mezun oldu. (Sicil No: 1926-3)
1926-1927	Gülhane Asker Hastanesi'nde staj eğitimini tamamladı
1927-1929	Ankara Cebeci Askeri Hastanesi, Genelkurmay Başkanlığı Daire Tabibi, Harbiye Dairesi Tabibi, 189. Alay Komutanlığı Tabibi
1929-1934	İstanbul Gülhane Asker Hastanesi Dahiliye Asistanı ve Başasistanı
1934-1940	Ankara Cebeci Asker Hastanesi Dahiliye Mütchassısı
1940-1943	Erzurum Mareşal Fevzi Çakmak Asker Hastanesi Dahiliye Mütchassısı
1943	Gülhane Asker Hastanesi 2. Dahiliye Kliniği Profesör Muavini (Doçent)
24. 09. 1946	Gülhane bünyesinde kurulan Ankara Tıp Fakültesi Dahiliye Kliniğinde profesör oldu
1947-50	Ankara Veremle Savaş Derneği 2. Başkanı
1950-1984	Ankara Veremle Savaş Derneği Başkanı
1948-1970	Ulusal Verem Savaş Dernekleri Federasyonu 2. Başkanı
1951	Gülhane Asker Hastanesi'ndeki görevinden Tabip Albay rütbesinde iken istifa etti ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dahiliye Kliniğindeki görevine devam etti.
1951-1973	Fitizyoloji (Göğüs Hastalıklar) Kliniği Kurucusu ve Direktörü
1952-1954	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı
1955	UNESCO Türkiye Halk Sağlığı Milli Komitesi'nin kuruluş çalışmalarına katılması ve Başkanı
1955-1957	Ankara Tabipler Odası Başkanı

1960 -	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı
1960-1962	Yüksek Sağlık Şurası Üyesi
1960-1964	Türkiye Kızılay Cemiyeti Başkanı
1960-1969	Türkiye Kızılay Cemiyeti Merkez Kurulu Üyesi,
1961-1963	Ankara Tabipler Odası Başkanı
1968-1980	Toraks Hastalıkları Araştırma ve Yardım Derneği Başkanı
1971-1974	Yüksek Sağlık Şurası Üyesi,
1973	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Profesörlüğünden emeklilik
1976-1984	Türkiye Ulusal Verem Savaş Dernekleri Federasyonu Başkanı
1984-1987	Türkiye Ulusal Verem Savaş Dernekleri Federasyonu ve Ankara Veremle Savaş Derneği Onursal Başkanı, Türkiye Kızılay Derneği Onursal Üyesi unvanlarına sahip olmuştur.
Bildiği Yabancı Diller Fransızca, Almanca, İngilizce	
Medeni Hali	
Naciye Hammefendi ile 1925 yılında evlenmiştir. 5 çocuğu olmuştur.	
Vefat Tarihi: 12. 08. 1987	
Kabri Ankara Cebeci Asri Mezarlığı' ndadır (66/38).	
Üyesi Olduğu Ulusal Kuruluşlar	
Ankara Tabipler Odası Üyesi ve Başkanı	
Ankara Veremle Savaş Derneği Kurucu Üyesi, Başkan Yardımcısı ve Başkanı	
Türkiye Ulusal Verem Savaş Dernekleri Federasyonu Üyesi ve Başkan Yardımcısı ve Başkanı	
Kanser Araştırma ve Savaş Derneği Kurucu Üyesi	
Tüberküloz ve Toraks Derneği Kurucu Üyesi ve Başkanı	
Toraks Hastalıkların Araştırma ve Yardım Derneği Kurucusu ve Başkanı	
Türkiye Kızılay Cemiyeti. Başkanı, Merkez Kurulu Üyesi ve Onursal Üyesi	
Üniversiteli Sanatkarlar Derneği Kurucu Üyesi	
Nutrisyon Cemiyeti Kurucu Üyesi	
Türk Hidatidoloji Cemiyeti Üyesi	
Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	
1948-87 Union International Contre in Tuberculose Türkiye Temsilcisi	
1950-87 American Trudeaurrhoracic Society UNESCO Türkiye Milli Komitesi Halk Sağlık-Milli Komitesi Kurucu Başkanı ve Üyesi	

1955-87 American College of Chest Physicians
Aldığı Ödülleri
1938 Yugoslav Kral II. Petar'ın verdiği " <i>Aziz Sava Nişanı</i> "
1963 Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin " <i>100. Yılı Madalyası</i> "
1969 Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin " <i>Onursal Üyelik Nişanı</i> "
1973 Ankara Üniversitesi " <i>Üğretim Üyeleri Onur Belgesi</i> "
1974 Hacettepe Üniversitesi " <i>Şeref Doktorluğu (Doctor Honoris Causa) Payesi</i> "
1975 Toraks Hastalıkları Araştırma ve Yardım Derneği Sosyal Yardım Kurulu'nun 26 Nisan 1975 " <i>Onur Plaketi</i> "
1975 Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin 77. Kuruluş Yılı " <i>Onur Plaketi</i> "
1977 Gülhane Askeri Tıp Akademisi Profesörler Kurulu'nun " <i>Başan Belgesi</i> "
1977 Gülhane Askeri Tıp Akademisi " <i>50. Hizmet Yılı Plaketi</i> "
1984 TÜBİTAK'ın " <i>Hizmet Odülü</i> "
1985 TOrk Tabipler Birliği'nin " <i>Hizmet ve Onur Belgesi</i> "
1985 Ankara Tabip Odası " <i>45 Yılı Aşkın Hizmetleri İçin Onur Plaketi</i> "
1996 Ankara Veremle Savaş Derneği'nin " <i>50. Yıl Şükran Plaketi</i> "
2000 Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın (2 Mayıs 1920-2000) " <i>80 Yıl Hizmet Berati</i> "
2001 Ankara Veremle Savaşı Derneği'nin Kuruluşunun 55. Yılı " <i>Şükran Plaketi</i> "
2002 Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu Yönetim Kurulu'nun " <i>Altın Şeref Madalyası</i> "
Ayrıca henüz belgelenemeyen pek çok hizmet ve başarı ödülleri de almıştlr

BAZI NİŞAN VE BERAT ÖRNEKLERİ

Hilâl-i Ahmer Nişanı

Aziz Sava Nişanı ve Beratı (1938)

Türkiye Kızılay Cemiyeti
"100. Yıl Madalyası" (1963)

Türkiye Kızılay Cemiyeti "Onursal
Üyelik Nişanı" (1969)

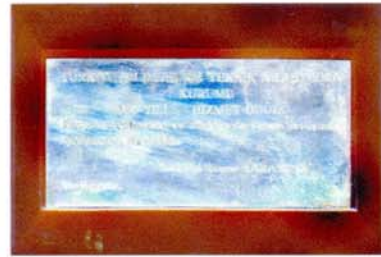
Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri
Federasyonu Yönetim Kurulu
"Altın Şeref Madalyası" (2002)

Gülhane Askeri Tıp Akademisi
"Onur Plaketi" (1975)

Toraks Hastalıkları Araştırma
ve Yardım Derneği
"Onur Plaketi" (1975)

TÜBİTAK "Hizmet Ödülü" (1984)

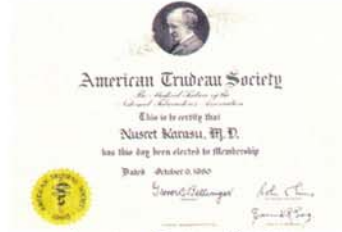
Ankara Tabip Odası "45 Yılı Aşkın Hizmetleri İçin Onur Plaketi" (1985)

Ankara Veremle Savaş Derneği "Şükran Plaketi" (2001)

Ankara Üniversitesi "Öğretim Üyeleri Onur Belgesi" (1973)

American Trudeau Society "Üyelik Belgesi" (1950)

American College of Chest Physicians "Üyelik Belgesi" (1960)

Hacettepe Üniversitesi "Şeref Doktorluğu payesi" (1974)

Gülhane Askeri Tıp Akademisi Profesörler Kurulu "Başarı Belgesi" (1977)

Ankara Üniversitesi "Onur Belgesi"

Sağlık Bakanlığı "80 Yıl Hizmet Berati" (2000)

Dr. Nusret Karasu İle İlgili Yayınlar

1. ENACAR, N: Nusret KARASU'nun Yaşam Öyküsü; Veda Konuşması", Tüberküloz ve Toraks, Dinçtaş İlaç Sanayi Bilgi İşlem Merkezi, Vol: 35, Ekim-Kasım-Aralık, Sayı: 4 Ankara (1987) 233-234.
2. BAŞAR, Z.: Bilim Adamı ve Politikacılarla İlgili: Mektuplar-Cevaplar, Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., İstanbul (1991) 85-108.
3. GÜRSES, H. (Açılış Konuşması), 9-10 Haziran 1994 Prof. Dr. Nusret KARASU Günleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Anabilim Dalı, Türk Tüberküloz ve Toraks Derneği Yayını, Ankara (1996).
4. ÖGER, O.: Çok Sayın Merhum Büyük Hocamız Prof. Dr. Nusret KARASU'dan Hoş Anılar, 9-10 Haziran 1994 Prof. Dr. Nusret KARASU Günleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Anabilim Dalı, Türk Tüberküloz ve Toraks Derneği Yayını, Ankara (1996).
5. ENACAR, N.: (Konuşması), 9-10 Haziran 1994 Prof. Dr. Nusret KARASU Günleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Anabilim Dalı, Türk Tüberküloz ve Toraks Derneği Yayını, Ankara (1996).
6. TAT, L.: Nusret KARASU Hocamın İnsanlık Tarafı, 9-10 Haziran 1994 Prof. Dr. Nusret KARASU Günleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Anabilim Dalı, Türk Tüberküloz ve Toraks Derneği Yayını, Ankara (1996).
7. ÇAVDAR, A.O: Prof. Dr. Nusret KARASU, 9-10 Haziran 1994 Prof. Dr. Nusret KARASU Günleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Anabilim Dalı, Türk Tüberküloz ve Toraks Derneği Yayını, Ankara (1996).
8. BAŞAR, Z.: (Telgrafı), 9-10 Haziran 1994 Prof. Dr. Nusret KARASU Günleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Anabilim Dalı, Türk Tüberküloz ve Toraks Derneği Yayını, Ankara (1996).
9. ÖZYARDIMCI, N. (Telgrafı), 9-10 Haziran 1994 Prof. Dr. Nusret KARASU Günleri, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Anabilim Dalı, Türk Tüberküloz ve Toraks Derneği Yayını, Ankara (1996).
10. ÖZYARDIMCI, N. -YÜKSEL, E.G.:Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000).

11. KARASU, T.: Babam Prof. Dr. Nusret KARASU İle İlgili Bir Anım, Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000), 15.
12. ÖGER, O.: (Konuşması), Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000). 16.
13. AKYOL, T: (Konuşması) Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000). 17-19.
14. GÜRSES, H.: (Anılar: 1-5), Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000). 20-22.
15. SAYGUN, N.: (Konuşması), Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000). 23-25.
16. ÖZYARDIMCI, N: (Konuşması), ÖZYARDIMCI, N. YÜKSEL, E. G.: Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000) 26-30.
17. GÜREŞ, (Yazısı), Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000). 31-33.
18. UĞURLU, M.C.: (Ölümünden Sonra Yaptığı Konuşma Metni), Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000). 58, ("Nusret KARASU'ya Ağıt" Şiiri) 60.
19. ENACAR, N.: (Konuşma Metni), Türkiye'de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret KARASU, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa (2000). 59.
20. KAHYA, E., DEMİRHAN ERDEMİR, A.: Tıp Derneklerinin Gelişiminde Rol Oynayan Bazı Hekimler: Prof. Dr. Nusret KARASU, Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete; Tıp ve Sağlık Kurumları, Diyanet Vakfı Yayını 302, Ankara (2000) 341-344.
21. Kahya, E.: Tevfik Sağlam'dan Nusret KARASU'ya Verem Savaş Derneği, II. Uluslararası Tıp Tarihi ve Tıbbi Etik Kongresi (Ankara, 16-17 Mayıs 2002) Bildirisi, Türk Tıp Tarihi Yıllığı (ACTA Turcica Historia Medicinae) 9 (yayımlayanlar: TERZİOĞLU, A. AUTSCHAR, U) İstanbul (2002) 81-91.

22. KAHYA, E. TOPDEMİR, H. G: Cumhuriyet Döneminde Bilim, Türkler 17, Ankara (2002) 871-893.
23. KAHYA, E. TOPDEMİR, H. G: Science During the Republic Period, Turks 5, Ankara (2002) 571-586.
24. GÜNEY, S. S: Bir Erzurum Sevdalısı Prof. Dr. Nusret KARASU, Erzurum Sevdası Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi, (2) 6, Erzurum (2003) 9-10.
25. KAHYA, E.: 80. Yılında Cumhuriyetin Bilime Getirdiklerinin Kısa Bir Değerlendirmesi, Türk Ocakları, 18 Ekim 2003 (baskıda)
26. KAHYA, E.: Sayın Hocam Ord. Prof. Aydın Sayılı'nın Bilimsel Cephesi, Cumhuriyetin 80. Yılı Kutlamaları, Felsefe Programı, (Ekim 2003) Ankara (basılacak).

Prof. Dr. Nusret Karasu İle İlgili Karasu Günleri Toplantıları

- 9-10 Haziran 1994 Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi İbn-i Sina Hastanesi, Hasan Ali Yücel Konferans Salonu
- Ekim 1994 Bursa, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı.
- 10.Şubat 1995 Kayseri, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Nisan 1995 Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Mayıs 1995 Adana, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Mayıs 1995 Antalya, Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı.
- Eylül 1995 Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı.

1.8. Sempozyum İzlenimleri

Bütün meslek yaşamımda insan ve hekim olarak her davranışını ruhuma sindirdiğim ve örnek aldığım, gücüm ölçüsünde uyguladığım Prof. KARASU'nun; bu toplantıda çok yönlü müstesna kişiliğinin tam anlamıyla sergilendiğini söylemek çok güçtür. İnanıyorum ki onu örnek almak demek, onun davranışlarını özümsemek ve çevresine iletmek demektir. Ben bu konuda tam başarılı olduğumu söyleyemem. Ancak öğrencilik dönemimde tanık olduğum, yaşam boyu etkilendiğim şu anımı; özellikle genç kuşaklarımıza iletmek istiyorum.⁶

Bu inanç,
Yıl 1952-54 arası,
Öğrencilik manzarası Ankara Tıpta,
Büyük Pasteur'un torunu Pasteur Valery Radot,
Ankara'da kısa süre konuklukta,
Ve Prof. Dr. Nusret Karasu Dekanlıkta
Konuk Prof. Valery Radot kürsüde,
Dil tarih coğrafya fakültesinde,
Son konferans dinletisinde,
Dikkatle izledik kelimesi kelimesinde
Şu konuşma mühürlendi belleğimin köşesinde;
"Siz bizim teknolojimize, biz sizin tarihinize hayranız"
Değişelim karşılıklı isterseniz bakınız!.."
Hemen yanıtladı o an dekan Karasu Hocam da:
"Tarihimiz bize atalarımızdan mirasımız
Veremeyiz istesek de saygı değer ustadımız !
Biz dinleyicileri göstererek ve ekleyerek
"İşte şu genç kitle çalışarak sürekli, ulaşacak
Aşacak çağdaş uygarlığa hemen,
İlk ve son sözüm bu başka bir şey diyemem!..
Salon sarsıldı birden !
Bu inanç bana armağan Hocamdan ebediyen !

⁶ 2003'deki Dr. NUSRET KARASU'nun doğumunun 100. yılında Türkiye'de Verem Savaşının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumunda kapanış konuşması olarak yer almıştır.

GERÇEK İNSANLIK YOLU

Prof Dr. KARASU'nun 100. Doğum yılı,
Ankara Tıp Fakültesi'nin belleğinde yazılı . .
Bugün Sayın Rektör, Dekan, Ailesi, tüm dostları
Çok yönlü sundular Hocamızı, baş tacımızı
Saatlerce gün boyu

O hekim, bilge, araştırmacı kişiliği
XXI. Yüzyıla ulaştırdı toplumu. .
O'nun gönül zenginliği iç içe, ardı ardına ufuklar
O'nun ufku, üstün insanlık ufku

Fani vücüdü hoşçakalın dese de,
Türk tıbbında bir simge Profesör KARASU
O örnek Hoca, örnek insan, örnek kurucu
O'na layık olmak için tek yetenek eser vermek
O kaynakta yaşamak gerçek insanlık yolu

Prof Dr. A. Hilmi GÜRSES

9. Mayıs 2003

Ankara Verem Savaş Derneği

Dernek Merkezi 17. 52

II. MİLLİ TÜRK TÜBERKÜLOZ KONGRESİ

Bu bölümde 1918'den 2003'e kadar belgelerle 25'er yıllık periyotlarla verem savaşı ele alınacaktır.

2.1. 1918-1946 Arası Çalışmalar:

1918'de İstanbul'da Dr. Cemil TOPUZLU tarafından İstanbul Verem Mücadele Cemiyeti kurulmuş, bundan sonra sırasıyla İzmir ve diğer illerdeki Verem Savaş Dernekleri aynı amaca yönelik çalışmaları Sağlık Bakanlığıyla ortaklaşa sürdürmüşlerdir.

2.2. 1946-1970 Arası Çalışmalar

1946'da yurt düzeyinde iki büyük olaya tanık oluyoruz.

a) Ankara Üniversitesi'nde Tıp Fakültesi'nin Gülhane Askeri Tıp Akademisi çatısı altında oluşturulması

b) Ankara Valisi Nevzat TANDOĞAN tarafından Ankara Veremle Savaş Derneği'nin kurulması (1946)

1949'da Sağlık Bakanlığı sorumluluğunda 5368 sayılı Verem Savaş hakkında 3 maddelik kanun önemli girişimlerden birisi olmuştur. Çünkü bu kanun kamu yararına Verem Savaş Dernekleri'nin hekim, hemşire ve araç-gereç donanımlarının Sağlık Bakanlığı tarafından sağlanmasını güvence altına almış, diğer yandan kurulmuş ve kurulacak olan Verem Savaş Dernekleri'nin hizmet alanının genişlemesini sağlamıştır.

1951 'de Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde yurdumuzda ilk kez

akademik düzeyde Verem Savaş hizmetinin bütün medikal ve mediko-sosyal alanlarını kapsayan Fizyoloji Kürsüsü'nün oluştuğuna tanık oluyoruz. Bu kürsünün kurucusu Merhum Hocamız Prof. Dr. Nusret KARASU 1950'den itibaren 1984'e kadar yurdumuzda verem savaşının bayraktarlarından birisi olmuştur.

Özetle, 1946 ve onu izleyen yıllar Türkiye'de Verem Savaşı'nın birçok etkinliklerini sergilemektedir. Bu kapsamda 1953'de İstanbul'da I. Türk Tüberküloz Kongresinin toplandığına tanık oluyoruz.

Verem Savaşındaki prensipler arasında bulunan aşıyla koruma (BCG) uygulamaları yurt düzeyinde 1953'ten itibaren kampanyalar şeklinde başlamıştır. Ağız yoluyla aşı 1927'de yapılmıştır. 1948-1952 sonuna kadar Türkiye'de 1.193.647 tüberkülin uygulaması sonunda 498. 982 aşılama yapılmıştır. (Dr. Erzin, 1953). Bu şekilde başlayan BCG uygulamaları sonraki yıllarda yurt düzeyinde kampanyalarla sürdürülmüş ve 1973 yılına kadar yurt düzeyinde 13 kez tarama yapılarak 20 yıl içerisinde 67 il, 571 ilçe ve 36. 000 köy 5 defa devredilmiş, 63 milyon kişiye tüberkülin testi yapılmış ve aşılama gereken 28 milyon kişiye BCG uygulanmıştır. (Açan: 1975)

2.3. 1970 ve Onu İzleyen Dönemler:

Üniversiteler Düzeyindeki Girişimler:

İlk kez 1951 'de Ankara Tıp Fakültesi çatısında oluşan ve 1955'de Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Kürsüsü, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu kapsamında aynı isimle Anabilim Dalı niteliğindeki akademik kuruluştur. Ayrıca

İzmir (Ege Tıp), Isparta, Diyarbakır, Bursa, Antalya, Erzurum, Trabzon, Aydın, İzmir (9 Eylül) ve bu illerimiz dışında oluşmuş ve oluşmakta olan aynı yapıdaki Anabilim Dallarına kaynaklık etmiştir.

Dernekler:

Verem Savaşının yurt düzeyinde başarı elde edilinceye kadar eşgüdümlü ve ortaklaşa yürütülmesi için Türkiye'deki aynı amaca yönelik dernekler 1987'de Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu'nu oluşturmuşlardır. Bu Federasyon'un katkılarıyla 1953'den 2000'li yıllara kadar iki yılda bir olmak üzere 23 adet "Türk Tüberküloz Kongreleri" yapılmıştır. Bu kongreler Sağlık Bakanlığı, üniversiteler, dernekler, kamuoyu, basın yayın kuruluşları ve günümüzde televizyon ve bilgisayar iletişimi ile yurt ve uluslararası düzeyde verem savaş hizmetinin başarıya ulaşması için çok önemli bilgi alışverişi oluşturmuştur.

Bu durumda neler yapılabilir:

- Enfeksiyon havuzu ve hastalık havuzunun tabanına inmek: Bu ancak aktif olguları yurt düzeyinde saptamakla mümkündür. Oysa henüz günümüzde mevcut aktif olguların yarısı bilinmemektedir.
- Bulunan olguların tedavisinde hastane ve dispanser.: olmak üzere tedavide iki eksen vardır. Her iki tedavi kurumunda özellikle bilgi donanımı çok önemlidir. Bunun için Sağlık Bakanlığı ekseninde özellikle metropoliten kentlerden başlamak üzere üniversiteler ve diğer tedavi kurumlarıyla sürekli işbirliğini sağlayacak bir reorganizasyon (sağlık reformu kapsamında) gerekmektedir.

- Bu sağlık reformunda eğitim son derece 3nemlidir. Hastalık toplumun taban kesiminde yaygın olduğu için eğitimi hasta ve yakınları başta olmak 3zere b3t3n topluma yaymak gerekmektedir.
- Yukarda sıralanan koşullarda başarıya ulaşmak için 5368, 1580, 1593 ve 2464 sayılı yasaların ilgili h3k3mlerinde gerekli değişikliği yapmak zorunludur. Bu kapsamda 17 Kasım 2002 tarih 1147/0-3 sayılı yazımızla Ankara. 3niversitesi Tıp Fak3ltesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanığı'na sunuş ve ekteki belge 3nerilerimizi yansıtmaktadır.

Genel Sonuç:

T3rkiye'de verem savaşının 3nc3lerinden ve bu konuda 3đrenci ve hekim eğitimini oluşturan akademik k3rs3n3n Ankara 3niversitesi Tıp Fak3ltesi'nde 1951 'de kuruluşunu sağlayan Merhum Hocam Prof. Dr. Nusret KARASU'nun şu s3z3n3n3 sunarak konuşmamı bitirmek istiyorum. "BiR 3LKEDE VEREM SAVAŞI O 3LKENiN UYGARLIK SAVAŐIDIR".

XXIII. Milli T3rk T3berk3loz Kongresi Hakkındaki D3ř3ncelerimiz:

Daha 3nce sunduğum belgelere paralel olarak somut çalışma 3rneklerini iletmekte yarar g3r3yorum. Bu 3rnekler Ankara Veremle Savaş Derneği ve Dispanserlerinin çalışmalarını yansıtmakla beraber yurt d3zeyinde verem savaşındaki verem savaşının geleceği konusunda inanıyorum ki, hepimize somut mesajlar verecektir.

III.TÜBERKÜLOZ VE ÖNEMİ

Tüberküloz günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin sağlık sorunları arasında yer almaktadır. 1980’li yılların başında hastalık insidansında görülen azalma, özellikle yoksulluk, AIDS ve çoklu ilaçlara gelişen direnç nedeniyle yerini hızlı bir artışa bırakmıştır. Bu hızlı artış üzerine DSÖ 1993 yılında “Tüberküloz Global Tehlike” adı altında sorunu kamuoyuna duyurmuş ve bir an önce acil önlemlerin alınması gerekliliğini vurgulamıştır. DSÖ verilerine göre Dünya nüfusunun üçte birinin (yaklaşık 2 milyar) tüberküloz basili taşıdığı, önümüzdeki on yıl içinde 300 milyon kişinin basil ile karşılaşacağı, 90 milyon kişide hastalık gelişeceği ve 30 milyon kişinin tüberküloz basil nedeniyle öleceği tahmin edilmektedir. Yine DSÖ verilerine göre her yıl tüberkülozdan binlerce çocuk ölmektedir. Tüberküloz dünyadaki tüm ölümlerin % 7’sinden ve gelişmekte olan ülkelerin % 26’sından sorumludur. Bu verilere göre tüberküloz, her yıl diğer enfeksiyon hastalıklarının (AIDS, diyare, sıtma, tropikal hastalıklar) yol açtığı toplam ölümleri tek başına gerçekleştirmektedir. DSÖ tüberküloz ile mücadelede “doğrudan gözetin altında tedavi stratejisi-DOTS” ile dünya genelinde 1993’den beri 10 milyon tüberkülozlu hastayı başarıyla tedavi etmiştir ve bunların % 90’dan fazlası gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır.

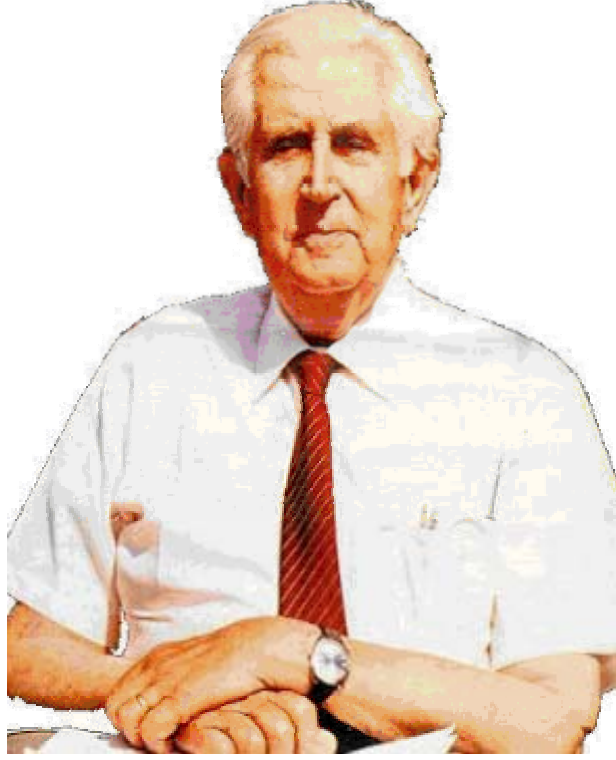
Tüm dünyada olduğu gibi, tüberküloz halen toplumumuzun da önde gelen sağlık sorunları arasındadır. Ülke düzeyinde, yedi coğrafik bölgede yapılan çalışmada hastalık prevalansının (% 03.58) binde 3.58 olduğu saptanmıştır. Ülkemiz nüfusunun 2000 yılı sayım sonuçlarında 67.853.315 olduğu düşünülürse, en iyimser yaklaşımla (% 01) binde bir hasta oranıyla ülkemizde 65-70 bin tüberkülozlu hasta bulunmaktadır. Ancak Sağlık Bakanlığı Verem Savaş Daire Başkanlığı’nın 2001

verilerine göre bulunan yeni tüberkülozlu sayısı 18.038 ve 272 Verem Savaş Dispanserinde kayıtlı hasta sayısının 18.080'dir. Bu da en az bunun kadar saptanmayan ve tedavi edilemeyen hasta varlığı demektir.

Tüberküloz tanısı klinik, radyolojik ve bakteriyolojik yöntemler ile konulmaktadır. Tüberkülin deri testi % 100 duyarlı ve özgün bir yöntem olmamasına karşın kişinin tüberküloz basili ile karşılaşmış veya karşılaşmadığını, yani enfekte olup olmadığını, gösteren ve hastalık aktivitesi hakkında bilgi vermeyen bir testtir. Bu test ülkemiz koşullarında daha çok çocukluk çağında değerli bir tanı aracıdır. Çocuklarda tüberkülin pozitifliği, hiçbir klinik radyolojik bulgu olmasa bile ilaçla korumayı gerektirir. Yetişkinlerde ise tüberkülin pozitifliği çok yaygındır ve bunların ne zaman enfekte olduklarını ayırt etmek mümkün değildir. Bu pozitifliklerin bir kısmı da önceki yaşam döneminden kaynaklanmaktadır.

SONUÇ: Kişi ve çevre sağlığı açısından tüberküloz, günümüzde yurdumuz ve dünya düzeyinde önemini korumaktadır.

IV.KARASU’NUN İZİNDEN GİDENLER

İnternet sitesinden Prof. Dr. Nusret Fişek için alınan 41 sayfalık izlenimlerde; çeşitli bakış açılarıyla halk ve çevre sağlığına katkıları 42 seçkin bilim adamı ve akademisyen tarafından vurgulanmıştır. Geçici yaşamdan sürekli (kalıcı) yaşama yansıyan her kişi için az çok övücü nitelikte anılar vurgulanır. Ancak çok az kişinin geçici yaşam sonu, yalnız anı olarak kalır. Oysa Prof. Dr. Nusret Fişek Türk Tıbbında özellikle çevre ve halk sağlığı alanında yayınları ve kişiliğiyle adını ölümsüzler arasında zaman ötesine yansıtan nadir kişiler arasında ön sırada yer almıştır. Bu konudaki görüşleri şöyle özetleyebiliriz.

Bilim sınırsız,
İnsan sabırsız;
Yazar, düşünür, duyar,
Genel kurala uyar
Sonunda ne var?
Örneğin der ki:
Bildiğim bir şey varsa
O da hiçbir şey bilmediğimdir!.*
Bu en gerçekçi düşüncedir,
Günümüz nano teknoloji görüşü
Tüm evrenle örtüşür!
Deha derecesinde kişi
İnsan yeteneğinin ancak % 2'siyle bütünleşir.
Köy Enstitüleri ve Halkevleri
Toplumsal kalkınmanın temeli, binası, çatısı
Dünyadan yokken ikinci bir örneği
Bu binanın yıkımındaki katkılara ne demeli?! .
Nusret Fişek Hoca
Koskoca bir dağ bilge kişiliği
Dizeler nasıl anlatabilir bu devî?!

* *Aristo özdeyişi*

Nusret Fişek'in Halk Sağlığı ve Entelektüel Yaşamdaki Yeri⁷

Prof. Dr. Fişek

Yaşamı boyunca hekimliğin sosyalleştirilmesi için savaşmış, son nefesine kadar inançlarını savunmuş, yetmişli yaşlarında delikanlı yüreği ile direnmiş seçkin bir bilim adamı ve Atatürkçü aydıdı Prof. Fişek. **(UĞUR MUMCU, 6 KASIM 1990)**

Yazarın Notu: Cumhuriyetimizin 84. yılında bu düşünce çok yönlü değerlendirilmelidir. Bu satırlarda iki temel fikir vardır:

1-Hekimliğin sosyalleştirilmesi

2-Atatürkçülük ilkesi

Şimdi 2007'li yıllarda bu iki kavramda ne kadar yol aldık?!. .

Ya da ileri gitmek yerine yerimizde mi saydık? Yoksa geri adımlar mı attık?Bu soruların yorumunu her aydınımızın sağduyulu yaklaşımına bırakmak ve kendimizi bu alanda sorgulamak zorundayız.

Fişegini Yitirmeyen Bir Kişi

Nusret Fişek bu sözlerin gerisindeki gerçekleri iyi bilen bir doktor. Kocaman yüreğiyle ortaya çıkıyor. Milli Birlik Komitesi'nin sosyal komisyonunda halk sağlığından yana bir rüzgar esiyor artık. O rüzgar hızlanıyor giderek. Sağlık işlerini yürüten Suphi Gürsoytrak ve kimi kurmaylarla kolları sıvıyorlar. Coşkuyla, umutla çalışıyorlar. 224 sayılı yasa o çabaların ürünü. Doktor Ragıp Üner Sağlık Bakanı, Fişek'te müsteşar. Sağlık sorunları gerçekçi çözümlere yöneliyor birden. Tıbbın

---

⁷ Kaynak olarak <http://www.fisek.otg.tr/083.php>, internet adresinden alınmıştır.

sosyalleştirilmesi için İngiltere’de ki uygulamalar inceleniyor, bir uzman geliyor, ilaç hammaddesinde kurulan tekelleri yıkan, ilaç hammaddesi ithal edilirken ulusal çıkarları öngören, ulusal ilaç sanayini geliştiren bir politika benimseniyor. **(MÜŞERREF HEKİMOĞLU, 9Kasım 1990 Cumhuriyet Gazetesi).**

Yazarın Notu: Prof. Dr. Ragıp Üner Hocamın Sağlık Bakanlığı ve Prof. Nusret Fişek’in Sağlık Müsteşarlığı döneminde çıkarılan 224 sayılı Sağlık Hizmetleri Sosyalleştirilmesi Yasası çok önemli ve olumlu bir adımdır. Keşke o dönemde benimsenen uygulamalar sonraki sürede aynı inanç ve uygulamayla sürdürülebilseydi. Bu noktada demokratik ilkelerin temellerinden sayılan 1211’de İngiltere’de Kralın Gümrük uygulamalarındaki yetkilerini kısıtlayan ve sonra giderek demokrasinin önemli belgeleri arasında anayasa niteliğinde kabul edilen belge akla geliyor. Ne ibret verici bir tablo: demokrasinin temel belgesi olan bu kararnameden 2007-1211=796 (yedi yüz doksan altı) yıl sonra biz; örneğin yurdumuzda Osmanlı döneminin 2 Anayasası, Cumhuriyet döneminin 4 Anayasası ile birlikte hala demokratik kuralları tartışıyoruz?!

Hocam Nusret H. Fişek

Sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerinin uygulamaya konulmasının üçüncü yılında taşıt aracı sıkıntısı önemli bir sorun olmaya başlamıştı. O günlerde ‘‘Nüfus Planlaması Hakkında Kanun’’ çıkmış, Uluslar arası Gelişme Yardımı (AID) kuruluşu bu hususta yapılabilecek yardımı saptamak üzere, Amerika Birleşik Devletleri’nden Leona Baumgartner adlı bir uzman hekimi ülkemize göndermişti. O günler Sağlık Bakanlığı müsteşarı olan hocam, bir gün beni çağırarak, ‘‘Birkaç güne kadar Dr. Baumgartner ile sosyalleştirme bölgesine gideceğim. Seninde gelmeni istiyorum. Bu gezide yeri

geldikçe her ikimizde ona sağlık ocaklarının çalışmalarını anlatalım ve eğer yeterince taşıt aracı sağlanırsa, sağlık ocaklarının çok etkin bir nüfus planlaması uygulaması yapabileceğini belirtelim” dedi. Van ili sınırları içinde yapılan gezide bize hak vermiş görünen Dr. Baumgartner, en azından iki yüz jeep sağlayabileceğini belirttiikten sonra şu öneride bulundu:

-Eğer ülkenizin gereksinimi olan aşıları bizden alırsanız, size gerektiği kadar taşıt aracı verebiliriz.

Bu sözlere hocamın yanıtı şu oldu:

-Bu mümkün değil. Çünkü, yasalarımıza göre halkı aşılama devletın görevidir ve bu iş ücretsiz yapılır. Yasalar değişmedikçe halka ‘aşını eczaneden al’ diyemeyiz. Hükümet aşıları yurt dışından getirtmeye kalksa bile buna bütçe imkanları el vermez. Bu nedenle biz aşığı ülkemizde üretmeye çalışıyoruz. Diğer yandan, aşı ithali başlarsa, aşı üretim tesislerimizi geliştiremeyeceğimiz gibi sürekli dışa bağımlı kalırız.

Ertesi yıl, iki yüz araç yerine ancak 30-40 kadar araç bağışı yapıldı. Bu azalmada hocamın, ülke yararına düşünerek verdiği yanıtın herhalde etkisi oldu. Son yıllarda, aşıların hemen tümünün yurt dışından sağlanır olması ve Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü’nün aşı hazırlama etkinliğinin yok olma derecesine getirilmesinde kimi dış baskıların ne derece rol oynadığını ve aymaz yöneticilerin herhangi bir oyuna getirilip getirilmediğini düşünmekten kendimi alamıyorum.

Yazarın Notu: Bu sözlere eklenecek bir fikir ileri sürülemez. Yalnız Halk ve Çevre Sağlığını çok yakından ilgilendiren tüberküloz BCG aşısı için şunu söyleyebiliriz. Önceleri 1950’li yıllarda Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü’nde

üretilen aşının bugün Hindistan ve Avrupa ülkelerinden ithal edildiği çarpıcı bir gerçektir?! .

Kimi kez uğradığım haksızlıklara dayanamadığım olur ve yurt dışına gitmeyi ya da emekliliği düşündüğümü bildirirdim. Böyle bir mektubun onu üzmüş ve

-Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" kitabını okuduysan bile bir kez daha oku. O roman bizlerin romanıdır. Yarınlar bizindir. Dayanan kazanır. Ben emekli oluncaya kadar dayandım. Sen de dayan. Çocukların, "yıldı ve bıraktı" demesinler.

Sağlık alanında ender yetişen, yeri kolay kolay doldurulamayacak olan bir büyük önderdi o. Anısı önünde saygıyla eğilirken, tüm hekimlere ve sağlık personeline onu anlamak için yazdıklarını ve hakkında yazılanları dikkatlice okumalarını öneririm **(PROF. DR. RAHMİ DİRİCAN, Kasım 1992)**.

Nusret Fişek:Dava Adamı, Eylem Adamı

Yıl 1960. Devlet Planlama Teşkilatı yeni kurulmuş. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın çerçevesini tasarlıyoruz. Nusret Fişek bizi buldu. Türkiye için iki büyük projesi vardı: Nüfus sorunu ve sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi. Her iki konuda, önce bizi, plancıları eğitti, sonra da tüm Türkiye'yi; politikacıları, uygulayıcıları ve kitleleri.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın "sağlık sektörü", Nusret Fişek tarafından ve sosyalizasyon ilkelerini ve hedeflerini gerçekleştirmek üzere hazırlanmıştır. Fişek. yaşamı boyunca bu davanın da ısrarlı izleyicisi olmuştur.

Nusret Fişek'le çalıştığım iki konudaki izlenimler bunlar. Önümüzdeki, Türkiye'nin her yerinden ve her kesiminden yükselen yankılar, Nusret Fişek'in

takipçisi olduğu pek çok davanın ve bunların paylaşıldığı binlerce dava arkadaşının bulunduğunu gösterdi.

Bunları niçin böyle yazdım? NUSRET Fişek'le 30 yılı aşkın süre içinde gelişen bir dostluğumuz oldu. Bunalımlı dönemlerinde ya da Nusret Fişek'in içinde bulunduğu her güç durumunda, parıltısı hiç eksilmeyen bakışlarıyla, 'Kavgaya Devam' dediğini hatırlarım. Onu anmanın en iyi yolunun da davalarını nasıl sürdürdüğünü anlatmak olduğunu düşündüm. Nusret Fişek'in genç kuşaklardan beklediği de herhalde 'daha iyi bir dünya, daha iyi bir insanlık için savaşa devam' olacaktır. **(NECAT ERDER, Kasım 1992).**

Yazarın Notu: Keşke bu ivme tüm devlet kurumlarında; örneğin Üniversitelerdeki Halk Sağlığı Akademik Eğitim düzeyindeki kadar teorik ve pratik düzeyde geniş uygulama alanı bulsa!. . Bu noktada bir süredir Ankara, Başkent, Hacettepe, Ortadoğu Üniversiteleri, GATA ve Yerel Yönetimlerle birlikte oluşturulma girişimi sürmekte olan Çevre Sağlığı Akademik yapısının çatısı kurulmaya çalışılmaktadır. (Ankara Üniversitesi Çevre Sağlığı Araştırma Merkezi, Çankaya Belediyesi Kararı)

Bir Vatanseverin Anısına

27 Mayıs Devriminin, diğer konularda olduğu gibi sağlık, alanında da Türk halkının yararına gerçekleştirmek istediği hedefleri vardı. Bunların başında da sağlık örgütlerinin yeniden yapılanması, Milli İlaç Sanayi, Tıp Araç ve Gereçleri Sanayinin Kurulması, yeter sayıda doktor ve yardımcı sağlık personelinin yetiştirilmesi ve bu alandaki her türlü sömürüye son verilmesi geliyordu.

27 Mayıs Yönetimi'nin 15 Ekim 1961 tarihinde, idareyi CHP-AP'den oluşan hükümet devretmesinden sonra, Sağlık Bakanlığı görevini yüklenen Bakan, 224sayılı yasayı uygulamamakta diretmiş ve aynı zamanda müsteşarı görevinden uzaklaştırmıştı. Millet için gece gündüz demeden çalışan Dr. Nusret Fişek, eserinin doğru dürüst henüz uygulayamadan ilk kıyıma uğramıştı.

Sonra ki hükümette Sağlık Bakanlığı görevini yüklene Dr. Yusuf Azizoğlu ve Danıştay Kararı ile tekrar görevine dönen Dr. Nusret Fişek, el ele büyük bir şevkle 224sayılı yasayı uygulamaya girişmişlerdi. Türk halkı böylece ilk defa geniş çapta köylerinde ebe ve ilçelerinde doktor, yardımcı sağlık personeli ve gerekli araç ve gereçleri görmüş ve nimetlerinden yararlanmıştı. Ne yazık ki bu hükümetin ömrü kısa olmuştur. Yeni oluşan hükümetteki Sağlık Bakanı bir taraftan yasanın uygulanmasını durdurtmuş, diğer taraftan da Nusret Fişek'in müsteşarlıktan uzaklaştırarak onu ikinci bir kıyıma uğratmıştır. Ne hazindir ki aradan 32 yıl geçmesine karşın gelmiş geçmiş hiçbir hükümet, Türk halkı için bir ızdırap kaynağı olarak süre gelen ülkemizin sağlık sorununu kökten çözümlenecek ne 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki yasayı uygulamış, ne de onun yerine geçebilecek yeni bir düzen üretebilmiştir. Ancak Türk halkı, hastane kapılarında büyük kent yollarında çile doldurup ömür tüketmektedir. Hastanelere ulaşabilenlerden bazıları kah ölüsünü, kah hastasını ya rehin bırakmakta yahut da hiç alamamak durumunda kalmaktadır.

(MEHMET SUPHİ GÜRSOYTRAK, Kasım 1992)

Yazarın Notu: Bu ibret tablosundan sonra ne söylenir?

Bir atasözümüzde (Allah akıl fikir versin!. .)denir!.

Prof. Dr. Nusret H. Fişek

Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi, ölüm cezalarının yerine getirilmesinde doktorlara görev verilmesini meslek kurallarına aykırı bulmuş ve bu konuda görüş ve önerilerini bir mektupla milletvekillerine bildirmişti. Ankara Cumhuriyet Savcılığı eylemi suç saydı ve Türk Tabipleri Birliği Başkanı ve yönetim kurulu üyelerinin cezalandırılması isteğiyle dava açtı. Bu dava da savunma görevi üstlenen avukatlar arasında ben de vardım. Uluslararası tıp kuruluşlarının ilke kararları, tıp meslek ahlakı ve bilimsel veriler ışığında savunmasını yapan Dr. Fişek, 50 kişiyi ipe çeken 12 Eylülcülere, ölüm cezası verenlere uygulayanlara unutmamaları gereken bir ders verdi. TBMM’de onay bekleyen kesinleşmiş ölüm cezası kararları yerine getirilmesini engellemekte önemli bir payı olduğunu sanıyorum. **(AV. NEVZAT HELVACI, Kasım 1992)**

Yazarın Notu: Yıllar sonra uluslararası hukuk uygulamalarına paralel olarak ölüm cezasının uygulama alanından çıkarılması; günümüz koşullarında çok yönlü değerlendirilecek bir kavram olarak etkinliğini sürdürmektedir. Çok yönlü olan bu konu, olumlu ve olumsuz yanlarıyla değerlendirilebilir kanısındayım.

Yorgun Olmayan Bir Savaşçı: Nusret Fişek

Nusret Hoca ile ilk tanışmam 1950’lerin ortalarında Ankara Tıp Fakültesi’nde ki Biyokimya derslerini görmemiz sırasında olmuştur:o bize vitaminler konusunu anlatıyordu. 1960’ların ikinci yarısında Hacettepe Tıp Fakültesi’nin ilk yıllarında toplumsal tıp alanındaki etkinliklerini az çok yakından izleyebiliyordum. 70’lerin başında ise, Tıp Tarihi ve Deontoloji uzmanlık çalışmamda Nusret Hoca’nın ülkemizde önderliğini ve akademik kuruculuğunu yaptığı Toplum Hekimliği alanını

da, onunla işbirliği yaparak ve özellikle onun çalışma ve görüşlerine yer vererek izlemiştım. Daha sonra tıp tarihi konularında konuşmuştur. 80’li yılların ortalarında Anadolu Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde görevli iken Ankara’ya gelip T. T. B. Merkez Konseyi’ne de uğruyordum. Hoca ile fırsat buldukça Tıbbi Etik (onun yeğlediği terimiyle Tıp Ahlakı), tıp siyaseti, genel olarak tıp etkinliğinin ve uğraşının dünyadaki ve ülkemizdeki sorunlarını tartışıyorduk. 80’lerin sonlarında ise onunla 14 Mart’ta ki bir açık oturumda birlikte olmuş, bunun dışında karşılaştıkça yine ortak ilgi alanlarımızda söyleşmiştik. **(PROF. DR. YAMAN ÖRS, Kasım 1992)**

Yazarın Notu: Ankara Tıp Fakültesi Patolojik Anatomi Anabilim Dalında sayın Dr. Yaman ve eşi Dr. Ülken Örs’lerle birlikte ihtisas yaptık. Her iki meslektaşımı ve ihtisas arkadaşlarımı her zaman sınırsız sevgi ve saygıyla anımsarım.

MEHMET CEMİL UĞURLU (Kasım 1992)

Nusret Fişek’e Saygı
Nusret Hocamız
Bir yüce dağ örneği
Seyrettin yeryüzünü
Dinledin Türkiye’yi
Büyüdü dilinde
Büyüdü kaleminde
İnsan onuru
Ve emeği
Bir anıtsın ülkemizde
Bilimdir, akıldır yolun
Öğrettin Halk Sağlığı’nı
Sevgiyle doluydun
Yaşayacaksın içimizde

Yazarın Notu: Mehmet Cemil Uğurlu; çok sevgi ve saygı duyduğum yakın dostum, kardeşim ve arkadaşımıdır. O'nun hatırası önünde saygıyla eğilirim.

*Ey Sevgili Kardeşim!
Sen benim benliğimde,
Kalbimde, gönlümdesin!
Keşke her kişi senin,
Erdemli yüreğinin,
Hiç batmayan güneşinden,
Aydınlansın, donansın!. .
Son nefesime kadar,
Yüreğimde varlığımıdasın!. .*

Prof. Dr. Nusret Fişek'i Yeterince Anlayabildik mi?

Ben Nusret Hoca'yı fizik bilimlerinin Faraday'ına benzetirim. Bugün bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin hepsinin temelinde bu büyük insanın bulduğu fizik yasalarının katkısı vardır. Türkiye'de ülke koşullarına en uygun sağlık sistemi ve örgütlenmesi ve bunun sonucu olarak insanımızın sorunsuz, sıkıntısız, hakça ve eşit olarak sağlık hizmetlerini satın alabilecek düzeye gelmesinde tek çare olarak konusunun Faraday'ı olan Nusret Fişek'e başvurmaktan başka bir çare düşünemiyorum. (**PROF. DR. KAZIM TÜRKER, Kasım 1992**).

Yazarın Notu: Bu görüşe eklenecek bir söz bulamıyorum. Ancak Faraday; meşhur keşfini İngiliz Kraliçesi Victoria'ya sunduğunda; Kraliçe şöyle der:

“İyi ama bu kafes neye yarar?”

Faraday'ın yanıtı şu olur:

Sayın Kraliçem, hiçbir çocuk doğduğunda sonunda ne olacağı bilinmez!. .

Bugün Hoca Olmaktan Haz Duydum. Teşekkür Ederim Çocuklar

Bu titiz ve bilime saygılı bir hoca yönetiminde hazırlanmış doktora tez savunmasının kısa hikayesidir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde çalıştığım yıllarda eğitim programı sorumlusunun yurt dışında olması nedeniyle bu görevi dört ay vekil olarak yürüttüm. Bu dönemde Sayın Samira Yener, Prof. Dr. Nusret H. Fişek denetiminde yürüttüğü doktora tezini bitirmiş ve gerekli işlemler için Enstitü'ye başvurmuştu. Sevgili Samira, konusunda yetkin olduğu kadar, gayretli ve yaratıcı çalışmaları ile de kendini değişik düzeylerde kanıtlamış değerli bir araştırmacı idi. Başvuru üzerine gerekli işlemleri yaparak tez jürisinin ve tarihinin kararlaştırılması için Mezuniyet Sonrası Eğitimi Fakültesi Dekanlığı'na aktardım. Dekanlıktan bir hafta sonra gelen yazıda jüri üyeleri ve sınav tarihi belirtilmişti. Jüride program sorumlusu olarak ben de vardım. Durumu hemen adaya ve öteki jüri üyelerine telefonla bildirdim. Kendilerine resmi yazının geç gelebileceğini, ancak bu tarihi sınav için ayırırlarsa sevineceğimi söyledim. Üyelerin tümü yaklaşık 1 ay sonra yapılacak sınav için zamanlarının uygun olduğunu belirttiler. Aradan birkaç gün sonra jüri üyelerinden Sn. Prof. Dr. Ferhunde Özbay (o tarihte doçent) ziyaretime geldi. Çayımızı içerken bana çok güzel bir ipucu verdi:

“Hoca jüride ilk olarak en genç jüri üyesine söz verir. Tezin eleştirisini ondan bekler. Kanımca bu da sen olursun” dedi.

Sevgili Ferhunde ablanın bu uyarısının üzerine titiz iki bilimcinin hazırladığı çalışmayı tam üç kez okudum. Altı sayfalık bir rapor hazırladım.

Belirtilen tarih ve saatte jüri toplandı. Sevgili Ferhunde abla her zamanki sevimliliği ile Prof. Dr. Nusret H. Fişek'in jüri başkanı olmasını önerdi. Hocamız,

demokrat tavrı ile oylama istedi ve oy birliği ile başkan seçildi. Açılış konuşmasından sonra adayı ve çalışmasını bizlere tanıttı ve hepimize teşekkür ettikten sonra, eleştirilerim-değerlendirmem için ilk sözü bana verdi. Ben hazırladığım metni neredeyse ezberlemiştim. Ağır ağır ve hocamızın gözünün içine bakarak bu titiz çalışmayı, yöntemi, bulguları, yorumları ve bilime katkısı açısından değerlendirdim. Sonuçta böyle ciddi bir çalışmayı bize kazandırdıkları için her ikisine teşekkür borçlu olduğumu belirttim. Hocamız sırası ile diğer üyelere söz verdi. Onlarda çalışmayı değişik yönleriyle övgü dolu sözcüklerle eleştirdiler. Dikkatim hocamızın üzerinde idi. Tartışma sırasında bizleri dikkatle dinliyor ve kısa notlar alıyordu. Tüm üyelerin konuşması bittikten sonra genel bir değerlendirme yaptı ve adayı içeri aldık. Unutamayacağım ve büyük zevk duyduğum tartışma iki saati aştı. Dışarıda bizi bekleyenler varmış. Kimin umurunda? Nerede ise çalışma saatinin sonuna gelmiştik. Hocamız son olarak söz aldı ve;

-“Çocuklar, herhalde üniversite hocalığı galiba bu. Biliyorsunuz bu işin maddi yönü pek cazip değil. Ama bugün bu ortamda ben gerçekten hoca olmaktan haz duydum. Ülkemizin sorunlarını sizlerle tartışmaktan mutlu oldum. Üniversitede sizin gibi gençlerle çalışmaktan ötürü hepimize teşekkür ederim. Umarım ve beklerim ki bu tartışma burada kalmayacak. Hepiniz gelecekte bu çalışmaların sürmesini sağlayacaksınız. Artık adayı kutlayabilir miyim?” dediği anda bizler nemli gözlerle hocamızı alkışlıyorduk. (**PROF. DR. MÜMTAZ PEKER, Kasım 1992**).

Yazarın Notu: Her akademisyen, yaşamının her gününü akademik unvanını aldığı ilk günün heyecanıyla sürdürmezse gökyüzünde kayıp kaybolan yıldızlar gibi kalır! .

Dostum Dr. Nusret Fişek

Benim Türkiye’de kalmak istememi ve son 28 yıl boyunca demografi ile ilgilenmemi sağlayan en önemli kişinin Dr. Nusret Fişek olduğunu söyleyebilirim. Dr. Nusret Fişek yaşamının bir kısmını demografik ve sosyal epidemiyolojik araştırmaları özendirme, korumaya ve desteklemeye ayırmıştı. Bilimsel geçerlilik taşıyan bilginin Türkiye için mutlak gerekli olduğunu düşünüyordu. Ölümünden birkaç ay önce kendi kişiliğine çok uyan bir davranışta bulundu. Bana ve diğer bazı kişilere Türkiye demografisi hakkında yeni ve güncel bir kitabın hazırlanması önerisinde bulundu. Bu konuda en son yazılmış kitap 1982 yılına ait olduğundan yeni bilgiler ve teknikleri içeren bir kitabın yazılma zamanının geldiğine inanıyordu.

Bu ricayı yerine getirme fırsatı, Devlet İstatistik Enstitüsü’nde danışman olarak çalıştığım sırada doğdu. Enstitü’de küçük bir ekip oluşturuldu. İki yıl boyunca eldeki bütün demografik veriler incelendikten sonra “Türkiye Nüfusu, 1923-1994, Demografi Yapısı ve Gelişimi:21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar” isimli kitap yazıldı. Kitap resmi bir yayın olduğundan içinde Dr. Nusret Fişek’e herhangi bir atıfta bulunulmadı. Ancak bence bu çalışma onun adına yürütülmüştür. Tümüyle bizden beklediklerini kapsamaktadır ve onun onayladığı yöntemle yapılmıştır. Kitabın yazımında genç istatistikçiler ve demograflar birlikte çalıştılar, konularında gayet iyi olan bu insanlar çalışırken de çok şey öğrendiler. Gelecekte de güzel şeyler üretmeyi sürdüreceklerinden hiç şüphem yok. **(DR. FREDERIC C. SHORTER, Kasım 1992).**

Yazarın Notu: Bu görüşlere ekleyecek bir şey söylenemez.

Unutulmaz Saygınlık

Kendisini son kez, yönettiği “Sağlık Kuruluşları Kurultayı”nda gördüm. Rahatsızlığımı belli etmeden çalışmalarını tek başına yönetiyordu. Gazi Üniversitesi'nin Beşevler de ki salonunda yapılan çalışmalarını Erdal İnönü'de izliyordum. Prof. Dr. Erdal İnönü'den sonra konuşmak için beni çağırdılar. Orda demokrasi ve hukuk devleti konusunda kişisel görüşlerimi açıkladım. Nusret Fişek, benim sözlerimi ilgiyle dinledi. Yüzündeki çizgilerden mutlu olduğunu anlamakla birlikte kendisini güç durumda bırakmaktan kaçındığını vurgulamak için ‘Bir yargıç olarak ancak bu kadar konuşabildim. Önceden bildirilseydi hazırlıklı gelir ve daha anlamlı ve kapsamlı konuşurdum, bağışlayın’’deyince, ”Bir de yargıç olmasanız, bir de hazırlıklı gelseydiniz nasıl olurduz’’sözleriyle beni kutladı. Hukuk devletinin gerçek yanlılarından birisiydi. Katıksız demokratı. Gösteri ve özentiden uzak çalışmalarıyla ulusunun hizmetinden hiç ayrılmadı. Toplantıdan sonraki günlerden sonra rahatsızlığının arttığı, o gün de rahatsız olmasına karşı karşın hiç kalkmadan toplantıyı yönettiğini öğrendim. Cenaze törenine koşarak gittiğimde, kendisini sevenlerin onu nasıl sevgi ve saygıyla omuzladıklarını gördüm. Saygın ve örnek kişiliğiyle unutulmaz bir Türk Büyüğünün daha yitirmiştir. Nur içinde yatsın. **(YEKTA GÜNGÖR ÖZDEN; Kasım 1922).**

Yazarın Notu:

İnsan odur ki, saygın kişiliği

Terkide bıraktıklarıyla kuşaklar boyu

Eserleriyle birlikte yaşar ebedi!.

Nusret Fişek Hoca Bir Aydınlıktı

Nusret Hoca, Cumhuriyetin ilk kuşaklarındandı. Akılcılığı Cumhuriyetin getirdiği aydınlanma içinde oluşmuştu; nedenle de halkçı bir etik içinde kullanıyordu. Böyle olunca da akılcılık sadece doğruyu bilmekle kalmıyor, onun yargılarını yaşama geçirmek için toplumsal mücadele içinde yer almayı da gerektiriyordu. Bunun için de kişisel kaygılarını bir yana bırakıyordu. Bu da onu güven duyularak başvurulan bir kişi haline getiriyordu. Kısacası Nusret Hoca bir aydınlıktı. (**PROF. DR. İLHAN TEKELİ, Kasım 1992**).

Yazarın Notu:

Gerçek bir aydınlık o,

Anlamakta geç kaldım ne yazık,

Seçtiğim bu tez çalışması artık,

En güzel ödül bana huzur dolu rahatlık.

Nusret Hoca ve Barış

Prof. Dr. Nusret Fişek, Türkiye tarihine sağlık ismini yazdırmış bir kişidir. Bugüne değin hakkında çok güzel şeyler kaleme alındı, ben de derneğimizin (Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre İçin Sağlıçıklar Derneği –NÜSED) kurucu üyesi olan o büyük insanın barışçı kişiliği ışığında “Barışçı kişilik nedir?”i kısaca anlatmak istiyorum.

Nusret Hocanın başardığı ve başarmaya çalıştığı işlerdeki felsefesine ve tarzına bakarsak, şu özellikle görürüz:

Demokrat, insan haklarını savunan, sömürüye karşı çıkan, halk sağlığını ön planda tutan, herkesin, özellikle de tıp doktorlarının örgütlülüğüne inanan bir kişiydi. Başkanı bulunduğu Türk Tabipleri Birliği'nde bunun için sürekli çaba gösterdi. Bunda da başarılı oldu. Bugün hekimlerimizin çoğu onun bu güzel özelliklerini taşıyor ve açıktır ki, demokrat, insan haklarına saygılı, sömürüye karşı olan insanlar barışçı kişiliğe sahiptir. **(DR. FERRUH YAVUZ).**

Prof. Fişek, Bilim ve Eğitim

1970-76 yıllarında öğrencisi iken, 1976-79 yıllarında asistanı iken, 1979-83 döneminde Hacettepe Toplum Hekimliği Enstitüsü'nde birlikte çalışma şansı bulduğum Fişek, İstanbul'a gelişimden sonra bile yaptığım her çalışmayı iletme, danışma, paylaşma çabalarını hep destekledi. Hastalığını ilk duyduğum anda birden dünyada yapayalnız kaldığımı hissettim. Bu duygu bana ne kadar güven verdiğinin ve destek olduğunun bir göstergesidir.

-Çok öz, dolaysız, bilimsel delillerle konuşurdu. Özdeyişler, çoğunlukla Nasreddin Hoca'dan alınmış engin fıkra literatürü ile süslenmiş anlatımı ile anlatmak istediklerini çok kolay iletirdi.

-Bilmediği işlerle uğraşmazdı.

-Savunduğu her şeyi bilimsel olarak açıklardı. Bu nedenle tartışmaları kuru politik savunulardan çok farklı ve öğreticidir.

-Yüce bir hoşgörüsü vardır. Kendisiyle beni çok üzen bir olayı paylaşmıştım. Böyle durumlarda kullandığı, kendisine ait olmayan bir özdeyişi çok beğendiğini söyleyerek bana da öğretmişti: 'Biri sana haksızlık yaparsa üzülme! Sen yapmadın

ki!”Başlangıçta hiç doğru bulmadığım, açıkçası ona yakıştırmadığım bu değerli deyiş gün geçtikçe daha da iyi anlıyor ve seviyorum.

-Fişek hocalığın bilimsel ve otokratik bir kavram değil, bilimsel ve kişisel bir özellik olduğunu kendi yaşamı ile belgelemiştir.

Bu nedenle genelde kalıplaşmış olarak kullanılan ‘hoca’ kavramından çok daha farklı bir kimliği ve yeri vardır.

Her alanda etkin bir hizmet vermek için, temel tıp bilimleri ve klinik hekimlik ancak toplum hekimliği çağdaş yaklaşımı ile hedefine ulaşabilir. Bu yolla gereksinmesi olan herkes tıp biliminden etkin olarak yararlanabilir. Nusret Fişek öğrettiklerini uygulanmaları için öğretirdi. Şeyh Said’in şu sözlerini çok severdi:”Öğrendiklerini uygulamayan kişi sırtında kitap taşıyan eşekten farksızdır.” [Kur’an ayet]

Kaldı ki, öğrenme için uygulamanın şart olduğunu da öğretti.

Duyarsam unuturum

Görürsem hatırlarım

Yaparsam öğrenirim

Çin atasözüne son satırı eklemiştir:

Tartışırsam olgunlaşırım.

Nusret bey hep tartıştırdı! (**PROF. DR. AYŞEN BULUT**)

Yazarın Notu: Nusret Fişek’in her yönüyle hekim ve bilge kişiliğini yansıtan bu değişlerle duyduğum saygıyı en son bölümde yer alan filozofik yaklaşımı anlamaya çalışarak büyük Aristo’nun şu özdeyişi ile tamamlamak istiyorum:

“Bildiğim bir şey varsa o da hiçbir şey bilmediğimdir.”

Bunun ötesinde her yönüyle bilimin derin, engin, zengin evrensel yapısı içinde şöyle söylenebilir:

Bilim bir umman,

İnsan bir damla,

Keşke bu gerçek,

Davranışa yansısı! .

Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi ve Toplum Kalkınması

Geçen yıl Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı TONGUÇ'u anma toplantısında O'nun köylerin eğitim yollarıyla kalkındırılmasına ilişkin düşünce ve çalışmalarını açıklarken, daha sonra girilmiş olan sağlık hizmetlerinin toplumsallaştırılması hareketinin bu açıdan önemine değinmiştim. Ayrıca hem Enstitülerin ürünleri tam olarak alınmadan kapatılmış olmasının, hem de sağlığın toplumsallaştırılması çalışmalarının sonradan savsaklanarak bir yana itilmesinin Türkiye için ne denli bir talihsizlik olduğuna değinmiştim. Böylece, öncü eğitimci TONGUÇ'u anma toplantısında öncü toplum hekimi FİŞEK'i de anmış olduk. Bu bana aşağıdaki satırları yazarak tarihe bir belge bırakmak açısından zevkli bir görev yükledi.

Türkiye'de hükümetlerin hatta bakanların değişmesi girişilen başarılı ve köklü çalışmaların sekteye uğramasına yol açmaktadır. Köy Enstitüleri, Toplum Kalkınması hareketlerinde olduğu gibi Sağlık Hizmetlerinin Toplumsallaştırılması çalışmaları da nesnel bir değerlendirme yapılmadan önce savsaklanmış, askıya alınmış ve sonunda bir yana itilmiştir. Oysa toplumsallaştırma süreklilik kazanmış, kurumsallaşmış olsaydı, aynı zamanda kırsal alanda değişme ve gelişmenin de itici gücünü oluşturabilecekti.

Nusret FİŞEK öğretmeni bu duygularla saygıyla anıyorum.

DPT ülkenin sorunlarına eğitilmiş akıl ile eğilerek böylesi bir yaklaşımın gerekli olduğunu siyasal iktidara kabul ettirebilmişlerdir. Bunu yaparken Cumhuriyeti numaralandırmak gibi bir amaçları yoktu. Amaçları Cumhuriyetin başta belirlenen ideolojisi çerçevesinde yeni insanı yaratmaktı.

Böylece insanımızı sağlıklı, sağlam, dünya ufku açık bir biçimde yetiştirecek sağlık ve eğitim hizmetlerinin götürülmesi konusunda devleti, bireye karşı sorumlu tutan yasalar oluşturulmuştur. Bildiğiniz gibi bu yasaların uygulanması için gerekli parasal kaynakları ayırmayanlar 1965’li yıllarda yönetime gelen ülkemizde ki liberallerin öncüleridir. Dahası bu görüştekiler yönetimde buldukları süre içinde sağlık ve eğitim hizmetlerinde hem kamu hizmet açığı yaratarak hem de bu hizmetlerin niteliğinde büyük değişiklikler yaratarak, her iki hizmetin piyasadan sağlanması için büyük çaba göstermişlerdir.

Benim nüfus politikası konusundaki temel hipotezim şöyle: yetkin devlet adamları gelecekteki kuşakları yetiştirmek için onların başta sağlık, eğitim, istihdam v.b hizmetlerine büyük kaynak aktarırlar. Sığ görüşlü devlet adamları ise, gelecek kuşakların kendisini aşmaması için bu kaynakları kısar. Böylece toplumda kendilerini sürekli yönetimde tutacak kuşakları yetiştirir.

Kanımcı: Dr. Fişek hocamız ilk grupta yer alanlardandı. 1960’lı yıllarda kamunun yürüttüğü sağlık politikasının eksiklerini giderme, bunları daha çağdaş konuma getirme için bir dizi nüfus ve sağlık araştırmalarını başlatan önderdi. Ülkemizde nüfus artışı % 3’e yaklaştığı bir dönemde bilim adamları bu gidiş üzerine düşünmezken, o bu konudaki araştırmaların bulgularına göre politika uygulanması için çalışıyordu.

Bu alışmaları nedeniyle ülkemizde merkez sağdakiler ve liberaller tarafından şiddetle eleştiriliyordu. zldğm nokta bu eleştiriye “Sözde Atatürkçü”lerin katılması ve eleştiri boyutunu “Amerika” ile ilişkilendirmeleridir.

Bildiğiniz gibi Dr. Fişek hocamız bürokrasiden ayrılarak akademik yaşama geçti. Sağlık politikası konusundaki fikirlerini sizlerle paylaştı. Nüfus ve sosyal bilim konusundaki fikirlerini bizlerle tartıştı. Bunların uçmaması için onları yazılı metinler haline getirdi. Hepimizin aydınlanmasında, ufkumuzun gelişmesinde bu metinlerin ne derece önemli olduğunu vurgulamama gerek yok sanırım. Ancak 12 Eylül döneminde bu metinlerden seçilen parçalar yine “Sözde Atatürkçü”ler tarafından bu kez komünizm propagandası” yapmakla suçladı. Sıkıyönetim komutanlığının yazılı emri ile soruşturma geçirdi.

“Meyveli ağaç taşlanırmış” zdeyişimiz kanımca ona çok uygun düşüyor. Dr. Fişek hocamız eğitilmiş aklın çalışmalarını, bulgularını ne çıkarmak, Türk toplumunun sağlığını, sağlamlığı ve bunun kesiksiz sürmesi için sürekli çalışmış, “kalpaksız kuvva-i milliyeciler” dendi. Yaşamında Kemalist ideolojiden sapmamış fakat talihsiz iki uçtaki suçlamaları ağır biçimde hissetmiştir. Bunlardan bireysel olarak çok üzüldüğü kanısındayız. Bildiğim nokta üzüntülerini en yakınlarına bile yansıtmadan olaya denk düşen Nasreddin Hoca fıkraları ile olayı geçiştirmeye çalışması ve kendine özgü glmesidir.

Bütün bu süreçlerde farklı yaş kuşaklarında olan bizlere Cumhuriyetin aydınlık yolunda yürümemiz için sürekli öncülük etmiştir. Bizlere düşün görev, bu temel ideoloji çerçevesinde günümüz sorunlarına zm bulmak ve bunları hayatımıza geçirmektir. Ancak böyle bir uğraşı sonucu Nazım Ustanın söylediği:

“Beklenen günler, güzel günlerimiz ellerimizdedir.

Haklı günler, büyük günler

Gündüzlerinde sömürülmeven, gecelerinde aç yatılmayan,

Ekmek, gül ve hürriyet günleri”ni çocuklarımıza verebilirsek kendimizi mutlu sayabiliriz. (PROF. DR. CEVAT GERAY).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE SAĞLIĞI

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çevre sağlığı bu doktora tezimin birçok bölümünde; klasik bilgiler dışında, örneğin **MAKROSFER, MİKROSFER, ÜNİVERSOSENTRİK, MOLEKÜLER BİYOSENTRİK VE ENERJİ AKIŞI, GENETİK İNFORMASYON AMPLİFİKASYONU** gibi özel kavramlarla konuları açıklamaya çalıştım. Bu yaklaşımlarda doktora ders izlenimleri anahtar niteliğinde olmuş; önceki tıp, hukuk birikimleriyle birlikte bütünleşmiştir. Ancak klasik bilgiler arasında SOKRATES, ARİSTOTALES, EFLATUN, GALİLEOS, NEWTON, LAVOISER, İBN-İ SİNA ve birçok üstün kişilerin görüşleriyle birlikte; özellikle XIX. Yüzyıl ve sonrasında giderek güncellenen çevre sağlığı açılımı tümüyle konuya bir bütünlük getirmiştir. Bu noktada hep şunu sordum: Lavoisier'nın enerjinin sakımı kanunu, Einstein'ın (enerji-madde-kitle-hız) ilişkisi formülünün temelinde **İNSANIN DA YER ALDIĞI BİR EVRENSEL ÇEVRE OLUŞUMU BİLİNMEKTEDİR**. Öyle ki, günümüzün moleküler biyoloji ve biyogenetik yaklaşımıyla artık insan egemen bir varlık olarak değil; belki kendisinin de içinde yer aldığı doğal hazinenin küçük bir parçası ve bu doğal enerji akışının sıradan bir ünitesidir.

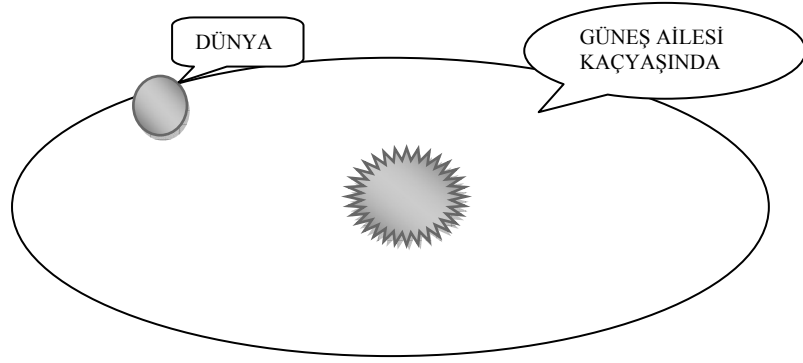
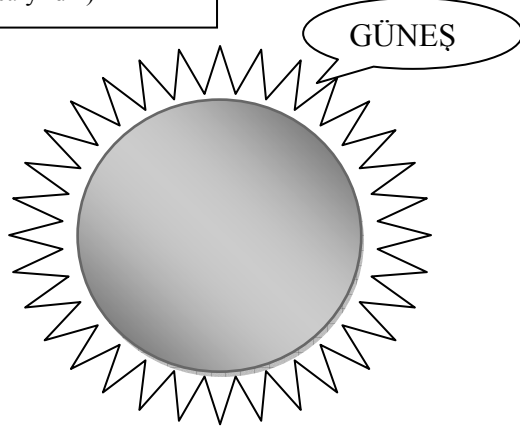
Peki Doğal Kaynak ve Doğal Çevre Nedir?

- Doğal enerji akışı ve madde-enerji ilişkisi nasıldır?
- İçerisinde galaksi yıldız kümesinin de yer aldığı doğal çevre nedir?
- Bu çevre içerisinde hareket-denge-enerji-madde ilişkileri; **üniversosentrik çevre sağlığı** nedir?

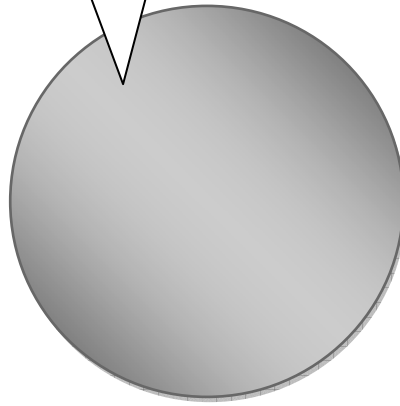
Bu ve benzer sorular ve sorunlar uzar gider. Denilebilir ki; insan, doğal ortamda moleküler yapısıyla kendisini sandığı kadar büyük görme hakkına sahip değildir. Ancak böyle bir yaklaşımla gerçekçi bakışa ulaşabilir. Diyebilirim ki; tümüyle bu yaklaşım bütün çalışma sisteminin eksenini oluşturmuştur. Şimdi yukarda sıralanan makrosfer, mikrosfer. üniversosentrik ve benzer kavramlar üzerinde çevre sağlığı açısından durulması yararlı görülmüştür:

MAKROSFER	Evrensel düzeyde tüm uzayın bulunduğu UZAYSAL ALANI kapsamaktadır. ANCAK BU ALAN SINIRSIZDIR
MİKROSFER	Makrosferik sistem içersinde; (enerji-madde) ilişkisiyle hücre alt yapılarının, genetik informasyonun ve sürekli olarak: (HAREKET↔ENERJİ↔DENGE↔KİTLE) EVREN ELEMENTLERDEN OLUŞTUĞUNDAN “HER YER, HER AN, HAREKET VE DENGEDEDİR” DENİLEBİLECEK BİR ORTAMDIR
ÜNİVERSOSENTRİK	MAKROSFER VE MİKROSFER ilişkisini kapsayan bir kavram olarak düşünülebilir.
KOSMOSENTRİK	Yukardaki kavramların ortak dengesidir.
MOLEKÜLER BİYOSENTRİK VE ENERJİ	Mikrosferik alanı kapsar.
GENETİK İNFORMASYON AMPLİFİKASYONU	Genetik bilginin aktarılması

GALAKSİ
YILDIZ KÜMESİ
(milyarlarca yıldız)

YERKÜRE
(Dünya:4,5 milyar
yaşında)

İNSAN

Kadın

OVARİUM

200 000

200 000

Her ay bir ovum atılır
(insan oluşumu
 $1/400.000$)

Erkek

1 cm³ ejakulat'ta en az
70 milyon sperm
insan olasılığı
 $1/70$

Çocuk oluşum olasılığı
(insan)

$1/(4 \times 10^5)$

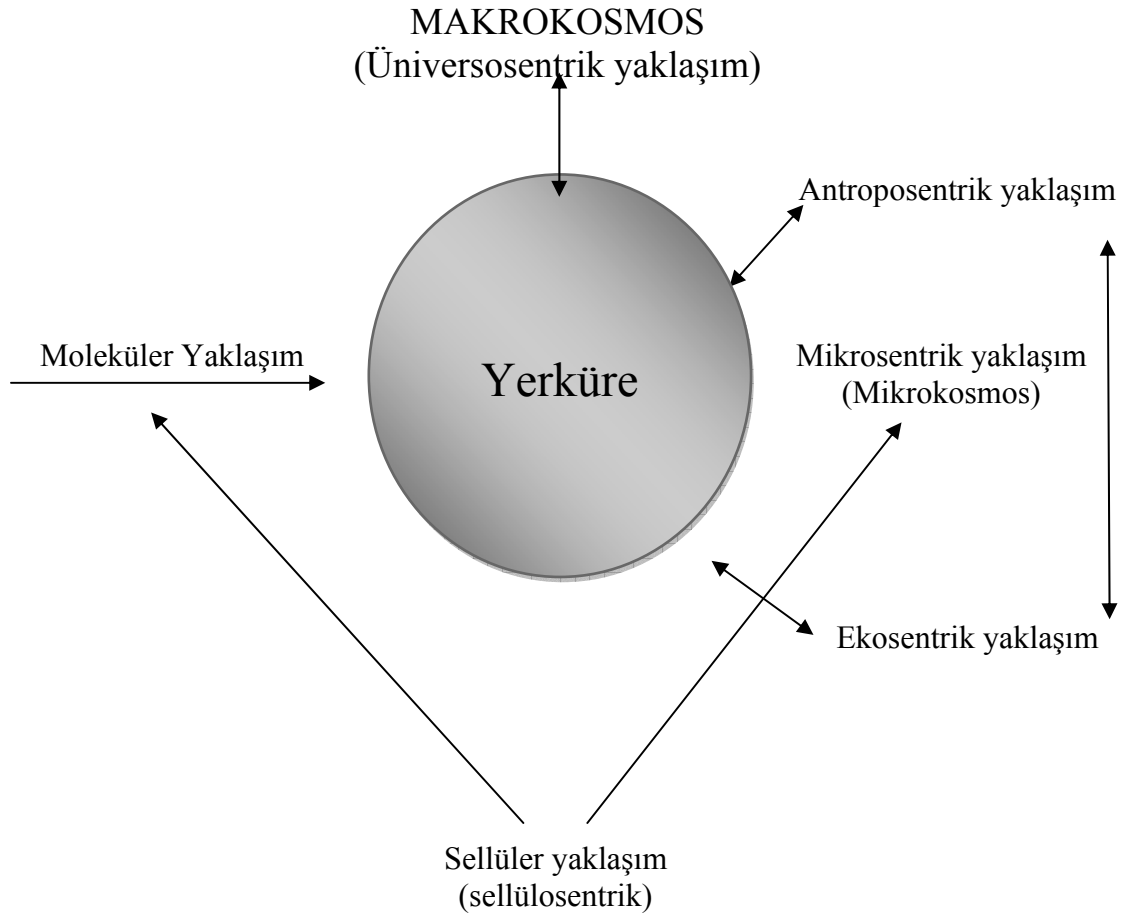
$1/(70 \times 10^6)$

$1/(4 \times 10^5) \times 1/(70 \times 10^6)$

$1/28 \times 10^{11}$

Her kişi yerküreye
 $28 \times 10^{11} = 28$ trilyonda BİR (!)
olasılıkla gelmektedir.

EVRENSEL YAKLAŞIM: ÜNİVERSOKOSMOS

Yukarıdaki şematik tablo bu olayın ne denli fizyolojik stabilite içersinde ve çok düşündürücü nitelikte olduğunu sergilemektedir. Ancak şu söylenebilir: **48 saatlik yaşamı olan lenfositin 4 saatlik sürede 57. 600 gamaglobülin üretmiş olması nasıl verimli, çalışan bir fabrikasyonla karşı karşıya bulunduğumuzu ne denli düşünülürse o denli düşünmeyi gerektiren bir olgudur.**

Ne denli üretken olsan da ey insan

O denli düşün, sen neredesin, nerde evren

Nerde çevren, nerde cihan?

Kaynak Doğal Çevre Nedir ?

Bu konuda genetik enformasyon amplifikasyonuna daha yakından bakmak gerekir.

Genetik İnformasyon Amplifikasyonu

Bir gendeki genetik enformasyon bir tane (eğer ikinci şeritteki DNA'yı da göz önüne alırsak iki tane) olarak bulunur. Bir gende ortalama her bir dakika içinde bir tane mRNA basımı yapılabilir. Bir mRNA molekülü hücrede ortalama 240 dakika süreyle yaşar. Bu süre sonunda aşınır, bozulur ve çalışamaz hale gelir. Böylece, 240 dakikalık ömrü boyunca 240 tane aynı gendeki aynı enformasyondan 240 tane mRNA yapıldıktan sonra ilk yapılan devreden çıkar. Bu andan itibaren denge kurulur ve her yeni doğan mRNA molekülüne karşılık en yaşlısı ölür.

Bir mRNA molekülünden her beş dakikada bir tane enzim (protein molekülü) yapılabilir. Ve enzim moleküllerinin ortalama ömrü yirmi saat kadardır. Buna göre, mRNA'dan 20 saat içinde ($20 \times 60 = 240$) tane enzim yapılabilir. Öte yandan, 240 tane

enzim bir tane mRNA'dan yapılır. Aynı enfomasyona sahip 240 tane mRNA aynı anda hücrede çalışmakta olduğundan toplam enzim sayısı:

$$240 \times 240 = 57.600 \text{ olur.}$$

**Sonuç olarak bir DNA geninden yirmi saat içerisinde
57.600 adet immünglobülin molekülü sentezlenmektedir.**

**Bu nasıl, ne kadar verimli bir fabrikasyon,
ne denli düşünülürse o denli düşünmek gerek. ?! .**

1 gen (DNA) ↔ 240 m-RNA ↔ 57600 enzim yazılabilir.

Şimdiye kadar yapılan açıklamalarla çalışmamızın genel çerçevesi sunulmuştur. Bu çerçeve içersinde konular ayrı başlıklarla ifade edilmiş bulunmaktadır.

Esas konumuz çevre sağlığı olmakla beraber bu noktadan evrensel düzeyde düşüncelerimizi literatür bilgileriyle birlikte iletmek, örneğin **makrosferik ve mikrosferik** olgularla birlikte **üniversostatik çevre sağlığı** açısından evrensel alana yönelmek daha gerçekçi bir yaklaşım olabilir diye düşünülmektedir. **Böyle bir yaklaşım izlenebildiği kadarıyla literatürde bulunmamaktadır.** Ancak günümüz bilgisayar, uzay ve nanoteknoloji nükleer enerji ve elektronoloji çağıdır. Bu açıdan konulara bakmak daha gerçekçi bir yaklaşım olur düşüncesindeyim.

Evren sonsuza giderken makrokosmos-mikrokosmos ilişkisi sürekli-karşılıklı-dengeli olarak sürer. Ancak insan EGOSENTRİK davranışlarla hem kendisini, hem çevreyi makrosentrik ve mikrosentrik düzeyde olumsuz etkiler. Bu olumsuzluk çevreye yansıdığı ölçüde: **MAKRO VE MİKRO DÜZEYDE BOZULUR.**

Ne kendi eyler rahat, ne çevre bulur huzur,
Bu davranış sürdükçe her şey giderek bozular.
Ey insan nedir tasan çevreni bozmadan yaşasan
Üç beş günlük bu ortamda akıl yolu en güzel huzur.

1.1. Ekosentrik Yaklaşım:

Bu ayırım içersinde yaklaşınca karşımıza iki sistem çıkmaktadır:

MİKROKOSMOS VE MAKROKOSMOS

Bu iki sistemin ortak alanı sürekli-verimli-dengeli enerji (elektron) akışıdır. Enerji yoğunlaşarak atom ortamında toplanmakta; giderek moleküler, kimyasal, biyokimyasal bileşikler ve hücre oluşmaktadır. Bu oluşum ve gelişime üniversosentrik gelişim denilebilir.

Bu ortamda insanın yeri nedir ?
Değerini bilirse ne denir !
Kişi kendini bilse o en büyük hazinedir !!

Bu tez çalışması, geniş kapsamlı üniversosentrik yaklaşım içersinde özel (dar) kapsamlı çevre sağlığı sorunlarını sergilemek ve insanın bu sergileme içersindeki sorumluluğunu vurgulamak amacına yöneliktir.

1.2. Çevre Etiği

1.2.1. Çevre Felsefesine Giriş

Gelecek Kuşaklara Neler Borçluyuz? Gelecek kuşaklar için sorumluluklarımız olduğunun anlamlı bir biçimde söylenebileceğini varsayarsak, bu sorumlulukların neler olduğuna nasıl karar vereceğiz? Bu bölümde, bu soruya üç etik yaklaşım olan yararçı etik, haklara dayalı yaklaşım ve ilgi etiği açısından yanıt aranacaktır.

Şimdi gelecek kuşaklara karşı adil davranışın ne sağladığına ilişkin bir açıklama yapabiliriz. Doğal kaynaklarla ilgili olduğu ölçüde, kaynakların tükenmekte olmasının telafi edilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Şu durumda gelecek kuşaklar kaynaklar tüketilmemiş olsaydı ne durumda olacaklarsa, (üretim kapasitesi yönünden) onları daha kötü durumda bırakılmamalıdır. İlginçtir ki böyle bir sonuç, Mary Williams'ın savunduğu en büyük sürekli ve dengeli kazanç adını verdiği kavramla ilgili yararçı sonuçlarla yakından koşut olduğu gibi, Brundtland Komisyonu'nun savunduğu gelecek kuşaklara karşı sorumluluk kavramıyla da örtüşmektedir.

Son olarak, biz bu insanlara makbul bir mutluluk şansı borçluyuz. Yeryüzü, bir nüfus patlamasını sürekli bir biçimde destekleyemez. Nüfus artışını sınırlandırmalıyız ki en küçük ölçülerde insanca bir yaşam için çok az şansa sahip olacak olan insanları dünyaya getirmeyelim. Ve son olarak, yoksulluğun fazla nüfus artışına hem yol açtığını hem de bunu daha da artırdığını görmek zorundayız (Keleş, 2006).

1.2.2. Tüketim ve Sürdürülebilir Gelişme

Gelecek kuşakların ahlâki statüsüne ilişkin tartışmalar karşısında, I=PAT formülünde saklı sorulara yeniden dönebiliriz. Bugünkü nüfus, tüketim kalıpları ve

teknolojiler gelecek kuşaklara karşı olan sorumluluklarımızı bozan bir çevresel etki yaratıyor mu?

Bununla birlikte, yakın gelecek için dünya nüfusunun artışından başka bir beklentimiz olamaz. Her ne kadar küresel nüfus artış hızı azalmakta ise de küresel nüfusun büyüklüğü artmaya devam etmekte ve görülebilir bir gelecekte de artacaktır. Önemli ölçüde yavaşlatılmış % 1 artış hızı ile bile (1990’lar ortasında nüfus artış hızı yaklaşık % 1.7 idi), Dünya nüfusunun 70 yılda iki katına yükselmesi beklenebilir. Bu gibi düşünceler bir çoğunu $I=PAT$ formülündeki öteki değişkenler üzerinde yoğunlaşmaya yöneltmiştir:

$$PAT$$

P=Population A=Augementation T=Teknology

Bunu söyledikten sonra, sürekli ve dengeli gelişme paradigmasının hiçbir eleştiriye konu edilmeden kabul edilmesine karşı üç uyarıda bulunmak zorundayız. İlk olarak, sürekli ve dengeli gelişmeden söz edildiğini duyduğumuzda, her zaman “sürekliliği sağlanmakta olan şey nedir?” sorusunu sormaya hazır olmalıyız. Sürekli ve dengeli gelişme dili kendilerine çevreci denilemeyecek olanlar arasında bile çok popüler olmuştur (Keleş, 2006).

Burada biraz düşünmeliyiz. Açıkça görülüyor ki sürekli ve dengeli gelişmenin çoğu kez “bugünkü tüketim biçim ve düzeylerini sürdürmek” olduğu varsayılmaktadır. Bu anlamda, sürekli ve dengeli bir yaşam biçimini savunmanın anlamı yalnızca statükonun korunmasıdır. Kimileri de, hatta Herman Daly’den yaptığımız alıntıda da gördüğümüz gibi “olanak dışı bir sürekli ve dengeli büyüme” den söz etmişlerdir.

Günümüzdeki tüketim kalıplarının ve özellikle de tüketicilerin öncülüğündeki sanayileşmiş toplumlardaki kalıpların çevre tahribatına yol açması oranında, statüko tam da bizim değiştirmek zorunda olduğumuz bir şeydir.

1.2.3. Canlımerkezli Etik ve Yaşamın Özsel Değeri

Canlımerkezli (biocentric, merkezinde yaşam) etik tüm yaşamın içsel bir değere sahip olduğunu var sayan kuramın adıdır. O halde, her ne kadar Tom Regan gibi birisi kimi hayvanlara içsel bir değer atfetmekteyse de görüşü canlımerkezli değildir. Çünkü bütün canlıları kapsamına almaktadır. Kenneth Goodpaster'ın ahlâki ehliyet konusu olarak yaşam üzerine yaptığı vurgu canlımerkezli bir vurgudur.

Canlımerkezli etiğin ilk örneklerinden biri Albert Schweitzer'in “yaşama saygı” ilkesidir. Schweitzer (1875-1965) din, müzik, etik, tarih ve felsefe üzerine geniş ölçüde yayın yapmıştır. Aynı zamanda yaşamının büyük bir bölümünü de Afrika'nın uzak ve ücra köşelerindeki topluluklara sağlık hizmeti götürmekle geçirmiştir. Onun “yaşama saygı” teriminde saklı olan etiği, çağdaş canlımerkezli etiğin son derece ilginç bir öncüsüdür.

1.2.4. Ekolojiden Etiğe

Çok sayıda çevrecinin ekolojiden çıkarmaya çalıştığı etik ve siyasal sonuçları dikkate aldığımız zaman, çeşitli modüllerin daha iyi anlayabiliriz. Etik alanına bütüncülüğün getirilmesiyle ilgilenenler için, organik model şaşırtıcı bir seçenek oluşturmaktadır. Organik model, eko sistemlerin bağımsız canlı organizmalar olduğunu ya da en azından öyle anlaşılabilceğini varsayar.

O halde, örneğin hekimlikte karar verirken kullandığımız ile aynı bilimsel güvenilirlikte, ekosistemleri ilgilendiren sonuçları değerlendirmeyi düşünebiliriz. Sağlıklı, hastalıklı, olgunlaşmamış, gelişmiş gibi değer yargıları, özellikle bir ekosistemi restore etmek, onu doğal ortamı içinde korumak ya da sürekli ve dengeli bir verim elde edebilmek amacıyla yönetmek istediğimiz zaman yararlıdır. Organik model, ekosistemler için ahlâki ehliyetin var olduğunu savunanlar için yararlı olabilir. Eğer ekosistem gerçekten bir organizma ise, o takdirde ahlâki ehliyet için gerekli en küçük ölçümlere de sahip olabilir. (Lovelock 1979 ve 1988, Sagan 2006)

Konuya bu bakış açısıyla yaklaşıldığında iç ve dış çevremizle karşılaşıyoruz. Her iki çevremizin kesiştiği ortak alan moleküller ve atomlardır. Bu evrensel bir ortamdır. Bu ortamı **makrokosmos** olarak niteliyebiliriz. İkinci ortam moleküler ve atomik ve hatta enerjistik düzeyde olan **mikrokosmotik** ortam, yani mikrokosmosdur. Kısaca özetlemek gerekirse Evrende her an her yerde karşılıklı sürekli verimli bir madde enerji ilişkisi vardır. Bu enerjinin yoğunlaştığı alanlar atom, molekül ve makromolekül olarak nitelenen kütleleri oluşturmaktadır.

Böyle bir ortamda şu sorular akla gelmektedir:

- İnsanın yeri nedir?
- Kendisini niçin egemen görmektedir?
- Biyolojik ve moleküler yapısıyla sıradan bir canlı iken onu (sözde) egemen kılan nedir?
- Bu ve benzer sorularla konu derinliğine ve genişliğine açılabilir.

Ancak ana tema çevre sağlığı olduğu için felsefi yaklaşımlardan zorunlu durumda yararlanmak gerekir.

1.3. Çevre Sağlığının Modern Çevre Bilimine Katkılar

1.3.1. Çevre Kavramı

Bu sıralama düzeneğiyle (insan↔çevre) ilişkisi birbirinden soyutlanamaz. Bu nedenle yukarıda sıralanan çerçevede konuları kısa açıklamalarla vurgulamak yararlı olabilir. Çevrenin Tanımı:

- İnsanla birlikte tüm canlı varlıklar
- Cansız varlıklar
- Canlı varlıkların eylemlerini etkileyen ya da etkileyebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik, toplumsal nitelikteki tüm etkenler.
- Bir başka tanıma göre, çevre, evrensel değerler bütünüdür. Bitki ve hayvan toplulukları, cansız varlıklar, insanın tarih boyunca yarattığı uygarlık ve bunun ürünleri tüm insanların ortak varlığıdır.

1.3.2. Çevreye Yüklenen Anlamlar

Çevre sözcüğünün toplumların günlük dilinde yaygın olarak kullanılması 1970'li yılların başına rastlamaktadır. O günlerden bu yana çevreye değişik anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamların belli başlıklarını sıralayacak olursak, çevre kullanıldığı bağlama göre:

- Bir bilim dalı,
- Yeni bir hak,
- Moda bir düşünce,
- Bir efsane,
- Doğa sevgisi,
- Hippilerden kalma karşıt bir akım,
- Uygarlığı ve teknolojiyi yadsıyarak ilkelliğe dönüş,
- Çevresel yıkım korkusu ile yoğrulmuş yeni bir yıldırı konusu,

- Zengin ülkeler için lüks bir uğraş,
- Büyümeyle çelişkili bir ütopya,
- Gelişmekte olan ülkeler için bir tuzak,
- Doğal kaynakların tüketildiğinin duyurulması,
- İktisatçıların ve felsefecilerin büyümenin sınırları üzerine yaptıkları bir uyarı,
- Kirlilik karşıtı ürünlerin yer aldığı yeni bir piyasa olarak algılanmaktadır (Keleş ve Hamamcı 2005).

Türk çevre mevzuatının temelini oluşturan “**Çevre Yasasında**” çevreye verilen anlamda sıralanan tanımlara koşutluk göstermektedir. Yasaya göre çevre, bütün vatandaşların ortak varlığı olup hava, su, toprak, bitki ve hayvan varlığı ile doğal tarihsel zenginlikleri içermektedir.

Nitelik Açısından

- Fiziksel Çevre
- Doğal Çevre
- Yapay Çevre
- Toplumsal Çevre

Mekan Açısından

- Yerleşme Yerlerine göre
- Ölçeklere Göre

Tanımlama Kapsamı: Ekoloji, doğa, yaşam kalitesi, yaşam çerçevesi, ortak mal

1.3.3. Çevrebilim (Ekoloji)

Biyolojinin bir alt bilim dalı olan çevre bilimi (ekoloji), canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Çevrebilimi ekosistemi yani canlı ve cansız çevrenin oluşturduğu çevreyi, bütünü incelemektedir. Cansız çevre toprak, su, hava, iklim gibi abiotik faktörleri; canlı çevre ise üreticiler, tüketiciler,

araştışıcıların olduğu insan, bitki, hayvan gibi biyotik faktörleri içermektedir. Ekolojinin siyasal alana girmesi (yöntem) ile bütüncül yaklaşım, sistemik (sosyolojik) ve analitik (fizik, kimya, biyoloji) yaklaşımları birleştirmiştir.

- Çevrebilim'in ortaya çıkışı
- Ekoloji-çevrebilim
- Çevrebilim'in içeriği
- Çevrebilim'de yöntem sorunu
- Çevre ve sürdürülebilir gelişme oluşumu ve girişimler (Mengi ve Algan 2003, Duygu 2005)

Çevrebilime gönüllü kuruluşların katkıları çok büyüttür. Bu kuruluşlardan en somut olanı Tema (Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı)'dır. TEMA 11 Eylül 1992 tarihinde, Karaca Arboretum'un kurucusu, BM Çevre Ödülü sahibi Hayrettin Karaca ve Tekfen Holding kurucu ortaklarından, Türk-B.D.T. İş Konseyleri Başkanı Nihat Gökyiğit tarafından kurulmuştur.

1980 yılında Hayrettin Karaca'nın Türkiye'nin ilk özel Arboretum'unu kurması aynı zamanda TEMA düşüncesinin de başlangıcı olmuştur. Bitki toplamak amacıyla Türkiye'yi karış karış dolaşan Hayrettin Karaca, erozyon sorununun boyutlarını görünce, sorunun önemini herkese anlatmak ve kavratmak gerektiğine karar verir. 5 Ağustos 1992 tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan bir röportajında şunları söylemiştir: "Türkiye'nin denizlere, derelere, barajlara akıttığı toprağın içindeki değerler, madensel elementler ve gübrenin değeri, Türkiye bütçesine eşit belki de fazladır. Eğer denizlere akıttığımız bu toprağı hesap edecek olursak, Türkiye'yi yeniden ihya ederiz. Bu kadar büyük bir toprak kaybı vardır Türkiye'nin, fakat biz bunu kayıp olarak hesap etmeyiz. Toprak için ölürüz, bir karış toprağı kimseye vermeyiz deriz, karışla vermeyiz ama kepçeyle veririz. Bugün Yeşilirmek, Kızılırmak,

Doğu Karadeniz'deki bütün dereler bulanık değil çamur olarak akıyor. Çoruh'a dökülen bütün çaylar, Çoruh kayalarının üzerinden toprağı sökerek akıyor. Bu toprak benim değil artık, Rus toprağı. Batum bu giden topraklar yüzünden denizden 2.5 kilometre geride kalmış durumda. Kayalar bizim, toprak bizim değil."

1.3.3.1. Ekolojinin Temel Yasaları:

Örneğin Langen (2006) ve daha önceki araştırmacılardan aktaran (Şahin 2003) ekolojinin temel yasalarını bu çerçevede ele alarak özetle şöyle tanımlamaktadır:

- Ekolojinin Birinci Yasası: Her şey diğer her şeyle bağlantılıdır ve tümü bir ekolojik ağ oluştururlar. Ekolojik ağın bir noktasındaki küçük bir bozulma uzak bir noktada ve ileri bir dönemdeki çok büyük etkilerle kendini gösterebilir.
- İkinci Yasası: Doğadaki her şey, her varlık değişimlere açıktır. Doğada atık yoktur, her şey taşınır, dönüşür ve yavaş veya hızlı yürüyen bir döngüde yerini alır.
- Üçüncü Yasası: Doğa en iyisini bilir. Doğa üzerinde insan eliyle yapılan her türlü müdahale doğa için eninde sonunda yıkıcı olabilir.
- Dördüncü Yasası: Doğada karşılıksız, etkisiz bir değişim yoktur. Her kazanımın bir maliyeti vardır ve bedel ödemekten kaçınılamaz, ancak geciktirilebilir

2872 sayılı Çevre Kanunu da "insan ve diğer canlıların varlık ve gelişmelerini doğal yapılarına uygun bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların bütünü" tanımını yapmaktadır. Tanımlanan ekolojik dengede meydana gelen kopmalar, zincirin tümünü etkileyerek dengenin bozulmasına sebep olmakta

ve çevre sorunlarını oluşturmaktadır".

Bu nedenle ilk kez Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'nun 1987 yılında yayımladığı, Türkiye'de "Ortak Geleceğimiz" diye bilinen Brundtland Raporunda çevre ile ilişkilerimizin sürdürülebilirliği sorgulanmış ve sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya atılmıştır (Brundtland 1987). Raporda "Bugünün gereksinimlerini karşılarken gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama yeteneklerini ortadan kaldırmayan kalkınma" olarak tanımlanmış, "doğal sermaye ile üretim sermayesinin dengesi, çevre kirlenmesi ve doğal kaynak tükenmesinin giderilemez maliyetlerine dikkat çekilmiş ve gelecek kuşaklara taşınmamalıdır" denmiştir. "Birleşmiş Milletler 2002 Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde" ise çevre maliyetlerinin aynı kuşak içindeki dağılımının ve yoksulların gereksinimlerinin de sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir parçası olduğu belirtilmiştir. 2002 Zirve'sinde ayrıntılı şekilde ele alınmış olan küresel ölçekteki çevre sorunları konusundaki bilgiler şu şekilde sıralanabilir.

- Hava, su ve toprak kaynaklarını ve dolayısı ile hayvan yemleriyle besinlerimizin her geçen gün artan oranlarda kirlenmesi ve verimli yetiştirme ortamlarının azalması, önemli bir kısmının kullanılamaz hale gelmesi sonucunda kıtlaşması ve buna karşılık nüfusun sürekli artışı,
- Baca ve eksoz gazları gibi güneşten gelen ısıyı soğuran **sera gazlarının** artışı ile yerkürenin giderek ısınması (**sera etkisi**) ve yağışların düzensizleşmesi, iklimsel afetlerin sıklaşarak boyutlarının büyümesi, zararlı güneş ışınlarını tutan ozon tabakasının incelmeye, delinmesi ve deliğin büyümesi,

- Özellikle büyük şehirler ve sanayi bölgelerindeki çevre kirliliğinin her yönde artışı ve kırsal alanlardaki erozyon ve çölleşme nedeniyle yaşam kalitesinin düşmesi, hatta yaşanamaz hale gelmesi,
- Temiz ve içilebilir su kaynaklarının azalması, çevre kirliliği ile bağlantılı olan kanser gibi birçok hastalıkların artması,
- Çeşitli canlı türleri dahil olmak üzere doğal kaynaklar ve doğal yaşam alanlarının hızla tüketilmesi.

1.3.3.2 Derin Ekoloji

Derin ekoloji deyimi Norveç bilim adamı Arne Naess'in yaklaşımıyla özdeşleşmiştir. Bu konuda kendisi şöyle söylemektedir. “Evrendeki, dengenin, değerler karşısında yansız kalan değil, fakat değer yaratan yönleriyle kıvanç duyabileceğimiz, başka canlı varlıkları öldürmek yerine onlarla birlikte yaşayabileceğimiz toplumlara ve yerleşim yerlerine gereksinmemiz vardır. Neredeyse iyi yaşam, canlı varlıkları tehdit eden bir yaşam anlamına gelmeye başladı. Bu yaklaşım insana Kızıl Derili Başkan Seattle’ın 1853’te Amerika Birleşik Devletleri Başkanına yazdığı mektubu anımsatmaktadır. Hiç kuşkusuz doğal kaynaklara saygılı olmayı hem kendi yaşamı, hem çevre sağlığı açısından zorunlu koşul olarak gören XXI.’ci Yüzyıl yaklaşımının değişik açıdan benzerliğini de akla getirmektedir. Bu konuda çalışmamızda çeşitli açılardan , çeşitli başlıklarla sunumlar yapılmıştır. Derin ekolojinin dayandığı temel ilkeleri Naess sekiz noktada toplamıştır. Bunlar:

- Yeryüzünde insanların ve insan dışında kalan canlıların yaşamlarının gönenci ve gelişmesi kendi başına bir değer taşır. Bu değer, insan dışındaki dünyanın insanlar için taşımakta olduğu değerden bağımsızdır.

- Basit, aşağı düzeyde ilkel denilen bitki ve hayvan türleri bile yaşamın zenginliğine ve çeşitliliğine katkıda bulunur. Bu nedenle yalnız yüksek ve rasyonel yaşam biçimleri için basamak olmakla kalmazlar. Kendi başlarına birer değerdirler. Bu ilke, yaşamın kendisinin evrim süreci içinde bir zenginlik ve çeşitlilik artışı anlamına geldiğini anlatır.
- Yaşamsal gereksinimlerini karşılamak dışında, insanların bu zenginlikleri ve çeşitliliği azaltmaya hakları yoktur.
- İnsan yaşamının ve kültürünün gelişmesi çok daha az bir nüfuz gerektiriyor. Bu, insdanlar dışında kalan canlılar için de doğrudur.
- Günümüzde insanların insanlar dışında kalan dünyaya müdahalesi aşırı ldedir. Ve bu durum hızla kötüye gitmektedir.
- Bu nedenle de bugün uygulanmakta olan politikalar temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkilemektedir. Politikalar değişirse elbette sonuçlar da bugnknde önemli lde farklı olacaktır. Sanayileşmiş ülkelerin bugünkü politikalarıyla ideal, sürekli ve dengeli ekonomik gelişme anlayışları arasında çok az bir benzerlik vardır. Bugünkü ideolojinin maddi varlıklara yüksek değer bimesi bunların sınırlı miktarda olmalarından ve bir mal değerine sahip olmalarından dolaydır. Çok tüketmek ve savurganlık günümüzde prestij değerine sahip tavırlar olmuşlardır.
- İdeolojideki değişme, esas olarak giderek yükselen bir yaşam kalitesinin değerlendirilmesine yönelmelidir. Kimi ekonomistler “müphem” olduğu bahanesiyle, yaşam kalitesi terimini eleştirmektedirler. Fakat yakından

bakılınca onların, müphem buldukları şeyin, terimin ölçülemeyen niteliği hemen anlaşılır. Bizim savunduğumuz biçimiyle yaşam kalitesi açısından önemli olan özellikler yeterli biçimde sayısallaştırılamaz. Dolayısıyla, bunu denemeye de gerek yoktur.

- Derin ekolojinin bu etik ilkeleri paylaşan herkesin, gerekli değişikliklerin yaşama geçmesi konusunda gerçek bir ahlaki sorumlulukları vardır. (Keleş ve Hamamcı 2002)
- Bu yaklaşımlarla birlikte Naess'in SİĞ EKOLOJİ olarak niteliği klasik yaklaşımlar hakkında çalışmamızın hemen hemen yarısına yakın bölümünde değişik açılardan özellikle antroposentrik ekolojik yaklaşımlara bir çok konuda açıklamalar yapılmış bulunmaktadır. Bu klasik yaklaşımları şu şekilde özetlemek gerekirse:

İnsan ne yapsa da kendisine öncelik tanır,
Bir gün Nuh tufanıyla karşılaşır , aldanır,
Ne çare son yanılan çöker kaybolur gider,
Dileyelim çevremiz çaresiz kalmasın yeter !..-

1.3.3.3. Kent ve Kent Ekolojisi

Yukarda sunulan yayınların ortak yanı İNSAN EKSENLİ (ANTROPOSENTRİK) alanları kapsamaktadır. Oysa insan doğanın egemeni değil, onun bir parçasıdır. İnsansız doğa; doğal akış içinde varlığını sürdürmüştür (Antekambriyen çağda). Örneğin insanın yeryüzünde 10–15 milyon yıllık serüveni öncesinde doğal akış içinde her yer yaşamını sürdürmüştür. Çok yakında Brezilyada 80 milyon yıl önce yaşamış 34 metre boyundaki bir dinazorun kemik kalıntıları

bulunmuştur. Günümüzde fosil atıklarından oluşan petrol ve doğal gaz olgusuna tanık oluyoruz. Yerkürenin 111. jeolojik dönem sonu bugünkü şekline dönüşmesi; okyanusların ve Akdeniz Havzasının oluşumu çarpıcı örneklerdir.

Bu konuda Eugene P. Odum 1971’de diyor ki: “Kırsal alanda bir parazit oldukları göz ardı edilerek bir biçimde yiyecek, su ve hava temin etmek ve yüklü miktardaki atıklarını azaltmak durumunda olan büyük kentler planlandı ve büyümekte!

1900 ‘ de dünyada 5 milyonluk kent yok! 1950’de 6 milyonluk, 1980’ de 26, 2005’ te ise 60’ın üzerinde kentin nüfusu 5 milyon kişiye ulaşmıştır. 1950-2030 döneminde kentleşme oranı dünyada % 60,8 iken Türkiye’de % 77,7 (!) öngörülmektedir, örneğin üç metropoliten kentimizin nüfusu Türkiye nüfusunun % 30’una yakındır (Duygu 2007, Keleş 2006, Keleş ve Hamamcı 2005, Kaplan, Mengi ve Algan 2003)

1.3.3.4. Kent Ekosistem Modeli

İnsan aktiviteleri, etkinlikleri ile çevre arasındaki dengenin sağlanması, ekolojik olarak dengeli bir ortam yaratılması, kent ekosistemi ve ekolojisi çalışmalarının temel amacıdır. Dünyadaki yaşam bütün bir tek organizmadır. Kara parçaları bu organizmanın iskeletini, nehirler ve denizler dolaşım sistemini, atmosfer solunum sistemini oluştururlar. Bunlardan birine gelecek zarar, tümü üzerinde etki yapar (Dickson ve Murphy 1998, James Lovelock 1979). Bu görüşe şunlar eklenebilir: yukarda sıralanan organik yapının beyni insandır. İnsan bu yeteneğini ne ölçüde yararlı kullanırsa, çevre sağlığı, başta kendi sağlığı olmak üzere o ölçüde ya hiç ya da az zarar görür. Ekolojik yaklaşım örnekleri:

- Aalborg sözleşmesi (1994) Avrupa Birliği ve aday ülkeleri Danimarka'nın Aalborg kentinde imzalanmış olan sözleşme
- Nagoya Deklarasyonu: Türkiye'nin üyesi olduğu ekonomik işbirliği ve kalkınma örgütü 2002'de Japonya'da hava, su, toprak, gürültü kirliliğine bağlı iklim değişiklikleri nedeniyle oluşan etkileri azaltmak için bu deklarasyonu yayınlamışlardır
- 2006'da Almanya'nın Santa Monika kentinde Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından "live.com" sembolüyle düzenlenen çalışma yaşanabilir kent ödülünü kazanmış ve model oluşturmuştur.
- Türkiye'de şubesi olan orta ve doğu Avrupa bölgesel çevre ofisi sürdürülebilir kent gelişimini sağlamak üzere çalışmakta ve Şilinin Santiago kenti çalışmalarına atıfta bulunmaktadır

İnsanın doğayı algılayışı, Galileo ve Newton bu kapsamda; "temel amaç doğaya egemen olmaktır" derler. İnsanın doğa karşısındaki yetersizliği son 200 yıl içinde giderek güncelleşmiş; değişik açılardan çaresizlik çırpınışları sergilenmiştir. Ekoloji ilk kez 1866'da biyolog Ernest Haeckel tarafından kullanılmıştır. Örneğin en alt düzeyde canlı hücre ve bunun ayırımındaki yapılar biyokimya alanına girer. Bu konuda kapsam dışı açıklamalar mikrokosmos kavramıyla sunulmuştur. Sonra biyoloji (makro ve mikrobiyoloji) ve sırasıyla tüm canlılar görülür (Keleş 2005).

EKOLOJİ DEYİMİNE, insan ve tüm doğal çevreyi kapsayacak genel bir yaklaşımla bakılırsa;

- Biyotop: Bitki ve hayvan topluluklarının barınma ortamı
- Biyosenoz: Bir biyolojik ortamdaki bitki ve hayvan topluluğu

- Biyosfer: Biyolojik ortamdaki su, hava, toprak yapısı
- Makrosfer: Tüm evrensel ortam (kişisel deyim)
- Mikrosfer: Atom ve alt yapılarından enerji oluşumuna kadar tüm evrensel düzeydeki oluşum ve değişimine ilişkin yapılar

Bu noktada şu yaklaşım dikkat çeker: 4,5 milyar yaşında olan yerkürede; yaklaşık 10 milyon yıllık bir yaşam serüveni olan insan; niçin son ikiyüz yıl içersinde çevreye ve çevre sağlığına yönelme gereği duyuyor? Bu soruya verilecek pozitif yanıt: ancak bu aşamada kendisi ve çevre sağlığının tehlike işaretleriyle karşılaştığını görüyor. Başka bir deyimle :

Benim mutluluğum sürsün,
Çevre ne zarar görürse görsün ?!!! Diyor .

Ne kendi eyler rahat, ne çevre bulur huzur,
Çekilsin gitsin cihandan, dayansın ehl-i kubur ?! . .
Nerde roma imparatorluğu, İlk Çağ İmparatorlukları: Mısır, Mezopotamya,
Hitit, Sümer, Latin, Çin, Hun, Moğol İmparatorlukları?!!
Ne ibret verici tablolar !.

Bu noktada genel bakışla çevre sağlığı:

- Abiotik çevre: Hava, su, toprak
- Biotik çevre (insan ve diğer canlılar: hayvanlar ve bitkiler)
- Kentsel çevre,
- Toplumsal çevre

1.4. Genel Anlamda Çevre Sağlığı

Çevre kavramında, sözlük olarak insan ve çevresi akla gelir. (Keleş ve Hamamcı, 2005). Ancak, insanı da kapsayan bir kavram olarak düşünülürse; karşımıza EVRENSEL ÇEVRE çıkar. Çünkü, insan da çevrenin içinde ve onun bir parçasıdır. Bu konuda, görüşlerine saygı duyduğum Sayın Doç. Dr. Ergin Duygu'nun hazırladığı (ÇEVRE, 2007) kitabının başlangıcında şu anlamlı uyarıyı görüyoruz: “Unutmayalım ki! insan olmadan diğer canlılar varlığını sürdürebilir. Ama çevre olmadan İNSAN VARLIĞINI SÜRDÜREMEZ, ÇEVREYİ KORUMAK, GELECEĞİ KURTARMAKTIR”. Örneğin insan öncesi dönemde yer kürede yaşayan canlıların biyolojik ürünleri olan doğalgaz, petrol ve ürünlerini (fosil yakıtları) olarak, toprak altında kalan ormanların maden kömürlerini ve benzer ürünlerini biz bugün enerji kaynağı olarak kullanıyoruz. Nükleer enerji de radyoaktif elementlerin ürünüdür. Denizler, bitkiler primer atmosferden bize yansıyan kaynaklardır. Bu açıdan Galileo ve Newton'un (insanın temel hedefi doğaya egemen olmaktır) hipotezi gerçekten uzaktır (Keleş ve Hamamcı 2005). İlerideki açıklamalarda bu açıdan genel çevre ve çevre sağlığı değişik boyutlarda ele alınacaktır. Bu yaklaşımla çevre (insanlar ve diğer canlıların yaşamları boyunca yaşamsal faaliyet ve ilişkilerini sürdürdükleri **FİZİKSEL, BİYOLOJİK, SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL ORTAMDIR** (Duygu, 2005)

Daha önceki sunumlarda doğal çevre içerisinde insanın yerini ve değerini somut örneklerle sunmuştuk. Özet olarak insan doğaya egemen olamaz çünkü doğal akış içerisinde işgal ettiği küçük bir alan içerisinde bu akışa ayak uydurmak ve onun egemenliğini kabul etmek zorundadır. İşte bu noktada uyması ve yapması gerekenler nedir?

Bu kapsamdaki sorumluluklarını **çevre sağlığı** ekseninde:

- Yerküreye karşı sorumluluklar (toprak, su, hava),
- Kendi davranışlarına karşı sorumluluklar (sosyal sorumluluklar) olarak özetleyebiliriz.

Birinci kapsamdaki sorumluluklar tezin akışı içerisinde sunulmuştur. Bu noktada sosyal sorumluluklar alanında özellikle :

- Çarpık kentleşme
- Sanayileşme
- Ekonomik sorunlar

Çevre sağlığına 2872 sayılı “Çevre Kanunu” tanımıyla bakıldığında:

İnsan diğer canlılar, bunların varlık ve gelişmeleri, doğal yapılar, tümüyle bu sistemlerin karşılıklı uyumu için gerekli şartların bütünü konuları yer almaktadır. Hiç kuşkusuz yukarıdaki oluşumların bulunduğu ortam önce yerküredir. Bu yaklaşımla çevre sağlığı kavramı yer küre sağlığı ile özdeşleşir. Bu noktada ekolojinin temel yasaları “2002 Birleşmiş Milletler Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde” küresel düzeyde çevre sorunları sıralandığı başlıklar temel alınabilir. Daha önceki sunumlarda bu beş maddeye değinilmişti.

Hangi yaklaşımla bakılırsa bakılsın günümüzde çevre sağlığı giderek genişleyen bir yelpaze içinde bütün alanları kapsar nitelik almıştır. Örneğin global bakışla çevreyi şu başlıklarla incelemek mümkündür. Bu özel kişisel ayırım içinde insanın yeri nedir (?) sorusunun bir tek yanıtı vardır: keşki insan, kendisine önem verirken çevreyi dışlamasaydı! Buna iki somut örnek çevrenin önemini vurgulamaktadır

Araştırmalar günümüzdeki evre kirliliğinin yarı yarıya son otuz beş yıldı oluştuğunu ortaya koymuştur (Duygu, 2007).

Türkiye O.E.C.D. lkeleri arasında en yüksek nüfus artışı oranına sahip ülkedir. Bu ve benzer açıklamalar gerek ulusal, gerek küresel ve evrensel düzeyde değişik noktalarla vurgulanmıştır.

Oku !

Artık kurak, toprak atlak,

Gök açık, dal boynu bükük, soluk yaprak,

Ara sıra kırık dökük kumru sesleri

Ve kelebek kanatları tembel tembel çırpınarak

Ne beklemekteler, ne umarak ?!

Yer küre küskün insana !

Temiz hava zehir dolu, kuraklığın başı sonu,

Derin düşün eni konu !

Ya hep, ya hiç bu !

Elinle dokuduğunu oku ! (Kur'an Ayet, Esra S)

II. ÇEVRE SAĞLIĞINI TEHDİT EDEN UNSURLAR

2.1. İnsanın Doğayı Algılayışı

Galileo ve Newton gibi doğa bilimcilerinden beri, bilimin temel hedefi doğaya egemen olmaktır. Bilim, bilgi üretme ve tekniği geliştirme olduğuna göre; hem kuramsal bilgi aracılığıyla insanı aydınlatacak ve onu doğadan bağımsız kılacak, hem de teknik aracılığıyla doğayı işleyerek, doğanın üstünde insan egemenliğini sağlayacaktır.

Özellikle 20. yüzyılda karşılaşılan hızlı teknolojik gelişmenin doğa üzerinde baskısı tehlikeli boyutlara ulaşmış, 20. yüzyılın sonuna doğru toplumlar, çevreleriyle olan ilişkilerinden kaynaklanan bir küme sorun ile karşı karşıya bulduklarının ayırımına varmaya başlamışlardır. İnsanoğlu kendini evrenin sahibi sanırken, günün birinde doğaya boyun eğmesinin, doğa ile uzlaşmasının kaçınılmaz olduğunu öğrenmek zorunda kalmıştır.

Çevre sorunsalı, bu çerçeve içinde belirlenen insan doğa ilişkilerinden daha açık bir anlatımla, insanın çevresini kendi çıkarlarına uygun duruma dönüştürmesinden kaynaklanmaktadır.

Çevre sorunsalı, tarihsel bir süreç içinde gelişmiş, 20. yüzyıl toplumlarının sosyal, ekonomik ve siyasal yapıları ile günümüzdeki özellikleri ve boyutları belirlenmiştir (Keleş ve Hamamcı 2005).

2.2. Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı

1952 yılı Aralık ayında Londra'da kirli hava nedeniyle bir hafta içinde yaklaşık 4000 kişinin yaşamını yitirmesi, çevre sorunlarının niteliğini toplumlara tanıtan ilk

örneklerden biri olmuştur. Kirli sulardan elde edilen su ürünleriyle beslenenlerin kitlesel ölümleri ise, insanlığın dikkatini çevreye çeken bir diğer yıkım olayıdır.

20. yüzyılda toplumların büyük ölçüde kentli toplum olmaları yani kırdan kente olan göçün hız kazanması ve kentte oturan nüfusun artması, kentlerde geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde kirlenmeye neden olmuştur. Sanayileşmenin yaygınlaşması, endüstriyel üretim sırasında ortaya çıkan kirlenmenin de yaygınlık kazanmasıyla sonuçlanmıştır.

Toplumsal açıdan bakınca, üretilen değişik çözüm önerileri ne olursa olsun, hepsinin görünürde hedefi aynıdır: **Dünyanın geleceğini korumak.**

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant, 1969 yılında, en çok on yıl içinde Birleşmiş Milletler Örgütü üyesi ülkelerin, eski çatışmalarını bir yana bırakarak çevreyi korumak, nüfus artışını yavaşlatmak ve yoksulları kaldırmak için birleşmelerinin gereği üzerinde duruyordu. U-Thant'a göre; eğer gelecek on yıl içinde böyle bir anlaşma sağlanmazsa, bu sorunlar üstesinden gelinemeyecek boyutlara ulaşacaktır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin altını çizdiği bu sorunlar bir bakıma, 1968 yılında kurulmuş olan ve insanlığın geleceğini sorgulayan Roma Kulübü'nün de ilgi alanını oluşturuyordu. 1970 yılının Ağustos ayında Roma Kulübü, "İnsanlığın İkilemi" adlı projesinde kullanmak üzere Massachusetts Institute of Technology'den (MIT) karşı karşıya bulunulan bu sorunsalın belirti ve hastalıklarını ortaya koyacak teknik bir yazanak istedi. MIT tarafından yapılan çalışmanın amacı, dünya çapında nüfus artışı, gıda üretimi, endüstrileşme, doğal kaynakların tüketilmesi ve kirlenmeden

oluşan beş temel etkenin karşılıklı bağımlılığının ve etkileşiminin belirlenmesiydi (Keleş ve Hamamcı 2005).

Her ne kadar çevre sorunsalı küresel gündemdeki yerini son 35 yılda aldıysa da başlangıcı çok daha öncelere dayanmaktadır. İnsanoğlu varoluşundan bu yana çevresindeki doğal kaynaklardan kendi amaçları doğrultusunda yararlanmaya ve doğa üzerinde egemenlik kurmaya çalışmıştır. İnsan faaliyetlerinin yoğunluğunun, doğal çevrenin kendini yenileyebilme kapasitesinin üstüne çıkmasıyla beraber çevre sorunlarının ciddiyeti algılanmaya başlanmış, önlem alma çabaları da artmıştır

Özellikle II Dünya Savaşı sonrasında teknoloji ve sanayinin hızla gelişmesi ve nüfus artışının hızlanması çevre sorunlarının da artmasına sebep olmuştur. Teknolojide ve sanayileşmedeki gelişmelere bağlı olarak nüfus artışı da hız kazanmış, kentsel alanlara göçü tetikleyerek plansız ve sağlıksız kentleşmeye neden olmuş, ihtiyaç duyulan ve devreye giren altyapı sistemleri yetersiz kalmıştır. Plansız endüstrileşme, sağlıksız kentleşme dönemindeki nükleer denemeler, bölgesel savaşlar, göçler yanında entansif, yoğun tarımla bol ve bilinçsiz kimyasal kullanımı, toprakların aşırı zorlanması, aşırı otlatma, atık ve artıkları düşünülmeden ve gerekli çevresel önlemler alınmadan, arıtmasız yapılan yoğun hayvancılık ve endüstriyel üretim ile fosil yakıt tüketimi çevre kirliliğini tehlikeli boyutlara çıkarmıştır. Araştırmalar günümüzdeki çevre kirliliğinin yarı yarıya **son 35 yılda** meydana geldiğini ortaya koymaktadır

Hızlı Nüfus artışı, çevre sorunlarının en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Nüfusun artmasıyla birlikte doğal kaynaklar ve çevre üzerine olan talep ve baskılar da artış göstermektedir. Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yüksek nüfus artışı oranına sahip ülkedir. B. M nüfus tahminlerine göre nüfusumuz 2025 yılında 92

milyona yükselmesi beklenmektedir ve önlem alınmadığı takdirde gelecekte daha önemli çevre sorunları ile karşılaşılacağına bir göstergesidir.

Çevre sorunlarının bir diğer önemli nedeni de ekonomik ve siyasi kaygılar doğrultusunda geliştirilen ekonomik büyüme politikalarıdır. Çevre duyarlılığından yoksun politikalar insanlığın varlığının sürdürülebilmesi için çevreye olan bağımlılığını göz ardı ederken çevre ile ilgili politikasızlık da çevre sorunlarının yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Yasal, yönetsel ve kamusal düzeylerdeki yetersizlikler günümüzdeki çevre sorunlarının neden olduğu sonuçların ciddiyetini arttırmaktadır.

Hızlı nüfus artışı, göçler ve yoğun, düzensiz kentleşme, artan tarımsal ve endüstriyel üretim gibi etkilerle doğanın **ekolojik taşıma kapasitesi**, çevresel etkileri giderme yeteneğinin % 40 gibi yüksek bir oranda aşılmış olması, insanlığın çevresi üzerinde **ekolojik ayak izi** olarak tanımlanan baskısının dünyanın taşıyabileceği düzeyin % 40'a yakın oranda üzerine çıkmış olması ana sorundur. Bu **insanlığın ekolojik baskısı** içinde ülkelerin payı hesaplanarak **çevresel sürdürülebilirlik endeksi** yapılmakta ve her yıl yayımlanmaktadır. Örneğin 26 Şubat 2005 günü Davos Dünya Ekonomik Forumu'nda açıklanan ve 146 ülkeyi içeren inceleme sonunda ABD'nin Yeyl ve Kolombiya Üniversitelerince Finlandiya, **Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi (ESI)** kriterlerine göre birinci ülke olarak ilan edilmiştir. Maalesef Türkiye çevresi üzerinde sürdürülemez etkileri olan ülkeler arasında yer almaktadır

Günümüzde Dünyadaki üretim ve tüketim payları ile paralel olarak kirletici salımları payı da en yüksek olan kalkınmış ülkelerin nüfuslarının kalkınan ülkeler nüfusuna oranı göz önüne alındığında, aynı yönde gelişmeye çalışan kalkınan ülke

nüfusları göz önüne alındığında sorunun boyutları ortaya çıkmaktadır. Örneğin uzun süredir ve enerji üretiminin çevresel baskılarının anlaşılması olmasına karşın hala ekonomik büyüme ve kalkınmanın göstergesi olarak kabul edilen kişi başına elektrik tüketiminin yılda % 6 hızla 12 yılda sağlayacağı % 100 ve 24 yıldaki % 400 artışın karşılığında hava kirliliğine katkısının % 800 büyüyebileceği hesaplanmaktadır.

2.2.1. Çevre Sorunlarının Kaynakları

- Nüfus artışı yanında kullanılan enerji ve fosil yakıt tüketiminin sonucunda baca, egzoz kirliliğinin artışı: Turn motorlu araçların egzoz kirliliği yanında teknelerle gemilerin ayrıca neden olduğu su kirliliği, atmosferik olaylar ve doğal afetlerin artışına neden olan çeşitli uygulamalar,
- Yanlış arazi kullanımı ile yoğun kentleşme gibi etkilerle çeşitli doğal kaynakların zorlanması, hatta yok edilmesi; doğal yaşam alanlarının bozulması ve yok olması; iklim değişikliği ve çölleşme etkisiyle artan kuraklaşma ve kırsal yangınların sıklaşarak boyutlarının büyümesi.
- Kaçak ve bilinçsiz avlanma, aşırı otlatma, bilinçsiz veya aşırı kar amaçlı ağaç kesimi ve balıkçılık, yoğun (entansif) tarım gibi çeşitli etkilerle toprak ve yer altı, üstü sularının kirlenmesi, doğal bitki örtüsünü tahribi ile birçok canlı türünün yok olması, biyolojik çeşitliliğin azalması,
- Islak, sulak alanlarla göllerin kurutulması, ekolojik dengeleri bozabilen büyüklükte barajların inşası, tüm su kaynaklarının kirletebilen çok çeşitli evsel ve endüstriyel katı, sıvı artıklarla ve atıkların arıtılmadan çevreye bırakılması, sulamada kullanılması,
- Madenler ile kireç, taş ve kum ocaklarının, büyük ve/veya yoğun

inşaatların ve savaşların çeşitli çevresel etkileri,

- Endüstriyel ve kentsel kaynaklı gürültü,
- Konutlardaki ve iş yerlerinde radyoaktif element, asbest gibi zararlı maddeler içeren malzemenin inşaatlarda kullanımı, iç ortamların dekorasyonunda kullanılan uçucu zehirli maddeler ve radyoaktif elementler içeren kömür külleri,
- Televizyon, bilgisayar ve röntgen, tomografi vb. elektronik cihazların yaygınlaşması ile ortaya çıkan çeşitli radyasyonlar, elektrik motorlu araçların yarattığı hava kirliliği.

Görüldüğü gibi bu çevresel etkileri iç içe geçerek kısır döngüye yol açmakta ve çevre sorunları giderek büyüyüp, yayılmaktadır. Bu tablonun yarpıcı örnekleri iklim değişikliğine neden olan sera gazı salımının kutuplarda asgari düzeyde olmasına karşın buzulların erimesi ile gene üretimin ve kirleticili kaynakların çok az olduğu gelişmemiş Orta Afrika'da, Avrupa ve Amerika'dan hava akımlarıyla taşınarak biriken tanecik ve gaz kirleticilerin birikmesiyle görülen kuraklık ve açlık felaketi olduğu bildirilmektedir.

Diğer bir makalede B.M Çevre Programı Örgütü-UNEP'in 2002 yılı raporunun ise konu ile ilgili bazı ilginç saptamaları da içermekte olduğu bildirilmiş, ilk kez 1980'de Çin ve Hindistan üzerinde saptanan Asya kara bulutunun 16 milyon km alanda 3 km. kalınlığa eriştiği, Arap Yarımadası ve Kore'ye uzandığını, büyümesini sürdürerek kuraklık ile kül, asit yağmurlarına, sonuçta çölleşmeye neden olduğu bildirilmiştir. Afrika'daki kuraklıklara Avrupa ülkelerinden kaynaklanan kirleticili ve sera gazları salımını hava akımlarıyla taşınarak birikmesi ile oluşan bulutun neden olduğunu gösteren araştırmalara dikkat çekilmiştir. Sonuç bölümünde de günümüzde

zengin ülkelerin üretim ve tüketimle, aç, kalabalık ve fakir nüfuslu ülkelerin de asgari gereksinimleri için doğa sömürsüyle 20 milyon km² alanı canlı yaşam ortamı olmaktan dahi çıkartmış olmasının önemi vurgulanmıştır .

Öte yandan Dünya Bankası günümüz dünyasında günde üç türün tarihe karışmakta olup 11 000 türün tehdit altında olduğunu, hesaplara göre son 100 yıldaki tür kaybının 4 milyar yıllık kayba yakın olup, özellikle geri ve kalkınan ülkelerde fakirlikle ve fakirleşme ile kısır döngü ilişkisi içinde olduğu bildirilmiştir.

2.3. Çevreyi Kirleten Etkenler

- Doğal kaynaklar: hava, su, toprak
- İnsani kaynaklar :
- Sosyal kaynaklar: kentleşme (atıklar), orman (yeşil) tahribatı, endüstrileşme, sürdürülebilir gelişme)
- Ekonomik kaynaklar (teknoloji, sera etkisi),

Önlemler:

- Yasal önlemler: Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği,
- Bölgesel önlemler,
- Yerel önlemler,
- Çevre sağlığı yasası (2872),
- Diğerleri:

Hiç kuşkusuz günümüzde çevre sağlığı her yönüyle yerel, bölgesel, genel, küresel, evrensel boyutlarda etki alanını her gün genişletmektedir. Bu açıdan konu; insanın da içinde bulunduğu ve ilk çağdan bu yana geliştirdiği tüm bilimleri kapsamaktadır.

Gerçekçi bakışla
Evrensel akışta insan,
Yaşamda zamanla yarışan,
Çalışan, koşan, düşen, kalkan, arayan
Ya perişan, ya sultan !. .
Bu akış genelden özele:
Evrensel, doğal, küresel, genel, bölgesel, yerel,
İklimsel, sosyal, ekolojik, ekonomik koşullar:
Ve tabanda kalıtsal, hücrenel, moleküler enerji akışıyla
Genel bakışla devreder !. .
Enerji akışıevrensel bakışla çakışır !. .
Bu ortamda insan yaşamıyla yarışır:
Ya ters düşer, ya onuruyla barışır !.
Geldiği ortamdan gideceği ortama karışır:
Özetle insan kendini egemen sanır !.
Gerçekle karşılaşır, geriye dönüşümsüz alana varır! . . .
Ya bahtiyarlaşır, ya çaresiz yalvarır !. . .

Görüldüğü gibi insan aslında; kendi sandığı kadar önemli ve etkili değildir. Evrensel kapsamda ve doğal denge içerisinde çok sınırlı bir yaratıktır. Bu doğal denge sonsuzdan sonsuza uzamaktadır.

İnsan öyle bir varlıktır ki, kendini önemseyen
Aslında önemsizliğini çok geç anlayan, gören,
Bir tek bildiği şey, bilmediğini bilen (aristoteles),
Böyle bir ortamda sonsuza giden,
Benlik duygusu içinde çalışan, çırpınan, didinen:
Yakan, yıkan, yapan, ölen, öldüren

- 2007’de Türk Dil Kurumu **ekoloji**’nin Türkçe karşılığı olarak **çevrebilim** deyimini öngörmüştür.

- Ekolojinin temel yasaları: 2872 Sayılı Çevre Kanunu: “insan ve diğer canlıların varlık ve gelişimlerini doğal yapılarına uygun bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekliolan şartların bütünüdür “ demektedir.

- İnsan olmadan diğer canlılar ve çevre varlığını sürdürebilir ama çevre olmadan insan varlığını sürdüremez: çevreyi korumak, geleceği kurtarmaktır.

- 2002 Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde günümüzdeki çevre sorunları özetlenmiştir (Duygu, 2007)

Bu açıklamalardan sonra konular şöyle sıralanabilir :

- Evrensel çevre (tüm evren),
- Global çevre (güneş sistemi ve yer küre),
- Yerel çevre (yerkürenin evreleri) :oluşumu, fizik ve biyolojik gelişimi: ototrofik sistem (fotosentez), heterotrofik sistem:insan ve antroposentrik (EGOSENTRİK) yaklaşım

Yeryüzüyle ilgili çevre sorunları arasında bulunan su ve toprak kaynaklı kirlenmelerden önemli gördüğüm pasajları, izinlerini alarak sunuyorum.

TANIM: Su kirliliği insan kaynaklı etkilere bağlı oluşan, su kullanımını kısıtlayan, ekolojik dengeleri bozan kimyasal ve biyolojik nitelik değişmeleridir.

KİRLETİCİ KAYNAKLAR noktasal ve yaygın olabilir. Bunlar, topraktan yüzeysel akış sonucu erozyona uğrayan toprakla taşınan yaygın kirlenim; noktasal kaynak ise evsel ve endüstriyel atık su kirleticileridir. Bu kirlenme sonucu sularda,

örneğin deniz ve göllerde çoğalan katil yosunlar; canlı türlerin ölümüne (kitlesel balık ölümleri gibi) yol açmaktadır. Yakın zamanda Karadeniz’de batan bir petrol tankerinden açığa çıkan petrolün binlerce kıyılara vuran balık topluluğunu trajik bir şekilde ekrandan izledik. Su kirliliği sonucu suda çözülmüş oksijen azalır. Ve bu oksijenle fotosentez duraklar, su bulanıklaşır, biyolojik denge bozulur. Bu kapsamda ABD Çevre Koruma Ajansı 126 farklı organik kirletici maddeyi ÖNCELİKLİ KİRLETİCİLER listesine almıştır: (Duygu 2007)

2.3.1. Kirlenme ve Kirleticiler

Çevrenin kirlenmesi her zaman belli bir ortamdaki canlının bir orandan daha fazla yoğunlaşması ile başlar. İnsanların topluluklar halinde yaşamaya başlamasıyla da ortaya çıkmıştır. Çevre kirlenmesi kavramı, insanların ürettiği, doğa tarafından ayrıştırılamayan ve bu nedenle de doğal çevrimlere geri dönmeyen her şeyi kapsar. Aşılar ve antibiyotiklerin yaygın kullanımı gibi birçok yararlı buluşla uzayan yaşam süresine karşın nüfus planlamasının yapılamayışı ile hızlanan nüfus artışı söz konusudur. Doğada bulunmayan sanayi ürünleri, teknik araçlar, sosyal donanımların miktar ve çeşitlerindeki artış ve fosilleşmiş yakıtların, radyoaktif maddelerin kirletici etkileri ve aşırı tüketim istekleri ve işsizliğe karşı tüketimin teşviki eklenince kirlilik çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Örneğin en duyarlı genel kirlilik belirleme yöntemi olduğu belirtilen uydu aracılığı ile atmosferde biriken kirlilik göstergesi ile gazların yoğunlaştığı "kırmızı nokta" bölgelerin belirlenmesi yöntemiyle hava kirliliğinin önlem almaya çalışan Avrupa’da dahi ve özellikle yükleme, taşıma alanlarında arttığı, dünyada da genelde kentlerde yoğunlaştığı bildirilmiştir. Yukarıda belirtilen nedenlerle ortaya çıkan çevre kirliliği aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- Hava kirliliği ve küresel ısınma, iklim değişikliği
- Yer altı ve üstü su kirliliği ve içime, kullanıma uygun tatlı su kaynaklarının azalması sulak alanların kaybı
- Denizler, hatta okyanusların kirlenmesi ve ısınması,
- Toprak kirliliği, erozyon ve çölleşme,
- Ormanlar, çayırlar, meralar ve canlı türlerinin kaybı ile biyolojik çeşitliliğin azalması,
- Gürültü kirliliği,
- Radyoaktif kirlilik,
- Elektronik kirlilik,

Unutulmamalıdır ki çevre sorunlarının yerel olarak önlenmesinde, ya da yerel veya ülke, kıta ve dünya ölçeğinde etkilerinin azaltılmasındaki en önemli adım, toplumların bu sorunlar hakkında bilinçlendirilmesidir. Çünkü çevre kirliliği çok geniş kapsamlı, çok yönlüdür ve boyutları giderek büyümekte, etkileşimleri ile yarattıkları zararlar artmaktadır. Örneğin dünyanın ilk resmi çevre koruma örgütü olan A.B.D. Çevre Koruma Ajansı (E.P.A.) tarafından 2002 yılında yayımlanan A.B.D. zehirli, toksik madde envanterinde 1987 yılında başlayan çalışmalar sonucunda izlenmesi ve artırılması gerekli olan kimyasal madde sayısının 650'den fazla olduğunu açıklanmıştır

2.3.2. Kirletici Tipleri:

Kirleticilere göre:

- Ağır metal kirliliği: tatlı ve deniz sularındaki kurşun, kadmiyum gibi ağır metaller; hücrelerin stoplazmasını sertleştirir ve öldürür. Kurşun

zehirlenmesine yol açar. Japonyada cıva, kurşun zehirlenmesiyle minimata hastalığı ortaya çıkmıştır

- Organik kirleticiler: Suda yeterli oksijen oldukça; nitrat, sülfat ve fosfat açığa çıkmakta, fizyolojik denge oluşmaktadır. Aksi durumda oksijensiz anaerobik parçalanma sonucu çürüme ve kokuşma oluşur. Buna otifikasyon diyoruz. Böylece kirli sularda mikrofit (mikroskopik) ve makrofit zararlı su canlıları oluşur ve bir kısır döngü ortaya çıkar (Duygu, 2007).

- Endüstriyel kirlilik: Bu alanda petrol ve ürünleri kirliliği, termal kirleticiler, asit yağmurları, kağıt sanayi atıkları, deri sanayi atıkları, yağ endüstrisi atıkları, kimya sanayi atıkları. Tarımsal kirlilik, çarpık kentleşme ve turizm kaynaklı kirlilik, evsel atık kirliliği, deterjan kirliliği, mikrobiyal kirlilik (fokal kirlilik), ayrı ayrı etkiler ve kirleticiler sayılabilir.

2.3.3. Su Kirliliği

Deniz, göl, akarsu, yeraltı suyu kirlilikleri bulunmaktadır. Su kaynaklı hava kirliliği: su yüzünden buharlaşarak havaya karışan cıva, kurşun ağır metalleri; pestisidler, benzen, benzin gibi uçucular, yağmurla yıkanarak partiküller halinde yere ulaşmakta ve özellikle tarım arazilerinde çevre sorunlarına yol açmaktadır (Duygu, 2007).

2.3.4. Toprak Kirliliği

Toprak yeryüzünün en üst tabakasını oluşturan birleşmemiş durumdaki organik veya mineral materyellerden oluşan yapıdır (Toprak Bilimleri Sözlüğü, 2007). Ayrıca zamanla nem ve sıcaklık ile ana kayadan gelen etkenlerin (örneğin likenlerin) ve

yeryüzü şekillerinin oluşumda katkısı bulunmaktadır. Fiziksel, kimyasal, biyolojik ve morfolojik dış etkenlerle çeşitli özellikler eklenmekte ve aynı kayadan farklı topraklar ortaya çıkmaktadır. Toprak taksonomisi, toprak sınıflandırması bilimidir. Örneğin bu bağlamda toprak mineraller ve organik maddelerden oluşan katı, sıvı ve gaz maddeler içeren üç boyutlu yeryüzü yapısıdır.

Toprağın üst sınırı hava, sığ su, canlı bitkiler, bitki atıklarının oluşturduğu, genelde 2,5 metreden derin sularda dip tabakanın toprak sayılmayacağı belirtilmiştir:

Bu bilinçlenmeler kapsamında; geç kalırsa da; stratejik ulusal uyum planlarının bir an önce uygulanması kaçınılmaz zorunluluk düzeyine gelmiştir. Örneğin akademik düzeyde düşünülen üniversitelerarası çevre sağlığı akademik kurulunun oluşturulması çok önemlidir.

Ya toprağa sahip çıkacağız,
Ya da bugünkü sonuca katlanacağız:
Yani çöl olacağız !!!

Toprak vatan adıyla bayraklaşmış kutlu varlıktır,
Değerini korumak millet kavramıyla duyarlıktır,
Toprağın bozularak kaybı kuraklıktır,
Böylece oluşan çölleşme umutsuz insana müstehaktır
Avrupa'nın Akdeniz Bölgesi bu kapsamda kalmakta,
Akdeniz çanağı ülkeleri çölleşmeye yuvarlanmakta,
Yaşanan kurak dönemlerle tehlike giderek yaklaşmakta,
2006-2007 dönemi bu sonucu kucaklamaktadır ?!!!

2.3.5. Ormanlar ve Ormansızlaşma

77. 945. 200 hektarlık Türkiye toprağının % 26,6'sı (20.763.248 hektarı) ormanlık alanı kapsamaktadır.

Yararları:

- İnşaat için kullanılır
- Yakacak olarak kullanılır
- Erozyonu önler
- Doğal yaban hayatı oluşturur
- Sera etkisini önler
- Su buharı sağlar
- Agroforestri (iş alanı)
- Doğal su şebekesi
- Ekonomik yararları (Kyoto Protokolü),
- Hiperakümülatör
- Biyoremediasyon

Sorun Dünyamızın hızla ormansızlaşmasıdır: doğal ormanların % 80'i yok olmuştur. Dünya ormanlarının % 27'si Brezilya'da, Dünya toplam plantasyonunun % 24'ü Çin'de, % 18'i Hindistan'da, % 9'u Rusya'dadır. Türkiye bu listede **yoktur!**. NASA uyarısına göre erozyonla Türkiye'nin 55 yılda çöl olacağı (açlık, susuzluk ve işsizlik nedenleriyle) belirtilmiştir. Açıklanan nedenlerle Çin ve Kanada'da olduğu gibi "**Ormancılık Üniversitesi**" oluşmalıdır. B.M. göre, günümüzde Dünya nüfusunun % 50'si kentlerde yaşamaktadır. Bu oran Türkiye'de 1950'de % 21, 2030'da % 77,7 olacağı öngörülmektedir.

Büyük Atatürk bütün alanlarda olduğu gibi genel bir uyarıda bulunarak:

"Dünyada her şey için, muvaffakiyet için, en hakiki mürşit ilimdir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir."

Çayır ve meralarla ilgili kayıplar: Bunlar karasal yüzeyin yaklaşık % 70'ini oluşturmaktadır. Bu konuda 28 Şubat 1998 günlü 4342 sayılı Mer'a Kanunu bulunmaktadır (Duygu, 2007).

Katı atıklar: Türkiye'de geçerli olan resmi yöntemler kapsamında 27 milyon ton çöpün % 15'inin geri dönüştürülerek bir milyar YTL gelir sağlanabileceği bildirilmiştir (Duygu, 2007).

2.4. Çevre ve Halk Sağlığı

Bu konuda daha önce sunulanlara şu başlıklarla özet yapılabilir:

- Yaşanan atıkların güvenli hale getirilememesi,
- Sağlıksız konut yerleşimleri ve sonuçları (hastalıklar),
- Sağlıksız içme ve kullanma suyu,
- Olumsuz çalışma koşulları

Yukarda sıralanan konularda 1992'de Avrupa Birliği Çevre, Halk Sağlığı ve Besin Güvenliği Komitesinin beş alt çalışma gurubu (ilaç ajansı, çevre ajansı, gıda ajansı, veteriner ajansı, halk sağlığı ajansı) bulunmaktadır.

Bilinen hastalıkların % 40'ı, kanserlerin % 80'i çevresel etkilere bağlıdır. Bunların en başında akciğer kanserleri söylenebilir. Tüm yukarda sıralanan nedenlerle koruyucu hekimlik son derece önemli ve toplum sağlığını etkilemektedir. Koruyucu hekimliğe ilişkin Türkiye Cumhuriyeti yasaları:

- 1593 sayılı Genel Sağlık Yasası,
- 224 sayılı Temel Sağlık Hizmeti Yasası,
- 4856 sayılı Orman Kanunu,
- 1580 sayılı Belediye Hizmetleri Kanunu

1992: Avrupa Birliği evre Halk Sağlığı ve Besin Güvenliği Komitesi'nin 5 alt çalışma gurubu bulunmaktadır. Bunlar:

- İlaç ajansı
- evre ajansı
- Gıda ajansı
- Veteriner ajansı
- Halk sağlığı ajansı

Bu koşullarda koruyucu hekimlik ile ilgili yasal boyut T.C. MEVZUATI: 1593, 224 (Temel Sağlık Hizmeti), 4856 (Orman Kanunu), 1580 (Belediyeler Kanunu)'nu kapsamaktadır (Duygu 2007).

2.5. evre Politikası

İnsanın doğayı algılayışı (Galileo-Newton): temel amaç doğaya egemen olmaktır. Bu antroposentrik bir yaklaşımdır. En çok on yıl içinde Birleşmiş Milletler rgt yelerinin:

- Çevreyi korumak,
- Nüfus artışını yavaşlatmak,
- Yoksulları kalkındırmak için gereğinin yapılması üzerinde duruyordu.

neriler çok güzel,
Ancak hangi g, hangi el,
zlemeden gerçeği uyguladı bibedel ?! .

1968 ROMA KULÜBÜNDE aynı amaçlar doğrultusunda 1970'de insanlığın ikilemi konulu projede Massachussets Institute of Technology (MIT) tüm sorunların

çözümü için büyümenin sınırları adıyla (değişmek ya da yok olmak) prensibiyle çalışmalarını sürdürdü. Bu prensip Goethe'nin;

“To be or not to be, that's all the problem”

“Olmak ya da olmamak, sorun bu”

özdeyişle örtüşmektedir !!.

1972' de Stockholme' de Birleşmiş Milletlerce düzenlenen Çevre Konferansında örgüte bağlı bir uzmanlık birimi olarak Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) oluşturulmuş ve bundan sonra Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin Akdeniz Eylem Planı, Baltık Denizi ve Pasifikte yapılan çalışmalar görülmektedir. 1972 Stockholm konferansında TEK BİR DÜNYAMIZ VAR SLOGANI dikkat çekmektedir. (Keleş ve Hamamcı 2005)

Her şey güzel, kirleten ki m ?

Duyan, düşünen, yapan, aynı kafa, aynı el !

O el, insan eli, yani senin elin !!!

2.6. Çevresel Etki Değerlendirilmesi: (ÇED)

Sanayileşmiş ülkelerde çevreyi korumak için 1970'li yıllarda çevresel etki değerlendirilmesi (ÇED)-Enviremental Impact Analysis:(EIA) çalışmaları gündeme gelmiştir. ÇED aşamaları:

1. aşama: rapor hazırlama değerlendirilmesi,
2. aşama: gereklilik,
3. aşama: kapsam belirtme
4. aşama: hazırlanma
5. aşama: inceleme

ÇED yönetmeliği Haziran 2002'de yürürlüğe girmiştir.

2.7. Küresel Çevre Sorunları ve Çözüm Yolları Arayışları

Galaksi yıldız kümesi içerisinde küçük bir nokta kadar yer tutan Güneşin gezegenleri arasında yer küremiz yaklaşık 4,5–5 milyar yıl yaşında bulunmaktadır. İlk dönemlerde büyük bir vahşi ortam milyonlarca yıl zaman almıştır.

Atmosferi oluşturan amonyak, metan, hidrojen ve su ortamı içerisinde zamanla paleontolojik dönemden itibaren önce yavaş yavaş sularda mikroskobik canlılar oluşmuş ve bunlardan ilk kez yaklaşık 600 Milyon yıl önce mavi yeşil su yosunlarının (Cijaneofisea) oluşumuyla ototrofik bir yapı gelişmiştir. Çünkü bu tek hücreli canlılarda fotosentez yoluyla güneş enerjisi bir beslenme kaynağı oluşturmuştur.

Açıklanan nedenlerle fotosentezin oluşması karbondioksit çağının başlamasıyla yer kürenin yaşamasında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Konunun ayrıntılarına girmeden söyleyebiliriz ki günümüzden yaklaşık bir buçuk milyon yıl önce ilkel insan yer kürede yaşama başlamıştır.

İnsan doğal çevre içerisinde, değim yerinde ise Victor Hugo'un değimiyle kendi kendinin kurdu olarak doğal dengeyi o günden bugüne kadar yavaş yavaş bozmuştur.

Küresel çevre sorunları ve çözüm yolları konularında gerek yer küre, gerek bu ortamda yer alan yurdumuzdaki çevre sorunlarına ve çözüm yollarına kuş bakışı değinmek isterim. Hiç kuşkusuz sizin isteğınızı yerine getirmek; **bizim daha az uygar, sizin daha çok medeni olmanızdan ileri gelmektedir.** Konuyu iki aşamada sunmak istiyorum:

- Doğal yapıdan kaynaklanan küresel çevre sorunları
- Sosyal yapıdan kaynaklanan antroposentrik ve ekosentrik yaklaşımlar

Yukarda sıralanan 1 ve 2'ci oluşumlardan kaynaklanan üniversosentrik düzeyde hepsinin kapsayan bir yaklaşımla makro ve mikrokosmos düzeyinde genel yaklaşım; **sürekli değişim, sürekli gelişim ve sürekli dönüşüm** olarak karşımıza çıkan oluşumu irdeleyeceğiz. Deyim yerindeyse bu oluşuma, mako ve mikro düzeyde evrensel oluşum diyebiliriz.

Şöyle bir gerçekçi yaklaşımla düşünülürse hangi alanda olursa olsun çevre ve çevre sağlığı kapsamı dışında hiç bir bilim dalının bulunduğu söylenemez. Örneğin insan sağlığı alanında tıp, diğer biyolojik alanlarda ayrı ayrı bilim dalları, mühendislik ve alt dalları, sosyal bilimler (hukuk, siyasal ve alt dalları) kısaca bütün bilim dalları; ayrıca uzaysal alanı kapsayan bilimler çevre sağlığı ile ilgilidir.

III. MEVZUAT

3.1. Uluslararası Sözleşmeler

1987 Brundtland Raporu,

1992 Rio Zirvesi (Gündem 21: küresel, yerel),

3.2. Üniversitelerarası İletişimler

Özel not: bu alanda başkent, Hacettepe, Ankara, GATA ve Gazi Üniversitelerinin katılımı ve Çankaya belediyesinin İç Anadolu belediyeler birliği çalışma alanı içersinde Türkiye’de ilk kez “**Üniversitelerarası Çevre Sağlığı Akademik Merkez Kurulu**” oluşturulması benimsenmiş bulunmaktadır.

3.3. Çevre Yönetimi

Tanım:

- Tüm canlıların ortak yaşamı,
- Doğal kaynakların korunması,

- Kamusal, özel ortamda
- İletişim, planlama, eşgüdüm, denetim oluşturulması her ülkenin özel koşullarında değerlendirilir.

Türkiye’de beş yıllık planlarla yapılan uygulamalara paralel olarak:

- 1978’de Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı,
- 1991’de Çevre Bakanlığı,
- 2003’de Çevre–Orman Bakanlığı
- 1998’de Özel Çevre Koruma Kurumu,
- Diğer bakanlıklar bünyesinde (Tarım, Köy İşleri, Enerji, Sanayi, Sağlık Bakanlıkları) çevre sağlığı oluşumları yapılmış bulunmaktadır.

Günümüzde çevre sağlığı insanlığın tüm değerlerini; evrensel, küresel, genel, bölgesel, yerel boyutlarda, tümüyle canlı-cansız ayırımı yapmadan her an ve her yerde, giderek artan önemde kapsamakta ve bu bakımdan çağımızın ve geleceğimizin bir numaralı sorunu olarak önemini korumaktadır. Çünkü insan bedensiz, beden çevresiz, çevre evrensiz yaşayamaz.

3.4. Çevre Mevzuatımızla İlgili Temel Bilgiler

Çevre mevzuatı ile ilgili tüzükler, yönetmelikler, Anayasa (56. madde), Çevre Kanunu: 1.8.1983, 18132 sayılı Resmi Gazetede), Kıyı Kanunu, Çevre ve Orman Bakanlığı Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu bulunmaktadır.

3.5. Çevre Sağlığına İlişkin Yasal İşlemler

- Anayasa hukuku kapsamında,
  - Medeni kanun kapsamında,
  - 1593 ve 1580 sayılı yasalar ve belediye sorumlulukları kapsamında (bu konuda Ankara Tıp Fakültesi ve İç Anadolu Belediyeler Birliği Başkanlık sorumluluğunu taşıyan Çankaya Belediyesi ile yapılan girişimler)
    - TÜBİÇEK (Türkiye Bilimsel Çevre Sağlığı Girişimi), gönüllü kuruluşlar girişimleri (TEMA)
- ve uluslar arası ilişkiler açısından ele alınmalıdır.

3.6. Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme

Küreselleşme kapitalizmi egemen kılmayı amaçlamaktadır. Bu aşamada sorunlar:

1. sorun: sürdürülebilir gelişme kavramı,
2. sorun: küresel sürdürülebilir gelişme kavramı,
3. sorun: bölgesel sürdürülebilir gelişme kavramı,
4. sorun: yerel sürdürülebilir gelişme kavramı (gündem 21, Habitat gündemi)
5. sorun: Avrupa Birliği sürdürülebilir gelişme kavramı,
6. sorun: Türkiye’de sürdürülebilir gelişme (GAP).

Sürdürülebilir gelişmenin boyutları:

- Sosyal dayanışma,
- Ekonomik yapabilirlik (kirleten öder),
- Ekolojik beraberlik (doğal ve kültürel çevre korunumu).

Bölgesel sürdürülebilir gelişme:

- Çevresel hedefler önde: Akdeniz Eylem Planı)
- Sürdürülebilir bölgesel gelişme: ekonomik hedefler önde

- Yerel gündem, 1996 Aalborg Şartı
- 1992 Rio Konferansının en önemli belgesi gündem 21'dir.

Gündem 21'in başlıkları:

- Sosyal ve ekonomik boyutlar,
- Gelişme için kaynakların korunması yöntemi,
- Etkin gurupların rolünün güçlendirilmesi
- Uygulama yöntemleri: 1972 BM. Stockholm İnsan Çevresi Konferansı etkisiyle üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı beş yıllık planlar yapılmıştır. (Kaplan Mengi ve Algan 2003)

Sürdürülebilir ekolojik koşulların bozulmasına karşın kalkınmayı sürdürmek

XXI. Yüzyılın temel sorunu haline gelmiştir.

İnsan çevresini ne denli küçümserse
Çevre onu ezer geçer siler süpürür nedense
Ah bir kez bilse .
Bir kez çevreye, kendine güvense,
Hep kazanır hiç kaybetmez bir bilse.

3.6.Türkiye’de Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme:

Ulusal Çevre Stratejisi Eylem Planı (UÇEP).

Bu planda konular şöyle özetlenmiştir:

- Çevre yönetim sisteminin güçlendirilmesi,
- Enformasyon ve
- Duyarlılık düzeyinin yükseltilmesi,
- Çevreye yatırım
- Stratejisi ve eylem planı, (Ankara, 1998)

Canlı cansız ayırımı ortadan kalkmakta, bu iki kavramı kapsayan

- Makrokosmos,
- Mikrokosmos
- Ve bu iki alanı birlikte içeren **üniversokosmos** alanı ortaya

çıkılmaktadır.

Ey insan, nedir tasan ?
Bencillik ve öncüllük taslamasan !
Bu evrende ayırimsız yaşasan,
Bu bilincin ötesine taşmasan,
İnan bu gerçek yasan !. . .

Bu kadar çaba niçin ?!
Seattle’ın mektubu anayasa çevre sağlığı için
Ey insan sömürü duygunu bırakmazsan
Sana senden başkası yardımcı olmaz bir an!.
Geçmiş ve geleceği düşün daim unutmadan!.

Bilmem nasıl anlatsam içimi ?
Yaşam yalnız bir su içimi,
Kolay mı düzenlemek geçimi ?
Yerler gökler ufuklar bir avuç içi gibi
Değil mi ? !

Bilgisayar insandan çok düzenekli
Yeter ki bilinçli çalışsın emekli
Asla kusur tanımaz belleğindeki
İnsan kendi belleğinde yanlış yapmazsa eğer
Bu gemi bilim denizinde ufuklardan ufuklara
Sonsuza dek kendi yolunda hiç sapmadan gider !.
Örneğin şimdi akşam saatlerinde,
Her günün güncesinde sahiller birer birer

Çevre sağlığı günümüzde pozitif ve sosyal bilimlerin bütün alanlarını, insanlığın geleceğini, hatta daha geniş kapsamda yaşadığımız dünyanın. Güneş sistemi ve galaksiyle birlikte tüm evrenin geleceğini kapsayan bir alan niteliğini almıştır. Biz bu çalışmamızda konunun genel niteliğine değinmekle birlikte günümüz koşullarında sosyal, ekonomik, ekolojik boyutlarda küresel, bölgesel, yerel çevre sağlığı kavramlarının ulusal ve uluslararası boyutlarda alınmış ve alınması öngörülen önlemlerini somut örnekleriyle sunmak istiyoruz. Hiç kuşkusuz Amerika'yı yeniden keşfetmek gibi bir öngörü taşımıyoruz. Ancak genelde yaşamın bütün alanlarını kapsayan evrensel sistemin makrokosmotik ve mikrokosmotik nitelikleriyle birlikte üniversokosmotik yapıyı bütünüyle göz önünde tutmanın yararlı, hatta zorunlu bir yaklaşım olabileceğini belirtme gereğini de sunmak istiyoruz. İnanıyoruz ki, bu tür bir

yaklaşım çağımızın giderek güncellenen enerji-madde bütünü içinde daha gerçekçi yaklaşımlara taban oluşturabilecektir. Konunun bu şekilde ele alınması çevre sağlığını yeni atılımlara götürebilir inancındayız.

Her günün güncesinde sahiller birer birer.

Sonsuzdan kaynaklanır sonsuzluğa gider

3.8. Atatürk ve Çevre Sağlığı

Bu kapsamda Ankara şehir planı aşamasındaki gelişmeler, Atatürk Orman Çiftliğinin kuruluşu ve yurt düzeyindeki gelişmeler ele alınmalıdır.

Büyük Atatürk babasının ölümünden sonra annesinin katkılarıyla kısa bir süre Selanik çevresinde dayısının tarım arazisi üzerinde bekçi olarak çalıştı. Yıllar sonra kendisini ziyarete gelen bir yabancı diplomatın “Reisicumhur olmasaydınız ne olurdu?” sorusu karşısında; çocukluk ve okul sıralarında yakın aile dostu ve arkadaşı Ali Fuat Paşaya dönerek ‘ bu soruya siz yanıt verin” dedi . Ali Fuat Cebesoy gülümsedi. Sözü tekrar kendisi alarak “dayımın bakla tarlasında kargaları kovalardım” anlamlı yanıtını verdi. Büyük Atatürk her şeyden önce milletimize ve vatanımıza güvenini her zaman sergilemiş ve kanıtlamıştır. Örneğin milletimizin tabanını oluşturan kırsal kesime saygısını “köylü efendimizdir” sözüyle ne güzel kanıtlamıştır. O bir çevre ve doğa hayranıydı. Bununla ilgili olarak Avusturyalı mimar Jansen’den Ankara’nın imar planını yapmasını emretti. Ulus çevresindeki anıtsal binalar arasında yer alan Osmanlı Bankası, Büyük Tiyatro Binası, Merkez ve Ziraat Bankaları, İş Bankası vb. düzenlemelerde mimar Jansen’in emeği olmuştur. Ankara Palas, Atatürk

zamanında önemli günlerin toplantı merkezini oluşturmuştur. Gençlik parkı düşüncesi Atatürk'ten kaynaklanmaktadır. Çankaya'ya çıkan Cinnah Caddesinin 50 metre genişliğinde bir bulvar oluşturmasını Atatürk düşünmüştür. Bugünlerde bu bulvarın şimdiki görünümü her bakımdan çok dikkat çekicidir (deyim yerindeyse tam bir köstebek yuvası). Büyük Atatürk 1930'lu yıllarda Ankara'nın gelecek nüfusunun 125 bin olacağı düşüncesindeydi. Bu yaklaşım her şeyden önce O'nun çevre sağlığı düşüncesinde yer almıştır.

3.8.1. Atatürk ve Orman Çiftliği Oluşumu

Ankara ovasında yer alan Atatürk Orman Çiftliği çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu alan deyim yerindeyse o günkü koşullarda buna Ankara'nın akciğerleri niteliğindedir. 24.03.1950 tarih 5659 sayılı“ Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş” kanunu kapsamında:

***Madde 1:** Tarım Bakanlığına bağlı ve tüzel kişiliği olan bir ünite Tarım Bakanlığınca işletilmektedir.*

***Madde 2:** Çiftliğin çalışma alanları altı başlık altında belirtilmiştir. Bu alanlar umumi ziraat işleri, bağ bahçe ve kültürleri ve ağaçlandırma işleri, hayvancılık ve hayvanat bahçesi işleri, ziraat sanatları işleri, ticaret, idare ve levazım işleri ve hesap işleri olarak sıralanmıştır.*

Bugünkü görünümüyle Atatürk Orman Çiftliği alanında başta Büyük Atatürk'ümüzün doğduğu ev (Atatürk evi) süt ve süt ürünleri fabrikası, çok geniş bir tarım alanı ve benzer kuruluşlar ile oldukça geniş ağaçlandırma alanları yer almaktadır.

Büyük Atatürk'ün her işte olduğu gibi ileriye dönük öngörüşü içerisinde kendisinin bir tarım traktörü üstündeki resmi tarım alanına ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Kuruluş kanunu 21.06.2006 gün 5524 sayılı kanun ile bir maddeye ek olarak yeni bir nitelik getirilmiş bulunmaktadır.

"Ek Madde 1- 24/3/1950 tarihli ve 5659 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu hükümleri uyarınca, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte Atatürk Orman Çiftliği dahilinde bulunan arazilerle ilgili olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığının uygun görüşü ile Ankara Büyükşehir Belediyesi ilgili mer'i mevzuat uyarınca öncelikle üst ölçekli plan ve koruma amaçlı imar planı ve bunlara uygun her türlü imar planlarını yapmaya ve yaptırmaya yetkilidir. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar üçüncü şahıslarla Atatürk Orman Çiftliği arasındaki hukukî ihtilafların çözümü için imar planlarının uygulanmasında sınırları dolayısıyla müstakil ada ve parsel yapılamayan Atatürk Orman Çiftliğine ait araziler, imar uygulamalarında bütünlük sağlanması açısından mülkiyet hakkını azaltmamak ve herhangi bir değer kaybına sebebiyet vermemek kaydıyla, hukukî ihtilafların olduğu plan bölgesindeki ada ve parsellerde toplanabilir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının uygun görüşü ile imar planlarına uygun olmak şartı ile yol, meydan, alt geçit, üst geçit ve raylı toplu taşıma araçları, yer altı tünelleri ve yer altı hizmetleri için gerekli arazi ile dere ıslahı yapılması planlanan araziler üzerinde, kamu yararı ve hizmetin gerekleri dikkate alınmak suretiyle bedelsiz olarak Ankara Büyükşehir Belediyesi lehine intifa hakkı tesis edilir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının uygun görüşü ile Atatürk Orman Çiftliği arazilerinin onaylı imar planlarında görülen hayvanat bahçesi 10 yılı aşmamak üzere herhangi bir şekilde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Atatürk Orman Çiftliği tüzel kişiliğine bir külfet ve yükümlülük getirmemesi kaydı ile Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü ile Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı arasında yapılacak bir protokolle Ankara Büyükşehir Belediyesi lehine intifa hakkı tesis edilebilir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının uygun görüşü üzerine Hayvanat Bahçesi içerisindeki işletmeler tahsis amacına uygun olarak Büyükşehir Belediyesi tarafından üçüncü şahıslara kiraya verilebilir.

Büyükşehir Belediyesine tahsis edilen araziler, Büyükşehir Belediyesince hiçbir şekilde maddede belirtilen amaçlar dışında kullanılamaz. Yukarıdaki fıkralarda belirtilen amaca aykırı kullanımlara teşebbüsün ve/veya kullanımın tespiti halinde bu arazilerin intifa ve/veya işletme hakkı Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğüne derhal iade edilir.

Atatürk Orman Çiftliği arazileri üzerinde konut, ticaret ve sanayi amaçlı yapılaşma yapılamaz.

Yukarda sunulan kanun metnindeki ikinci paragraf çok ilginçtir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının uygun görüşü ile imar planlarına uygun olmak şartıyla yol, meydan, alt geçit, üst geçit ve raylı toplu taşıma araçları, yer altı tünelleri ve yeraltı hizmetleri için gerekli arazi ile dere ıslahı yapılması planlanan araziler üzerinde, kamu yararı ve hizmetin gerekleri dikkate alınmak suretiyle bedelsiz olarak Ankara Büyük Şehir Belediyesi lehine intifa hakkı tesis edilir.

Buna yasal yolla soygun denir
Atatürkümün kemikleri sızlar, ruhu zedelenir
Ey hainler bir gün bu yaptıklarınız sorgulanır
Bu soygun düzeni sonunuzla mühürlenir.

Bu anlayışla Tema Vakfı yasal yoldan dava açmış bulunmaktadır. Çünkü Büyükşehir Belediyesi (sözde kamu yararı) kapsamında Ankara'nın büyük bir yeşil alanını kapsayan ve Ankara'nın akciğerleri niteliğindeki çiftlik arazisini kendi sömürgeci zihniyetiyle yukarıdaki koşullarda tamamen kontrol altına alacak ve çiftliğin doğal yapısını haritadan silecektir. Tam bu noktada Amerikalı Kızılderili Seattle'ın 1854'de ABD cumhurbaşkanına yazdığı ve günümüzde bütün yönleriyle çarpıcı özelliklerini koruyan mektubunu sunmayı çok yararlı görüyorum. Çünkü bu mektup, çevre sağlığı literatüründe günümüzde anayasa gibi kabul edilebilir. 1854 yılında yazılmış bir mektup bu!. O tarihte beyaz adamların Wahington'daki büyük şefi ülkenin kuzeybatısında büyük bir toprağa hakim olan kızıl derili şef Seattel'in topraklarının bir kısmını satın almak için bir mektup göndermişti. Kızılderili Şef Seattle'ın o zaman beyaz adamların şefine yazdığı cevap bugün dünyanın karşı karşıya bulunduğu kirlenme sorunu hakkında en güzel yazı olarak kabul ediliyor. Kızılderili bugünleri yıllar önce bakın nasıl görmüş ve ibret verici mektubunda nasıl anlatıyor:

Washington'daki büyük başkan bizden topraklarımızı satın almak istediğini bildiren bir mektup yollamış. Dostluktan söz etmiş büyük başkan. Ama biz sizin, dostluğumuza, ihtiyacınız olmadığını biliriz.

Gökyüzünü nasıl satın alabilirsiniz?

Ya da satabilirsiniz?

Ya toprakların sıcaklığını?

Ağzımdan çıkan sözler yıldızlara benzer, büyük başkan, hiç sönmezler.

Bu yüzden söyleyeceklerime güveniniz.

Havanın taze kokusuna suyun pırıltısına Sahip olmayan biri onu nasıl satabilir?

Kutsaldır bu topraklar benim için ve ulusum için.

Yağmur sonrası ışıltılı her çam yaprağı

Denizi kucaklayan kumsallar

Karanlık ormanların koynundaki sis

Şakıyan böcekler.

Ve bilin ki: Kızılderili adamın anıları

Ağaçların özsuğunda saklıdır.

Toprak bizim anamızdır.

Washington'daki büyük başkan bizden topraklarımızı istediği zaman bütün bunları istemektedir. Büyük başkan bizim babamız biz de onun çocukları olacağız.

Büyük ruh ulusumuzu sever fakat nedendir bilinmez Kızılderili çocuklarını terk etti. Şimdi size makineler yolluyor ve çok yakında beklenmedik yağmurlar sonrası yataklarımıza taşan ırmaklar örneği beyaz adam bu toprakların her karışını dolduracak. Bizler yetim kaldık.

Çünkü başka ırklardanız. Çünkü ihtiyaçlarımız farklı öyküler anlatırlar.

Bilesiniz ki.

Derelerin ve ırmakların içinden geçen sular

Sadece su değildir.

Atalarımızın kanıdır o.

Babalarının mezarını geride bırakır beyaz adam

Toprağı çocuklarından çalar.

Açlığın, dünyayı saracak beyaz adam

Ve ardından koskoca bir çöl bırakacak.

Sabahın sisi dağların karnından doğan güneşi görür.

Ve kaçar.

Demir at (lokomotif)

Öldürüp çürümeye bıraktığınız,

Binlerce buffalodan nasıl kıymetli olabilir?

Nasıl? Anlayamıyorum.

Hayvanlar insanları bıraksa,

İnsanlar ruhlarının yalnızlığından ölmez mi?

Hayvanların başına gelen, insanın da başına gelecektir.

Toprağın başına gelen, oğullarının da başına gelecek. . .

Çocuklarımıza bizim öğrettiğimiz şeyleri öğretin. Toprak bizim anamızdır. Ve toprağa tükürülmez. Toprak insana değil, insan toprağa aittir. İnsan hayat dokusunun içindeki bir liftir sadece.

Beyaz adam neyi satın almak istiyor?

Gökyüzü ve toprakların sıcaklığını mı?

Koşan antilopların çabukluğunu mu?

Biz size bunları nasıl satabiliriz?

Ve siz nasıl satın alabilirsiniz?

Bir kâğıt parçasını imzaladığımız ve beyaz adama verdiğimiz için her şeyi yapabileceğini mi zanneder beyaz adam? Havanın tazeliğine ve suyun pırlıltısına sahip değilsek, bunu nasıl satabiliriz size? Son buffalo da öldüğünde onları tekrar nasıl satın alabilirsiniz?

Beyaz adam geçici bir iktidardadır ve o kendini her şey zannetmektedir.

Bir insan annesine sahip olabilir mi?

Günlerimizin kalan kısımlarını nerede geçireceğimiz önemli değil. Çocuklarımız babalarını gururları kırılmış gördüler. Savaşçılarımız utandırıldılar. Yenilgiler sonrası kendilerini içkiye ve yemeye verdiler. Bu yolla vücutlarını uyuşturuyorlar. Birkaç kış ömrümüzün kaldığı bu topraklarda yakında matemimizi tutacak bir tek kişi bile kalmayacak. Ama niye ağlayayım? İnsanlar denizdeki dalgalar gibi gelip geçerler. Biz gidiyoruz, ama beyaz adamın da bir gün keşfedeceği şeyi bugünden biliyoruz. Hepimiz aynı büyük ruhtan geliyoruz. Beyazlar da bir gün bu topraklardan gidecektir. Belki de bütün ırklardan daha çabuk. Yataklarınızı zehirlenmeye devam edin. Ve bir gün kendi çöplerinizde boğulacaksınız. Bu kader bizim için şu anda bilinmezdir. Fakat biliyoruz ki, batışınızda her tarafa parlak bir ışık yayacaksınız.

Bütün buffalolar öldürüldükten, yaban atları ehlileştirildikten, ormanların en gizli köşelerine kadar dünya insan kokusu ile dolduğunda sevimli tepelerin görüntüsü konuşan tellerle kirlletildikten sonra. . . Bir

bakacaksınız ki. Gökteki kartallar yok olmuş. Hızlı koşan taylara elveda demişsiniz. Bu ne demektir, biliyor musunuz? Bu yaşamın sonu ve sadece daha fazla hayatta kalmanın başlangıcıdır.

Biz (kardeşlerininkinden ne kadar farklı olursa olsun) her insanın istediği gibi yaşamasını savunuruz. Eğer biz teklifinizi kabul edersek, bu sadece yeni toprakları güvence altına almak için olacaktır ve orada son günlerimizi rahat ve huzurlu geçirebiliriz belki.

Size bu topraklarımızı sattığımız zaman, siz de onu bizim sevdiğimiz gibi seviniz, onunla bizim ilgilendiğimiz gibi ilgileniniz. Ve onu bugün bulduğunuz gibi hatırlayınız. Bu toprakları ve üzerindeki canlıları çocuklarınız için koruyunuz. Çünkü bu dünya kutsaldır. Beyaz adam bile ortak kaderimizden kaçamaz, belki biz hepimiz kardeşiz, bunu zaman gösterecek"

3.8.2. Atatürk Orman Çiftliği'nin Günümüzde Değerlendirmesi

Günümüzde yurdumuzdaki üç büyük metropoliten olan Ankara'daki çarpık kentleşmeyi, bir tıp terimi yardımıyla sosyal tümörleşme (kanselerleşme) olarak niteleyebiliriz.

Eski İstanbul'dan günümüzde ne kaldı ?
Çarpık kentleşme ve davranışlar yer aldı.
Temelde politika oyunu insanlığı sardı.
İnsan, insan olarak keşke böyle davranmasaydı

Atatürk Orman Çiftliğinin çarpık kentleşme sorunları olan (katı ve sıvı atıklar çevre sorunları, yeşil alanların oluşmaması, hava kirliliği, nüfus politikaları ve benzeri davranışlar) sonundaki tabloya ek olarak 21. 06. 2006 gün 5524 sayılı Atatürk Orman Çiftliği Kanununa ek madde ile Çiftlik, Yeşil, Süt Endüstrisi Kurumları, Hayvanat Bahçesi, Piknik Alanları ortadan kalkmış ve yerini çarpık kentleşme kapsamında bir oluşum almıştır.

"Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu"na 26966 sayılı 13.Ağustos 2008 tarihli Resmi Gazete'de ek madde eklenmiştir. Bu ek maddeye göre

Atatürk Orman Çiftliği sınırları içinde toplam 258.186 m² arazi ve üzerinde bulunan spor tesisleri ve müstemilatı Atatürk Orman Çiftliği ile Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü arasında yapılacak protokolle 49 yıl süre ile bedelsiz olarak Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü tahsis edilmiştir. Tahsis edilen spor alanlarının spor hizmet ve faaliyetlerinde kullanılmak kaydıyla spor kulüplerime veya spor federasyonlarınca amacına uygun kullanımını teminen her türlü tedbirin alınması, denetimin yapılması ve gerektiğinde tahsislerin kaldırılması konusunda Gençlik Spor Genel Müdürlüğü yetkili kılınmıştır. “Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanunu”na böyle bir ek madde yapılması oldukça dikkat çekicidir.

3.8.3. Yorum

Atatürk’ün, yukarda sıralanan ön görüşlerini üç aşamada değerlendirebiliriz.

- Çevre Sağlığına uygun çağdaş kentleşme
- Çevre sağlığına uygun yeşillendirme: örneğin Atatürk Orman Çiftliği ve buna bağlı tarım alanları
- Çiftlik kapsamı içersinde kurak ve çorak Orta Anadolu’nun yeşile kavuşturulması

Bu davranışlar günümüzde çevre sağlığı kapsamında tüm bilimsel gerçekleri tamamen kapsamaktadır.

Günümüzde bu mektuba ne denir ?!
BM anayasasında efsanedir,
Temeldir, binadır, çatıdır, döşemedir
Söz uzar, insan bakar, sular çağlar boyu akar,
Bir gün gelir dünya batır, kalan yalnız viranedir !.

IV. GENEL SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Genel Yaklaşımlar

Çevre kavramı:

Bu çalışmada vurgulanan **makro ve mikro çevre** öğeleri düşünüldüğünde insanı ve tümüyle evreni kapsayan bu yaklaşım içerisinde 2007 yılında Türk Dil Kurumunca önerilen “**çevre bilim**” sözcüğü genel anlamda biraz yetersiz kalabilir. Belki de daha geniş kapsamlı olarak **evrensel çevre** sözcüğü konuya genişlik getirebilir. Böyle bir yaklaşımla çevre; insanlar ve diğer canlıların ve tümüyle evrenin yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri fiziksel, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Dikkat edilirse bu tanım insan merkezci ağırlıktadır. Oysa bizim yaklaşımımızda insan da makro ve mikro çevre içerisinde yer almaktadır. Hiç kuşkusuz bu yaklaşım her yönüyle bilimsel tartışmaya açıktır. Çünkü insan olmadan diğer canlılar, örneğin prehistorik dönemlerde olduğu gibi, çevre varlığını sürdürebilir. Oysa çevre olmadan insan varlığını sürdüremez. Günümüzde global düzeyde çevre sağlığının korunması girişimleri bu temel gerçeğe dayanmaktadır.

2. Birinci maddede belirtilen koşullarda çevrenin korunması, insanı da kapsayan doğal yaşamın temel yasası haline gelmiştir.

3. Yukarda sunulan gerekçelerle bu tez çalışması evrensel çevre kapsamında yapılabilecek bilimsel yaklaşımların genel anlamda tartışılması önerisinin önemini vurgulamaktadır.

9.Mart. 2008

Bugün içimden bir yolculuğa çıkmak istedim. Şu an bilgisayar masasında oturuyorum. Elim, aklımdan geçen sözcüklerden yansıyan harfleri gözümle izlemekte. Karşımda ekran. Konuşmadan bana bakmakta. İçimde çağlayanlar, vücudumla birlikte geçen yıllara doğru akmakta. Gönlümde ufuklar, sıra dağlar ardarda. Peki nedir bu akış? Bu nasıl ipek nakış nereden Nereye uzanmakta? Şimdi bu tür yaklaşımlar dışında içimizdeki yolculuğa devam edelim. Görünürde bir vücut, iç ortamda dokular, organlar, sürekli çalışan bir kalp ve ayrı ayrı hepsi bir bütün parçaları olarak yüklendikleri görevleri kapsamında çalışmakta. Topluca insan yapısını oluşturmakta. Peki şimdi şöyle çevreye yöneldiğimizde benzer tüm yapılarla karşılaşıyoruz: hepsinin ayrı ayrı görev ve sorumlulukları var ve bu sorumluluk içersinde çalışmaktalar. Biraz uzak çevreye bakıldığında kentleri ulusları, sosyal devlet yapılaşmasını, devletleri, milletleri, tarihleri, geçmişleri, gelecekler ve tüm dünyayı görüyoruz. O noktada duraklıyoruz, bir doğal ortamla karşılaşıyoruz: bu ortam dünya (yer küre), giderek güneş sistemi, evrensel yapılar ve tümüyle evrendir.

Her şey bu evrensel sistemde, kendi sorumluluğu içersinde görev ve sorumluluğunu yerine getirmek yükümlülüğündedir. İşte bugün bu bilgisayar ortamında bu duygu ve düşüncelerimi sunmak istedim. Sunduğumu sanıyorum.

Aynı gün. 13.45

Küreselleşme Çağında Çevre Sağlığı

İnsanın yerkürede oluşumundan bu yana çevreyi ve doğayı algılaması kendisinin doğaya egemen olmasına dayalı bencil (antroposentrik) bir düşünceden kaynaklanmakta ve bir gün doğaya karşı güçsüzlüğünü kabul etmesiyle birlikte yavaş yavaş bu güçsüzlüğü en az hangi düzeye indirebilirim düşüncesine dayalı girişimleriyle sürmektedir. Bu girişimler arasında: küreselleşme, yerelleşme, bölgesel sürdürülebilir kalkınma ve 1987'den günümüze kadar süren ve devam eden ulusal ve uluslararası gelişmeler vardır. Bu kapsamda bulunan **küreselleşme** girişimlerinin gerçeklerle ne ölçüde örtüştüğünü sergilemenin yararlı olacağı düşüncesiyle bu kompozisyonun yapılması düşünülmüştür. Şu noktayı öncelikle vurgulamak gerekir ki; kavram ne olursa olsun, küreselleşmenin tabanında Galileo ve Newton'dan bu yana insanın doğaya olabildiğince egemen olmak (antroposentrik) eğilimi temel alınmaktadır.

İnsan bu egemenliği kuramaz,
Kendisi aldansa da doğa aldanmaz,
Örneğin bir tek tsunami olgusunda
Yapayalnız kalır, doğal saltanat durmaz !...

Küreselleşmeye İlişkin Gelişmeler

1. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı: Bu konferansta çevre ve gelişmesi ilişkisiyle insana yaraşır bir çevrenin sağlanması için gelişmenin şart olduğu (World Charter for Nature, UN, 28 October 1982) doğa şartının 4'üncü ilkesinde belirtilmiştir.

2. 1983'de Norveç Başbakanı Brundtland Başkanlığında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu çevre politikalarının yönlendirilmesindeki temel çerçeveyi düzenlemiş ve 1987 yılında B.M. 42. Genel Kurulunda bu rapora bağlı olarak *“ülkeler ve bölgeler arasında sağlanması gereken adaletin kuşaklararası adalet kavramıyla bütünleştirilmesi”* kabul edilmiştir.

3. Rio zirvesi (Dünya Zirvesi) 3-14 Haziran 1992: Dünya ülkelerini küresel düzeyde bir araya getiren bu konferansta; “gündem 21, orman ilkeleri, iklim değişikliği sözleşmesi, biyolojik çeşitlilik sözleşmesi” adı altında beş temel belge kabul edilmiştir. Bu belgeler içersinde en önemlisi gündem 21'dir. Bu gündemin temel başlıkları dörttür:

- Sosyal ve ekonomik boyutlar,
- Gelişme için kaynakların korunması ve yöntemi,
- Etkin guruplarının rolünün güçlendirilmesi,
- Uygulama yöntemleri

Gündem 21'in ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde uygulanmasındaki gelişmeleri incelemek üzere yüksek düzeyde bir organizsyon olarak “sürdürülebilir gelişme komisiyonu” kurulmuştur. Bu komisiyon uygulamalarla ilgili “Küresel Çevre Fonu” (Global Environmental Foundation-GEF) kurulmasını önermiştir: Bu komisyon:

- Biyolojik çeşitlilik,
- Uluslararası sular,

- İklim değışikliği,
- Ozon tabakasının korunması olarak dört alandaki küresel sorunların çözümü için bir finansman mekanizması konularında finansman desteklenmesini öngörmüştür.

Sonuç: Bu ve benzer girişimlerle küresel, bölgesel, yerel uygulamalar günümüze kadar sürmüş ve sürmektedir. Ancak hangi konuda olusa olsun çevre ve küresel sağlığı olumlu ya da olumsuz etkileyen bütün girişimler küreselleşme kapsamı altında iki tür egoizmi ortadan kaldıramamıştır:

4. İnsanın doğaya egemenlik duygusu,
5. Gelişmiş ülkelerin az gelişmişler üzerinde ki küreselleşme kapsamındaki ekonomik ve politik sömürü düzenlerinin sürmesi ?!

Bu açıklamalardan sonra şu yaklaşım akla geliyor
Ey insan, ister bölgesel, ister küresel
Ne denli çabalasan, o yalnız bir tek el
Kendini ve yer küreyi sömürme, bu toptan ölüme gider

11.Mart.2008

Özel Yaklaşım: Doğal ve sanal yaklaşımlarla çevre sağlığı

Daha önceki sunumlarda doğal çevre içerisinde insanın yerini ve değerini somut örneklerle sunmuştuk. Özet olarak insan doğaya egemen olamaz çünkü doğal akış içerisinde işgal ettiği küçük bir alan içerisinde bu akışa ayak uydurmak ve onun

egemenliğini kabul etmek zorundadır. İşte bu noktada uyması ve yapması gerekenler nedir?

Bu kapsamdaki sorumluluklarını çevre sağlığı ekseninde:

- Yerküreye karşı sorumluluklar (toprak, su, hava),
- Kendi davranışlarına karşı sorumluluklar (sosyal sorumluluk) olarak özetleyebiliriz.

Birinci kapsamdaki sorumluluklar tezin akışı içerisinde sunulmuştur. Bu noktada sosyal sorumluluklar alanında özellikle:

- Çarpık kentleşme
- Sanayileşme
- Ekonomik sorunlar
- Eğitim sorunları üzerinde kısa başlıklarla sunumda bulunmak

yararlı olabilir

Çarpık Kentleşme

Türkiye’de ve genelde dünyada özellikle XX. Yüzyıldan itibaren endüstrileşme ve sanayileşmeye paralel olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru düzensiz bir göç akımı başlamıştır. Bu akış kırsal alanlarda tarıma dayalı ekonominin giderek zayıflamasına ve buna karşılık kentlerde nüfus yoğunluğunun aşırı artmasına yol açmıştır. Örneğin Türkiye’de büyük kentlerin nüfusu son 50 yılda öncekinin en az üç-dört katına çıkmıştır. Günümüzde 70 milyonluk nüfusumuzun yüzde yirmisi üç büyük metropoliten kentte (Ankara, İstanbul, İzmir) yoğunlaşmış ve böylece bir yandan

gecekondu bölgeler ve bunlara bağlı sosyo-ekonomik olumsuzluklar, çarpık kentleşme sorunları ve buna bağlı diğer sorunlar yelpaze şeklinde genişlemiştir. Bu durum, hiç kuşkusuz, dolaylı ya da dolaysız olarak çevre sorunlarını birlikte getirmiştir. Çarpık kentleşme yukarıda sıralanan olumsuz gelişmeler açısından birçok sorunu birlikte kapsamaktadır. Çevre sağlığı açısından çarpık kentleşmenin yol açtığı olumsuzlukları Ankara, İstanbul ve İzmir metropolitenleriyle birlikte sunmak istiyorum:

Gecekondulaşma:

Kırsal alandan büyük kentlere göçler sonunda ilk sığınma alanları, bu kentlerin çevresinde çarpık yapılaşmaya bağlı gecekondu mahalleler ve giderek çarpık bölgelerin yoğunlaşmasıyla çarpık kasabaların ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Böylece barınma yanında yol-su-elektrik, belediye hizmetleri sorunları bir sosyal zincir oluşturmuştur. Deyim yerindeyse bu çarpık kentleşme sorununu büyük kentlerin yasadışı çocukları gibi nitelenmek gerekir. Bu son tablo aynı zamanda politik sorunları getirmekte ve buna bağlı olmak üzere sosyal tabloya politik beklentilerle oy sandığı kavramı eklenmektedir.

Böyle bir zincirleşmenin sorumlusu kimdir ?
Hiç kuşkusuz insandır ! . .
Kendi geleceğini kendi eliyle karartan
Nüfus yoğunluğuna, çarpık kentleşmeye yol açan
Suyunu, havasını, toprağının doğal yapısını bozan
İnsan, insan, gene insandır ! . . .

Nüfus Yoğunluğu

Bu konuya çarpık kentleşme oluşunu sunarken dolaylı olarak değinmiştik. Ancak bir küresel gerçeği bu noktada hatırlatmak yararlı olabilir. 2005’de dünyada kentleşme oranı % 49.2 iken Türkiye’de % 67,3 tür. Buna göre yaklaşık olarak 2030’da dünyada kentleşme oranı % 60, 8 iken Türkiye’de % 77,7 olarak öngörülmektedir. Yukarıda nüfusumuzun % 20’sinin üç büyük kentte yoğunlaştığı belirtilmişti. Bu son tablo durumun gerçek yüzünü daha somut olarak göstermektedir (Ergin, 2007).

Sanayileşme

Sanayileşme çok çeşitli yönleriyle çevre sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzluklar arasında hava kirliliği, katı, sıvı atıklar, kentsel ulaşım sorunları ve benzer diğer sorunlar eklenebilir.

Ekonomik Sorunlar

İnsan gıdasız yaşayamaz. Beslenme ekonomi ile paralel gider. Örneğin kırsal alanda kendi tarla ekonomisiyle ayakta duran bir aile kentsel alana geldiğinde kendisine yeni bir geçim kaynağı bulmak zorundadır. Oysa ekonomik gelişmesini ulusal ve uluslararası düzeyde normal dengesine ulaştıramamış bir ülkede işsizlik en önde gelen sosyal problemler içersindeyken ekonomik sorunların boyutlarını tartışmak bile hiç bir gerçekle örtüşmez.

11.Mart.2008

Tez Sunumuna Genel Yaklaşım

Tüm bilim alanları çevre ve çevre sağlığı kapsamında düşünölmelidir. Özet olarak bütün bilim alanları insanla birlikte bütün küresel ve evrensel alanları kapsamaktadır. Bu çalışmamızda Hocam Prof. Dr. Nusret Karasu'nun kişiliğı örnek alınarak genel yaklaşımla çevre sağlığı klasik bilgileri özetle sunulmuş, bunun dışında kişisel yaklaşımla **mikrokosmos, makrokosmos, üniversokosmos** kavramları yaklaşımlarıyla somut örneklemeler iletilmiştir.

Özellikle günümüzde her yönüyle giderek tehlike sinyalleri veren çevre sağlığı, genel olarak ele alınarak başta B.M. olmak üzere bölgesel, yerel ve lokal girişimlerin kuralları üzerinde durulmuştur. İçersinde bulunduğumuz XXI Yüzyıl. artık yerkürenin tehlike sınırına yaklaştığı görünümünü bütün yönleriyle sergilemektedir. Gelecek kuşakların sağlıklı bir ortamda yaşamasını istiyorsak çevre sağlığını bütün yönleriyle ele alarak şimdiden her düzeyde sorumluluk gereklerini göz önünden uzak tutmamak zorundayız.

Bana bu çalışma ve açılım olanağını sağlayan bütün doktora hocalarıma ayrı ayrı saygı ve minnetlerimi sunmayı temel bir etik görev sayıyorum. Saygılarımla.

16.3.2008

Nereden nereye

Hep sorarım bu soruyu her an yaşam boyu,
Nereden gelmekte bu değirmenin suyu ?
Olayların akışı sürekli dipsiz kuyu
İnsanın bakışı denizde bir tek damla
Nasıl çözümlenmeli bu akışta sonsuzluğu ?! .
Dört yıldır çalıştığım akademik öyküyü
Rüzgarlar ortasında savrulan kuru yaprak
Nereye gittiğini bilmeden hep koşarak
Bir avuç toprak içinde sonsuz kaynak bularak
Aradığım işte bu der çözümler bu duyguyu !!! .

Şöyle bir düşündüğümde o bir avuç toprakta hem vücut, hem akıl, hem ruh kaynağında ilk karşımda çevre sağlığını gördüm ve **“işte tam aradığım bu!”** dedim. Ve çalışmaya koyuldum. 2004-2008 yılları arası, değişik arayışlar içerisinde, sürekli dalgalar arasında oradan oraya yol alan bir yelkenli gibi o sahilden bu sahile yol aldım. Ve sonunda:

- Mikrokosmos
- Makrokosmos
- Üniversokosmos
- Kosmosentrik
- Üniversosentrik özel deyimleri içerisinde çıkış bulmaya çalıştım.

Bu tez düzeneği böyle bir yaklaşım içerisinde bütün bilimler arasında hiç ayırimsız bir kaynaşma ortamında deyim yerinde su akışıyla yol buldu. Çünkü böyle bir ortamda tıp, hukuk, fen bilimleri, sosyoloji, psikoloji, everensel yaklaşımla bütünleşmiş bulunmaktadır. Peki bu ortamda insanın yeri nedir? İnsan kendisini olduğundan fazla abartılı görmezse hem hep'tir, hem hiç'tir. Nasıl olur denirse şöyle

bir çevreye bakmamız yeterlidir. Bizim kendimizce değerli gördüğümüz bilimsel yaklaşım, en küçük canlı (biyolojik) ünite hücreye girdiğimizde, henüz tam ayrıntısına giremediğimiz bir genetik bilgiyi karşımıza çıkar. Fizik ortamda moleküler yapılarla karşılaşırız. Astronomik ortamda evrensel oluşumlarla karşılaşırız. İşte bu nedenle çalışmamızda hiç bir ayırım yapmadan insanın da yer aldığı bu evrensel çevreyi bir bütün olarak makrokosmos ve mikrokosmos deyimleriyle nitelenmek uygun görülmüş ve tezimizi bu çevre içerisinde insancıl davranışlar da dahil olmak üzere sınırsızlık kavramıyla sunmak düşüncesi belirmiştir.

30.3.2008

Yeni Başlangıç Yeni Yaşam

Aslında evrensel düzeyde her yerde her şey her an yeni bir başlangıç ve yeni bir yaşam sürecinde geçmişten geleceğe doğru sürekli yol almaktadır. Peki bu bilinçle niçin konu başlığı “**yeni başlangıç, yeni yaşam**” adını taşımaktadır. Ne var ki insan böyle bir bilince kolay kolay gelemeyen bu yerküredeki yaşamını sonlandırmakta ve daha önceki ve daha sonraki duraklara doğru yoluna devam etmektedir. Bu mantıkla yeni yaklaşım ve yeni yaşam nedir ?!

Bu öyle bir süreçtir ki
Geçmişten geleceğe doğru
Nekadar anlaşılrsa da bir önceki
Her an bir başlangıç ve her bir son ufku. .

Bu koşullarda mantık zincirimizin başlangıcı evrensel oluşum ve akış içerisinde enerji-madde ilişkisiyle maddeden enerjiye ve enerjiden maddeye doğru makrokosmos ve mikrokosmos düzeyinde sürekli, verimli, karşılıklı ilişki sistemini göz önünde tutarak işin temeline yönelmektir. Bu yöneliş içerisinde insan hiç bir zaman egemen bir güç değil, sadece kendi anlayış ve görüşüyle sınırlı zayıf bir yaratıktır. Bu zayıflığımızı milyonlarca yıldır sorumsuzca tükettiğimiz yer küremizin doğal kaynaklarını ve en başta gelen çevre sağlığını, ancak kendi yaşam varlığımızı tehdit eden boyutlara eriştiği zaman ciddi bir şekilde ele almak zorunluğunu son yüz yıl içinde yaşadık.

31.3. 2008

Atomik ve Moleküler Yaklaşımlar

Moleküllerin atomlar arasında elektron alışverişine bağlı pozitif yüklü çekirdek çevresinde yer alan negatif yüklü elektronlarla oluştuğu bilinmektedir. Bu noktada organik kimya karşımıza çıkıyor. Ve adım adım makromoleküllere genlere doğru yol alıyoruz. Konuyu bugün bu noktada düğümlemek ve daha sonra devam etmek üzere susmak istedim.

Çevre Sağlığının Önemi

Yaşadığımız XXI Yüzyılda, biraz daha iyimser bir yaklaşımla ancak son bir yüzyıl içinde anlamaya başlamakla çok somut bir şekilde görmekteyiz. Bu mantık yaklaşımıyla bugünkü izlenimlerimin başlığını yeni yaklaşım, yeni başlangıç sözcükleriyle ele almak istedim

Yeni yaklaşım nedir? İnsanın kendisini ve çevresini evrensel yaklaşımdan ve evrensel akıştan uzak görmeden sürekli çalışması ve görebildiği kadar gerçeğe yaklaşmasıdır. Bu yaklaşımda mikro düzeyde moleküler ve atomik yapılar, makro düzeyde fizik, biyolojik, kimyasal ortam ve olaylarla karşılaşırız. Biyofizik ve biyokimyasal ortamlarda genetik sistemle karşılaşırız. Hemen belirtmek gerekir ki, genetik ortam yalnız yerküreyi değil tüm evreni kapsar. Bu yaklaşımla **evrensel genetik ortamlar** karşılaşırız. Uzaysal yaklaşımlar ve astronomik yaklaşımlarla evrensel genetik ortam kapsamında bilimsel yelpazemizi genişletmek zorundayız. Böyle bir ortamda hangi gerçeklerle karşılaşacağımızı bugün bilemeyiz. Örneğin Jülvern'in "Aya Seyahat" adlı eseri günümüzde somut olarak gerçekleşmiştir. Aynı düşünceyle ışık nedir?

Bu enerjiden güneş enerjisine geçiş evrelerinde güneş enerjisi ve (ışık-enerjisi) ilişkisinde güneşe bakış açımızı irdelemek gerçeği ortaya çıkabilir. Bu gerçeğin moleküler yaklaşımlarla günümüzde yeniden ele alınmasının zamanı geldiğine inanıyorum.

Moleküler yaklaşımların tabanında atom kavramının ve bundan ötede genetik enformasyon mekanizmasının yer aldığını görmek zamanı gelmiştir.

Periyodik sistem içerisinde atom diziliş i aksiyal ve vertikal boyutlarda spesifik ağırlıklarına göre yer almaktadır. Atomun merkez çekirdeğ i ve bunun çevresindeki elektron halkaları, tıpkı güneş sisteminde yer alan gezegenlerin periyodik dönüşümleri gibi bir görünümü anımsatır. Bu dönüşüm fizik kurallar içerisinde sürer. Atom çekirdeğ i çevresindeki elektron halkalarının da benzer bir hareketi vardır. Sonunda kimyasal olaylar en dış halkada yer alan elektronların ilişkili atomlarla yaptıkları ve karşılıklı elektron alışverişi sonu oluşan moleküller, yani kimyasal bileşikler ortaya çıkar. Bu noktadan sonra gelişen olaylar moleküller arasında bilinen tüm kimyasal reaksiyonları oluşturur ve böylece inorganik ve organik kimyanın alanlarına girilir. Özetle atomlardan başlayan ve giderek kompleks sınırlarda süren tüm kimyasal olayların tabanında elektron alış verişi temel mekanizmayı oluşturur. Buna evrensel düzeyde elektron transformasyonu diyebiliriz. Görüyoruz ki tüm evrende her yerde ve sürekli bir elektron akışı ve bu akış içerisinde eletron transformasyonu, yani bir başka yaklaşımla enerji alış verişi yer almaktadır. Bu kapsamda fizik-kimya-biyokimya-biyoloji-genetik ve tüm bilimler iç içe yer almaktadır. Buna evrensel mikro-makrokosmos oluşumu ve dönüşümü diyebiliriz. Esas konumuz olan genetik enformasyon bu alanda nerede yer almaktadır. Bir tek kelimeyle her zaman ve yerde! kısaca çevre sağlığını da bu kapsamda daha radikal ölçülerde ele almak daha uygun bir mantık düzenine girmektedir

4.2. Sonuç

Bu tez çalışması:

- Küresel ve evrensel düzeyde çevre kavram ve çözüm önerileri,
- Bu öneriler doğrultusunda gelecek yüzyıllar için uygulama yöntemleri.
- Yukarıdaki konularda; önceki dönemlerde bize kaynaklık eden hocalarımızdan özellikle Prof. Dr. Nusret KARASU'nun kişiliğinden oluşan etkileşimler.
- Yukarıdaki sunuşlar sonunda özet bilgiler içerecektir.

Yukarda arz edilen temel kavramlar sonunda özet olarak daha önce sunulmuş bulunan ön çalışmamızda yer alan düşünceleri daha geniş bir anlamda sunduğumuzda. Her iki evren için özetle sürekli bir akış sürekli bir değişim, sürekli bir dönüşüm ana fikir olarak söylenebilir.

Bu söylenenler özetlenirse; aşağıdaki şemada görüldüğü gibi insanın yer küreye geliş olasılığı yirmi sekiz trilyonda bir oranındadır. Buradan hücrelere girildiğinde örneğin enformasyon ampifikasyonu göz önünde tutulunca bir hücrenin 240 dakikalık ömrü boyunca oluşturduğu mRNA molekülünde her 5 dakikada bir tane enzim (protein molekülü) yaptığı ve enzim moleküllerinin ortalama 20 saat yaşamı göz önünde tutulunca hücre içerisindeki toplam enzim sayısının 57 600 olduğu gerçeğiyle karşılaşırız. Bu açıklamaları hücre içindeki mikrokosmos ve insanı da kapsayan yer küre ve evrensel düzeydeki makrokosmos ilişkilerini vurgulamak için yapıyoruz.

Konuya bu açıdan yaklaşılınca sayfa 66'daki şemada görüldüğü gibi yer kürenin de içinde bulunduğu makrokosmatik ortamda:

- Antroposentrik
- Ekosentrik
- Mikrosentrik yaklaşımlar ve moleküler düzeyde selüosentrik yaklaşımların hepsi

EVRENSEL YAKLAŞIM (ÜNİVERSOKOSMOS) AKIŞI İÇERSİNDE:

Maddeden↔Enerjiye

Enerjiden↔Maddeye

Sürekli ve verimli karşılıklı bir denge içerisinde
(üniversostatik denge) akış izlemektedir:

Biraz pozitif bilimsel bakışla düşününce
Bu nasıl evrensel denge
Bu dengede insanın yeri ne
İnsan ne denli düşünse de
O kadar yetersiz kalır düşününce?! .

Çevre sağlığı Dünyamızı, Güneş sistemini, tüm evreni kapsayan makrokosmos ve mikrokosmos düzeyinde **evrensel bir kavramdır**. Bu yaklaşım ne antroposentrik, ne ekosentrik bir kavram olarak değil üniversosentrik açıdan **uzaysal ve evrensel düzeyde** değerlendirilmelidir. Çünkü uzaysal düzeyde her yerde, her an, her şey **enerjiden kütle ve kütleden (maddeden) enerjiye** bir değişim ve dönüşüm içindedir. Böyle bir kapsamsal yaklaşımla çevre sağlığı kavramının boyutları dar bir çerçeveye sığdırılmaz. Peki insanın bu yaklaşım içerisinde yeri nedir?

İnsan kendisini diğer bütün varlıklar gibi sıradan bir varlık olarak görmeli, doğal yetenekleri ötesinde **egemenlik** sevdasından vazgeçmelidir. Bu çalışma çevre sağlığı kapsamında bizi bu doğal gerçeğe yönlendirmiştir.

Ey insan bir zerresin, nedir bitmeyen derdin?
Gerçeği bu kapsamda böyle değerlendirseydin!
Her an kazanırdın, hiç bir Şey kaybetmezdin! .

Çalışmamızda sunulan yaklaşımlar içersindeki değerlendirmeler temel alınarak,
küresel ve evrensel düzeyde evre sağlığına yer verilmiştir.

evre sağlığı konusu yaşamımda,
Yeni bir bilimsel kaynak her adımda
Bu kaynağa koşarak gitti, m susadım da:
Her yudumda bir derya buldum karşımda,
İşte zel izlenimler tez sayfalarımda

Hiç kuşkusuz temel akademik kaynağım Hocam Prof. Dr. Nusret Karasu'dur.
Onun manevi kişiliğine saygı duygularımı, O'nun adını tez başlığı olarak zikretmekle
kısmen de olsa belirtmek isterim.

Ey büyük Karasu Hocam
Senin adın anıların ruhumda ihtişam
Bu ortamda seni anmak görevim,
İnsanlığımla onur duyar, ancak böyle söylerim.
Bu dörtlükte duygum düşüncem,
Anlatamam hocamı ne denli engin söylesem. .
Susmak gerek en iyisi,
Susmak en güzel desem..
Muhale olsa da beynime deha gücü yklesem,
Yazı, söz yetersiz kalır,
Bilmem başka ne desem

İnsanın yerkürede oluşumundan bu yana çevreyi ve doğayı algılaması kendisinin doğaya egemen olmasına dayalı bencil (antroposentrik) bir düşünceden kaynaklanmakta ve bir gün doğaya karşı güçsüzlüğünü kabul etmesiyle birlikte yavaş yavaş bu güçsüzlüğü en az hangi düzeye indirebilirim düşüncesine dayalı girişimleriyle sürmektedir. Bu girişimler arasında: küreselleşme, yerelleşme, bölgesel sürdürülebilir kalkınma ve 1987'den günümüze kadar süren ve devam eden ulusal ve uluslararası gelişmeler vardır. Bu kapsamda bulunan küreselleşme girişimlerinin gerçeklerle ne ölçüde örtüştüğünü sergilemenin yararlı olacağı düşüncesiyle bu kompozisyonun yapılması düşünülmüştür.

Şu noktayı öncelikle vurgulamak gerekir ki; kavram ne olursa olsun, küreselleşmenin tabanında Galileo ve Newton'dan bu yana insanın doğaya olabildiğince egemen olmak (antroposentrik) eğilimi temel alınmaktadır.

İnsan bu egemenliği kuramaz,
Kendisi aldansa da doğa aldanmaz,
Örneğin bir tek tsunami olgusunda
Yapayalnız kalır, doğal saltanat durmaz!

4.3. Öneriler

İnsan olarak biz doğal denge içersinde yer kürede iç ve dış çevremizle ayrılmaz bir bütünüz. Ancak hiçbir zaman-ne kadar gelişmiş olursak olalım-kendimizi doğanın hakimi olarak göremeyiz. Örneğin köpekler 300. 000 tür değişik kokuyu özümseyerek ayırabilirler. Arılar 24 saatlik doğal yaşam içersinde bir petek içersinde süzme bal yapabilirler. Yarasalar oluşturdukları salgıladıkları titreşimlerle yönlerini hiçbir yere çarpmadan bulabilirler.

Bu örnekler çoğaltılabilir.
İnsan bu ortamda ne yapar.
Kendi kazdığı kuyuyu kendi eliyle yıkar,
Ve sonunda bir sürekli akış içersinde doğar, yaşar, ölür
Sayın izleyiciler, bilmem ki, başka ne söylenir.
Ancak huzurunuzda susarak saygılar sunarım denir.

Akademik Aktiviteler

- Bu alanda şimdiye kadar Ankara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, GATA ile yapılmış ve yapılacak olan girişimler göz önünde tutularak; **üniversiteler arasında bir akademik birim oluşturulabilir.**
- Halen İç Anadolu Belediyeler Birliği Başkanlığını sürdürmekte olan Çankaya Belediyesi ile birliği, çalışma alanında yer alan birimlerde çevre sağlığına ilişkin yapılmış ve yapılmakta olan girişimler eksen olarak alınabilir.

- Yukarıda belirtilen çalışma alanında yapılması gereken idari organizasyon birinci bölümde belirtilen kurumlar içinde ve ayrıca kurumlar arası sürekli, verimli, karşılıklı sorumlulukla yürütülebilir.

SONUÇ: Yukarıda belirtilen akademik aktiviteler için organizasyon yapılması; gerekli tüm akademik ve idari birimlerle ilişki içersinde Başkent Üniversitesi Çevre Sağlığı Araştırma ve İnceleme Merkezi Çalışma Programı kapsamında sürdürülebilir.

ÖZET

Bu tez çalışmasında çevre sağlığı temelinde, alınan doktora ders programı kapsamında bana hekimlik mesleği alanında sürekli, düzenli, verimli, enerji ve ivme kaynağı olan Hocam Prof. Dr. Nusret KARASU ile yurdumuzda çevre ve halk sağlığının usta mimarı Prof Dr. Nusret Fişek Hocalar vardır.

Hiç kuşkusuz günümüzde çevre sağlığı her yönüyle yerel, bölgesel, genel, küresel, evrensel boyutlarda yelpazesini genişletmektedir. Bu açıdan konu, insanın da içinde bulunduğu ve ilk çağdan bu yana geliştirdiği tüm bilimleri kapsamaktadır.

Yeni Yaklaşım Yeni Yaşam

Aslında evrensel düzeyde her yerde her şey her an yeni bir başlangıç ve yeni bir yaşam sürecinde geçmişten geleceğe doğru sürekli yol almaktadır. Peki bu bilinçle niçin konu başlığı “yeni başlangıç, yeni yaşam” adını taşımaktadır. Ne var ki insan böyle b bir bilince kolay kolay gelemeyen bu yerküredeki yaşamını sonlandırmakta ve daha önceki ve daha sonraki duraklara doğru yoluna devam etmektedir. Bu mantıkla yeni yaklaşım ve yeni yaşam nedir ?!

Bu koşullarda mantık zincirimizin başlangıcı evrensel oluşum ve akış içerisinde enerji-madde ilişkisiyle maddeden enerjiye ve enerjiden maddeye doğru makro ve mikrokosmos düzeyinde sürekli, verimli, karşılıklı ilişki sistemini göz önünde tutarak işin temeline yönelmektir. Bu yöneliş içerisinde insan hiç bir zaman egemen bir güç değil, sadece kendi anlayış ve görüşüyle sınırlı zayıf bir yaratıktır. Bu zayıflığımızı milyonlarca yıldır sorumsuzca tükettiğimiz yer küremizin doğal kaynaklarını ve en

başta gelen çevre sağlığını, ancak kendi yaşam varlığımızı tehdit eden boyutlara eriştiği zaman ciddi bir şekilde ele almak zorunluluğunu son yüz yıl içinde yaşadık.

Atomik ve Moleküler Yaklaşımlar:

Moleküllerin atomlar arasında elektron alışverişine bağlı pozitif yüklü çekirdek çevresinde yer alan negatif yüklü elektronlarla oluştuğu bilinmektedir. Bu noktada organik kimya karşımıza çıkıyor. Ve adım adım makromoleküllere genlere doğru yol alıyoruz.

Çevre sağlığının önemini yaşadığımız XXI. Yüzyılda, biraz daha iyimser bir yaklaşımla ancak son bir yüzyıl içinde anlamaya başlamakla çok somut bir şekilde görmekteyiz. Bu mantık yaklaşımıyla bugünkü izlenimlerimin başlığını yeni yaklaşım yeni başlangıç sözcükleriyle ele almak istedim. Yeni yaklaşım nedir? İnsanın kendisini ve çevresini evrensel yaklaşımdan ve evrensel akıştan uzak görmeden sürekli çalışması ve görebildiği kadar gerçeğe yaklaşmasıdır. Bu yaklaşımda mikro düzeyde moleküler ve atomik yapılar, makro düzeyde fizik, biyolojik, kimyasal ortam ve olaylarla karşılaşırız. Biyofizik ve biyokimyasal ortamlarda genetik sistemle karşılaşırız. Hemen belirtmek gerekir ki, genetik ortam yalnız yerküreyi değil tüm evreni kapsar. Bu yaklaşımla evrensel genetik ortamlarla karşılaşırız. Uzaysal yaklaşımlar ve astronomik yaklaşımlarla evrensel genetik ortam kapsamında bilimsel yelpazemizi genişletmek zorundayız. Böyle bir ortamda hangi gerçeklerle karşılaşacağımızı bugün bilemeyiz. Örneğin Jülvörn'in Aya Seyahat adlı eseri günümüzde somut olarak gerçekleşmiştir. Aynı düşünceyle ışık nedir?

Bu enerjiden güneş enerjisine geçiş evrelerinde güneş enerjisi ve ışık-enerji-ısı ilişkisinde güneşe bakış açımızı irdelemek gerçeği ortaya çıkabilir. Bu gerçeğin

moleküler yaklaşımlarla günümüzde yeniden ele alınmasının zamanı geldiğine inanıyorum.

Moleküler yaklaşımların tabanında atom kavramının ve bundan ötede genetik enformasyon mekanizmasının yer aldığını görmek zamanı gelmiştir. Peryodik sistem içersinde atom dizilişi aksiyal ve vertikal boyutlarda spesifik ağırlıklarına göre yer almaktadır. Atomun merkez çekirdeği ve bunun çevresindeki elektron halkaları, tıpkı güneş sisteminde yer alan gezegenlerin periyodik dönüşümleri gibi bir görünümü anımsatır. Bu dönüşüm fizik kurallar içersinde sürer. Atom çekirdeği çevresindeki elektron halkalarının da benzer bir hareketi vardır. Sonunda kimyasal olaylar en dış halkada yer alan elektronların ilişkili atomlarla yaptıkları ve karşılıklı elektron alışverişi sonu oluşan moleküller, yani kimyasal bileşikler ortaya çıkar. Bu noktadan sonra gelişen olaylar moleküller arasında bilinen tüm kimyasal reaksiyonları oluşturur ve böylece inorganik ve organik kimyanın alanlarına girilir. Özetle atomlardan başlayan ve giderek kompleks sınırlarda süren tüm kimyasal olayların tabanında elektron alış verişi temel mekanizmayı oluşturur. Buna evrensel düzeyde elektron transformasyonu diyebiliriz. Görüyoruz ki tüm evrende her yerde sürekli bir elektron akışı ve bu akış içersinde elektron transformasyonu yani bir başka enerji alış verişi yer almaktadır. Bu kapsamda fizik-kimya-biyokimya-biyoloji-genetik ve tüm bilimler iç içe yer almaktadır. Buna evrensel mikrokosmos oluşum ve dönüşümü diyebiliriz.

Esas konumuz olan genetik enformasyon bu alanda nerede yer almaktadır. Bir tek kelimeyle her zaman her yerde!.kısaca çevre sağlığını da bu kapsamda daha radikal ölçülerde ele almak daha uygun bir mantık düzenine girmektedir

SUMMARY

There are two distinct motivations behind this dissertation; the first one is the formal lectures which I've received throughout the thesis study, while the second one is Prof. Dr. Nusret Karasu who had been a continuous source of energy in my professional medical life and Prof. Nusret Fişek being the founder of environmental and public health medicine in Turkey .

Presumably, the understanding of environmental health is continuously expanding its regional, global, universal limits in our era embracing the human knowledge developed in different branches of science since ancient times. This kind of change in the understanding of the universe makes the human feel that “human-self” is not that important and essential in the universal flow; rather human is only a small figure contributing in a limited way to the natural process which is coming from infinity and going to infinity.

A New Approach, A New Life

There is a continuous flow in the universe from past to future being introduced in the new ways of life with new starts in any where and in any time. Then, why is the heading put as “A New Approach, A New Life”? What is new? In spite of the fact that the man kind passes away to some other form before human understands the realm of the continuous flow in the universe, there should be something new introduced in the approach and in its way of life.

In order to capture the “new” we need to go to deep in the continuous and prosperous interrelations between energy and matter in micro- and macro scale universe. In this approach, the human has never been the “seigneur” but is a “poor creature” with its limited understanding and sight. It is this weakness that caused the well-being in the

earth and in the near neighborhood of the earth ruined by irresponsible human consumption and finally mankind became aware of its inevitable fate of annihilation! As a final last effort the humans attempted to handle the problem seriously in the last century. Maybe it is not too late for the humans, but may be too late for the environment. The “new” perspective in the idea is that hopefully it is not too late for both.

Atomic and Molecular Approaches

Atomic bonds created by mutual usage of negatively charged electrons wandering around positively charged nucleus cause the molecular structures to exist. Then the organic chemistry comes into play that leads the universal flow to cause the macromolecular genes.

Environmental health has started serving the human conceptually and physically in the recent era to understand human-self in the near and far universe much more realistically. This realm may offer new perspectives for the old human. The approach is consisted of considering molecular and atomic structures in the micro- scale and physical, biological, and chemical media in the macro-scale. Gene systems appear in the biophysical and biochemical media. Human has to consider self-existence in this scale and behave accordingly in the universal spectra. Presumably, genetic algorithms cover the whole universe even can be stated as, it forms the human’s universe. So this kind of holistic approach may necessitate reinterpreting the understanding of space and mutually enriching our scientific knowledge through astronomy. What we should we understand from “reality” in this sense? If that is the sense of Jules Verne in the “Journey to the Moon” then, how to differ imagination from the truth? Thus we can question the nature of “light” and the “Sun”. The energy transformations occurring as

light-to-heat in the Sun may change our perception of the Sun through a molecular approach (?).

It is time to detect the fact that “atom” as a concept and the mechanisms of genetic information constitutes the molecular approach basics. The atoms fill in the periodical table in axial and vertical directions with respect to their specific weights. The central nucleus and peripheral electrons composing an atom is similar to the solar system with the planets wandering around reminding the periodical table. It has its own physical rights just as, the wandering electrons around the nucleus has its own rules. The chemical reactions through the mutual interaction of outset electrons cause new chemicals. Then the molecular interactions rise and cause the inorganic and organic chemistry based on the mutual electron interactions. This can be stated as electron transformation in the universal sense. It seems that universal flow is carried by this electron transformation with different energy exchange sights. In this manner the entangled science ball composed of physics-chemistry-biochemistry-biology-genetics are one and unique. This can be named as existing and transforming universal micro-cosmos.

So comes the question, where does the genetic information find its place in this context? It is everywhere and anytime. This reminds us the fact that the environmental health can be handled in a broad sense and a firm basis.

KAYNAKLAR

- -----: Çevre Bilimi, Bütün Dünya: Başkent Üniversitesi Kültür Yayını 1 Eylül 2006,
- -----: Gülhane Askeri Tıp Akademisi 100. Yılında 1898-1998, Ankara (1998).
- -----: II. Ulusal Tıbbi Etik Kongresi Bildiri Kitabı, Kapadokya, 2001, Türkiye Biyoetik Derneği
- -----: III. Tıbbi Etik Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1998
- -----: Dr. NUSRET KARASU'nun doğumunun 100. yılında Türkiye'de Verem Savaşının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu, 9 Mayıs 2003, Ankara Üniversitesi Matbaası, Ankara, 2004
- -----: Dr. Nusret KARASU'nun Prof. Dr. Zeki BAŞAR'a gönderdiği biyografisi;
- -----: The Ages of Gaia: A Biography of Our Living Planet (Oxford, England; Oxford University Press, 1988),
- -----: Uluslararası Katılımlı 3. Ulusal Tıp Etiği Kongresi Kongre Kitabı (Cilt 2), Bursa, 2003
- -----: Uluslararası Katılımlı 3. Ulusal Tıp Etiği Kongresi Kongre Kitabı (Cilt 1), Bursa, 2003
- -----: Prof. Dr. Nusret Fişek. Erişim Adresi: <http://www.fisek.otg.tr/083.php>, Erişim Tarihi: 18.9.2008.
- AKDUR R. :Çevre Kirliliği ve İnsan Sağlığı, Biyoetikten Seçmeler, Biyoetik Derneği Yayın no:1, Ankara, 1996 s:11 – 13:
- AYDIN E, ERSOY N. Tıp Etiği İlkeleri. Tıbbi Etik Dergisi 1995;3 (2-3):48-52.
- BAŞAR, Z: Bilim Adamı ve Politikacılarla İlgili; Mektuplar-Cevaplar, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul (1991), 85.
- CEVİZCİ A: Biyoetik Maddesi, Felsefe Ansiklopedisi, C., Etik yayınları, İstanbul, 2004.
- CHÍARELLÍ AB, POTTER VR: Global Bioethics; Problemi di Bioetica, (yay. SOL), c. 5, sa. I, 1992.
- DEMİRSOY A: Genel Biyoloji/Genel Zooloji (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt I, Kısım I, Hacettepe Üniversitesi Yayınları A: 52, METEKSAN basımevi, Ankara, 1998.
- DESJARDIN J R: Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş, Çeviren: KELEŞ, R. İmge Kitabevi, 2006. s:167.
- DUYGU E: Çevre El Broşuru, Çankaya Belediyesi Yayını, 2007

- EGE R: Atatürk'ün Doğumunun, 100. Yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültemiz, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlarından, Sayı 428, Ankara, (1981).
- GIUON, RAANAN, 'Bioethics, Overview'', Encyclopedia of Applied Ethics, Baş Yazar: Ruth CHADWICK: Academic Pres, San Diego, 1998, s. 305-317
- GÖNEN, E: Kızılay Genel Başkanı Dr. Ertan GÖNEN'in Prof. Dr. Nusret KARASU'nun Doğumunun 100. Yıldönümü Nedeniyle Yaptığı Konuşma, 2003.
- İNAM A, YÖRÜKOĞLU A, GÜRKAYNAK İ, AYDINALP K, ULUSOY E, ÖZSEZGİN K., SÜMER. D, ÖRS Y: Barış ve Çevre Kültürü, NÜSED (Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre için Sağlıkçılar Derneği), 1995.
- KAHYA, E.: Tevfik SAĞLAM'dan Nusret KARASU'ya Verem Savaş Derneği, II. Uluslararası Tıp Tarihi ve Tıbbi Etik Kongresi Ankara, 16-17 Mayıs 2002).
- KAPLAN MENGİ A, ALGAN N: Küreselleşme ve Yerleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003.
- KELEŞ R, HAMAMCI C: Çevre Politikası İmge Kitabevi, 5. Baskı, 2005.
- KELEŞ R, HAMAMCI C: Çevrebilim. İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- KURTZ P: In Defense Of Secular Humanism, Prometheus Boks, Buffalo (N.Y.), 1983
- LOVELOCK J: Gaia A: New Look at Life on Earth. Oxford University Pres, Oxford, England, 1979.
- LOVELOCK J: The Ages of Gaia: A Biography of Our Living Planet. Oxford, England; Oxford University Press, 1988
- MENEMENLİ N: Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Kursumuz, Hazırlayan: R. EGE, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültemiz. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlarından, Sayı 428, 1981, Ankara.
- OĞUZ Y N, TEPE H, ÖRNEK B N, KIRIMSOY KUCUR DB: Biyoetik Terimleri Sözlüğü, Türkiye Felsefe Kurumu, 2005.
- ÖRS Y: Gelişmekte olan bir kavram: Biyoetik, Barış ve Çevre Kültürü, NÜSED (Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre için Sağlıkçılar Derneği), Ankara, 1995, s. 130-160.
- ÖZGÜÇ M: UNESCO konuşması Hacettepe Üniversitesi. Tıp Fakültesi.

- ÖZYARDIMCI N, YÜKSEL EG: Türkiye’de Göğüs Hastalıklarının Kuruluşunun 50. Yılı Anısına Kurucu Prof. Dr. Nusret Karasu, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 2000.
- RENSSELAER PV: Bioethics, Bridge to the Nuture, Prentice-Hall, Englewood Elirfs (n:1), 1971.
- TEPE H (ed.): Etik ve Meslek Etikleri: Tıp, İşletme, Medya ve Hukuk. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2000, Ankara.
- TERZİOĞLU A, AUTSCHAR U: Türk Tıp Tarihi Yıllığı (ACTA Turcica Historia Medicinae), İstanbul, (2002), s: 81-91.
- VLAVIANOS-ARVANİTİS: Biopoliticis International Orgallisation, Atina, 1996, s. 487-496

ÖZGEÇMİŞ

Prof Dr. Hilmi Gürses 11 Temmuz 1929 Ankara/Ayaş doğumludur.

Lise Eğitimi: Karataş Erkek Lisesi / 1947

Fakülte Eğitimi: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi/1955

İhtisas Eğitimi: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz Adabilim Dalı/1958

İç Hastalıkları İhtisas Eğitimi: 1960–1962 (askerlik görevi ile birlikte Ankara Mevki Hastanesi İç Hastalıkları Kliniğinde)

Üçüncü İhtisas Eğitimi: Ankara Tıp Fakültesi Patoloji Anatomi Kürsüsü/1964

Doçentlik 1966

Profösörlük 1971

Dördüncü İhtisas: 1964–1996 Ankara Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Patoloji Laboratuvar sorumluluğu

1973–Hannaver Tıp Fakültesi Sitoloji Laboratuvar Çalışmaları.

1974–1975 Berlin Stadishes Krankheit Göğüs Hastalıkları ve Patoloji Laboratuvarında Çalışmalar

1993–1996 Ankara Üniversitesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Başkanlığı

11.07.1996 Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Yüksek Öğretim ve Üniversite Kurumundan Emeklilik

1955–2006 döneminde Ankara Veremle Savaş Derneği Üyeliği

1996–2006 döneminde Ankara Veremle Savaş Derneği Başkanlığı

2006 Veremle Savaş Vakfı Kurucusu ve Yönetim Kurulu Üyesi

Yayımları

Yurt içi ve yurt dışı yayımları ile birlikte göğüs hastalıkları ve patoloji anabilim dallarını kapsayan konularda panel, workshop, kongre, konferans, makale, deneysel çalışmalar (patoloji ve sitoloji ağırlıklı) olmak üzere 122 adet bulunmaktadır.

Ayrıca, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi eğitimi ve aynı fakültede kamu hukuku mastır eğitimi yapmıştır. 1989

Akademik birikimini tıp, hukuk, fizik, kimya, biyokimya, patoloji, sitoloji, deneysel patoloji alanları dışında 2004–2006 arasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü çerçevesinde hukuk doktorası alanına yönelmiştir.

Günümüzde ulusal, sosyal, yerel, küresel, çevresel, evrensel düzeyde tüm yerküreyi ve tüm çevreyi kapsayan çevre sağlığı alanında yoğunlaştırmış ve hukuk doktorasını, birinci ihtisas döneminden itibaren kendisine her bakımdan örnek aldığı Prof. Dr. Nusret Karasu Hocasının adını taşıyan Türkiye’ de çevre sağlığının gelişmesinde Nusret Karasu’nun yeri isimli doktora tezinin bitiş aşamasına gelmiştir. Sunulan nedenlerle ilişik belgelerden anlaşılacağı üzere ister antroposentrik, ister ekosentrik yaklaşımlarla ve kendisinin bu iki yaklaşımı birleştiren üniversosentrik (kozmosentrik) adını verdiği yeni bir terimle ulusal ve uluslar arası bir düzeyde çalışmalarını sürdürmektedir.

Hilmi Gürses, iki çocuk babasıdır ve her iki çocuğu da tıp doktorudur.

EKLER

TÜRKİYE BİLİMSEL ÇEVRE SAĞLIĞI KURUMU (TÜBİÇEK)

Kuruluş amacı

Madde 1- Türkiye’de çevre sağlığı alanında bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerini ülke kalkınmasındaki önceliklere göre geliştirmek, özendirmek, düzenlemek ve koordine etmek; mevcut bilimsel ve teknik bilgilere erişmek ve erişilmesini sağlamak amacıyla, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına bağlı, tüzel kişiliğe, idari ve mali özerkliğe sahip, yükseköğretim ve araştırma kurumu niteliğinde “Türkiye Bilimsel Çevre Sağlığı Kurumu” kurulmuştur. Kuruluşun kısa adı TÜBİÇEK’tir.

Kurum, bu kanunla belirtilmeyen hallerde özel hukuk hükümlerine tabidir.

Kurumun Merkezi Ankara’dadır.

Görev

Madde 2- Türkiye Bilimsel Çevre Sağlığı Kurumu’nun görevleri aşağıdaki gibidir:

- a. Müspet bilimler ve özellikle çevre sağlığı alanında temel ve uygulamalı araştırma yapmak, yapmayı özendirmek ve bu amaçla merkez, enstitü ve fakülteler ve özel hukuk kuruluşları ile kurmak,
- b. Türkiye’nin bilim ve teknoloji politikalarının saptanmasında çevre sağlığı ile ilgili olarak Hükümete yardımcı olmak,
- c. Çevre sağlığı alanında yapılacak öğretime temel olacak prensip ve yolları saptamak ve ilgili kurumlara önermek,
- d. Türkiye’nin çevre sağlığı alanında bilimsel ve teknolojik gücünü artırmak için önlenler almak, bilimsel araştırmaların teknolojik uygulamaya süratle dönüştürülmesini sağlamak, bu alanda özel sektör katılımını da öngören programlar yapmak,
- e. Kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler ve özel kesim gerçek ve tüzel kişilerin çevre sağlığı alanındaki isteklerini değerlendirmek ve imkanları dahilinde yardım etmek,
- f. Çevre sağlığı alanında Türkiye’nin taraf olacağı bilimsel ve teknolojik yardım ve işbirliği anlaşmalarının hazırlanması ve görüşülmesinde Hükümete yardımcı olmak,
- g. Görev alanına giren faaliyetlerle ilgili yerli ve yabancı araştırma kurumları ve araştırmacılarla her türlü bilimsel ve teknik işbirliği yapmak ve bu kurumlara gerekirse üye olmak,

- h. Görev alanına giren her türlü uluslar arası bilimsel faaliyete katılmak,
- 1. Görev alanına giren konularda her türlü yayın faaliyetinde bulunmak,
  - i. Dokümantasyon, emformasyon sistemleri, bilgi bankası, kütüphane ve arşiv gibi bilimsel destek birimleri kurmak, mevcut ulusal ve uluslar arası sistemlerle işbirliği yapmak,
  - j. Yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi ve görevlerinin yerine getirilebilmesi ile ilgili her türlü faaliyette bulunmak.

Kuruluş

Madde 3- Türkiye Bilimsel Çevre Sağlığı Kurumu aşağıdaki organ ve birimlerden oluşur:

- a. Bilim Kurulu
- b. Başbakanlık
- c. Araştırma Grupları
- d. Fakülteler, Araştırma Merkezi, Enstitüler ve benzeri birimler

Madde 4- Bilim Kurulu, Başkan ve oniki üyeden oluşur. Kurum başkanı aynı zamanda Bilimsel Kurul'un da başkanıdır. Başkanın olmadığı zaman görevlendireceği bir Bilim Kurulu üyesi Başkanlığa vekalet eder. Bilim Kurulu'nun toplantı ve yeter sayısı yedidir.

Bilim Kurulunun oniki üyesinin sekizi, sağlık ve çevre bilimleri alanında eser, araştırma ve buluşlarıyla tanınmış kişiler arasında, diğer dördü özel veya kamu kesiminden üstün nitelikli hizmetleriyle tanınmış kişiler arasından seçilir. Emeklilik seçim engeli değildir.

- a. Üyelik Süresi: Bilim Kurulu üyelik süresi dört yıldır. Kuruluş aşamasında üyeler kesintisiz yedi yıl görevde kalırlar. Açılacak üyelikler için Kurul tarafından gizli oyla ve üye tam sayısının çoğunluğu ile seçim yapılır. Süresi biten üye ancak bir dönem daha seçilebilir. Üyelik süresi dolmadan ölüm, istifa ve benzeri sebeplerle boşalan üyeliklere yapılan seçim sonucu gelenler yerine geldikleri üyenin kalan süresini tamamlar. Bilim Kurulu üyeliği YÖK Başkanının onayı ile kesinleşir.

- b. Bilim Kurulu'nun Görev ve Yetkileri:

- 1. Kurumun çalışma ilke, program ve politikalarını belirlemek,
- 2. Kurumun yıllık çalışma programını ve bütçe teklifini onaylamak,
- 3. Kuruma ve proje yönetimine ilişkin yönetmelikleri hazırlamak, değiştirmek, kaldırmak veya onaylamak,

4. Kurumun yurt iç ve yurt dışındaki uluslar arası kurum ve kuruluşlarla üyeliği konusunda karar almak,
5. Kuruma taşınmaz alınması veya Kurum taşınmazlarının satılmasına karar vermek.

Madde 5- Başbakanlık-

Başbakanlık, Başkan ve Bilim Kurulunun belirleyeceği sayıda başkan yardımcısı ve Kurumun her türlü idari ve destek hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu Genel Sekreterden oluşur.

Başkan, çevre sağlığı konusundaki faaliyet ve eserleri ile tanınmış ve YÖK Başkanının önerdiği üç aday arasında Cumhurbaşkanınca atanır.

Başkan Yardımcıları yine aynı niteliklere sahip, en az 4 yıllık yüksek öğretim görmüş ve en az on yıllık kamu görevi yapmış kişiler tarafından Başkanın teklifi üzerine Bilim Kurulu tarafından atanır.

Başkanın görev süresi dört yıldır, en çok iki dönem bu göreve seçilebilir.

Madde 6- Başkanın Görev ve Yetkileri:

1. Kurumu temsil etmek,
2. Bilim Kuruluna başkanlık etmek
3. Bilim kurulunun belirlediği kurallar doğrultusunda Kurumu yönetmek ve ita amirliği yapmak,
4. Kurumun personel kadroları, ücret cetvellerini ve iş tanımlarını karara bağlamak,
5. Yukarıda 3. maddenin d fıkrasında anılan birim ve kuruluşları Bilim Kurulu'nun onayına bağlı olarak kurmak ve kuruluş şemasını onaylamak,
6. Kurumun yıllık çalışma programını ve bütçe teklifini hazırlamak,
7. Kurumun personelini atamak,
8. Yurt içinden ve yurt dışından yardım ve bağışları kabul etmek,
9. Araştırma projelerinin sonuçlarını değerlendirmek basılmasına ve yayınlanmasına karar vermek,
10. Kurumun burs ve süreli yayınlarına karar vermek.

Madde 7- Araştırma Grupları, beş kişilik yürütme komitesi ve yürütme komitesi sekreteri ile yeterli sayıda destek personelinden oluşur.

Kurum bünyesinden hangi alanlarda araştırma grubu kurulacağı Başkanın önerisi ile Bilim kurulunca saptanır.

Araştırma Grup Yürütme Komitesi sekreterleri Kurumda tam zamanlı olarak görev yapar.

Yürütme Komitesi Üyeleri, kurumun çalışma alanında yeterli kişiler arasında Başkan tarafından seçilir.

Araştırma Grupları, alanlarındaki bilimsel ve teknik faaliyetlerin programlandığı, yönlendirilip yönetildiği organlardır.

Araştırma grupları tanımlanmış görev alanlarında, Türkiye'nin çevre sağlığı politikası, hedef, ilke ve yöntemlerine uygun olarak Bilim Kurulunca hazırlanan yıllık programlar veya uzun vadeli hedefler doğrultusunda, araştırma geliştirme faaliyetlerini destekler, projeler yaptırır.

Yürütme komiteleri, araştırma projelerini inceler ve inceletir. Başbakanlık tarafından incelenmesi istenen konular hakkında görüş bildirir. Yürütme Komiteleri emrinde devamlı veya geçici olarak yerli ve yabancı danışmanlar görevlendirilebilir.

Yürütme Komitelerinin çalışma usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

Madde 8- Fakülteler, birden fazla bilim disiplinini kapsayan kuruluşlardır. Bilim kurulunun önerisiyle kurulur.

Madde 9- Merkez ve Fakülteler, kurum bünyesinde hangi alanda araştırma merkezi ve enstitü kurulacağı Başkanın önerisi ile Bilim kurulunca saptanır.

Kurum dışında verilen hizmetlerin ücreti ilgili merkez ve enstitüce saptanır. Bu tür hizmet karşılığı sağlanan gelirlerin % 40'ı açılacak bir banka hesabında toplanır. Bu miktardan projelerde görevli personele ne oranda ve hangi usul ve esaslara göre ödeme yapılacağı bir yönetmelikle saptanır.

Madde 10- Mali Hükümler, Türkiye Bilimsel Çevre Sağlığı Kurumunun gelir kaynakları şunlardır:

- a. Her yıl YÖK bütçesine konulacak ödenekler,
- b. Kuruma yapılacak her türlü yardımlar, bağışlar ve vasiyetler,
- c. Kurum dışına verilecek hizmetler karşılığında alınacak paraların % 60'ı,
- d. Yayın gelirleri
- e. Kuruma ait taşınır ve taşınmaz malların gelirleri,
- f. Danışmanlık hizmetleri gelirleri,

Bu gelirlerden hesap yılı sonuna kadar harcanamayan paralar kurumun ertesi yıl gelir hesabına aktarılır.

Madde 11- Türkiye Bilimsel Çevre Sağlığı Kurumu, 1050-2490 ve 3460 sayılı kanunlarla bunların ek ve tadilleri ve aksine açıkça hüküm kanmadıkça bu kanunların yerine geçecek kanunlara ve Sayıştay'ın vize ve denetimine bağlı değildir.

Attırma, eksiltme ve ihale işleriyle hesap ve sarf işlerinin ne yolda yürütüleceği ve müsbit evrakın şekil ve çeşitleri bir yönetmelikle tespit olunur.

Madde 12- Türkiye Bilimsel Çevre Sağlığı Kurumu'nun hesapları YÖK Başkanlığınca iki yıl için atanacak üç deneticiden oluşan denetim kurulu tarafından denetlenir. Denetçiler YÖKI Denetim Kurulu üyeleri arasından seçilir. Kurulun yıl sonunda hazırlayacağı raporlar YÖK Başkanına ve Bilim Kuruluna verilir.

Madde 13- Kurumun hesap yılı mali yıldır. Kurum her hesap yılında en az beş ay önce gelecek yıl içinde yapacağı işlerin programını ve masraflarına karşılık olmak üzere genel bütçeden verilmesi gereken miktarı YÖK başkanına bildirir.

Kurum her yıl bir faaliyet raporu hazırlar ve bunu YÖK başkanına bildirir.

Bilim Kurulu ve Başkanın ibraları konusunda YÖK denetleme Kurulu yetkilidir.

Madde 14- Vergi Muafiyeti, Kuruma yapılacak her türlü bağışlar, vasiyet ve yardımlar, vergi resim ve harçlarından muafır. Gelir ve Kurumlar vergisine bağlı mükellefler tarafından Kuruma makbuz karşılığı yapılacak para bağışları yıllık bildiri ile bildirilecek gelirlerden ve Kurum kazancından indirilir.

Kurumun her türlü eşya ve taşıt araçları, ülkeye sokulmasında her türlü ithalat sınırlamalarının dışında bırakıldığı gibi, giriş gümrük vergisi ile özel idare ve belediyelere ait her türlü vergi, resim, harç ve zamlardan, belediye payından, sundurma antrepo ve ardiye ücretleri ile rıhtım resminden ve TC Demiryolları ve Liman İşletme Genel Müdürlüğünce alınan rıhtım ücretinden ve ithal esnasında alınan bütün vergi, resim, harç ve ücretlerden;

Her türlü yapı ve işletmesinde kullanılacak elektrik ve hava gazı istihsal vergisinden ve belediye resminden;

İhalelere, ilamları, mukaveleleri ve başka evrak ve belgeleri Devlere ve belediyelere ait her türlü resim ve harçlardan;

Tesislerinde kullanılacak motor ve sair teknik araçlar belediye resminden ve bu tesislerde kullanılacak akaryakıt Hazine payından muafır.

Madde 15- Bu kanunun 10. maddesinin b fıkrasında sayılan gelirler, Gelir ve Kurumlar vergileri ile bu vergiler yerine kaim olacak diğer vergilerden kurumun her türlü, tesis, bina ve arazi vergilerinden muafır.

Çeşitli Hükümler

Madde 16- Personel Rejimi, Kurumun Başkanı, danışmanları, araştırmacıları, yöneticileri ve her türlü personeli özel hukuk hükümlerine bağlı olup, bu kimseler hakkında 3656, 3659 ve 6245 sayılı kanunlar ve yerlerine geçecek kanunların hükümleri uygulanmaz.

Kurum ihtiyaca uygun kuruluş ve kadro statülerinin düzenlenmesinde serbesttir.

Madde 17-Bilim Kurulu üyelerine verilecek ücretler, bu üyelerin önceki özel hizmet ve emeklilik ücretleri saklı kalmak üzere YÖK Başkanınca belirlenir.

Madde 18- Daimi veya anlaşmalı araştırmacı ve danışmanlar yabancılar veya emekliler arasından da seçilebilir. Bu personelin esas görevine ait bütün hakları saklı kalır ve her türlü tazminatları da kapsamdadır. Yolluk ve ücretlerin tespitinde 7244 sayılı kanunun 3. maddesi hükmü uygulanmaz.

Madde 19- Kurumun malları devlet malı hükmündedir.

Madde 20- Buluş Hakkı, projelerin gerçekleştirilmesi sonunda bir ihtira meydana geldiği takdirde bu ihtira Kuruma ait olur. Kurum usulüne uygun olarak istihsal edeceği patentini satma veya kiralamak suretiyle elde edeceği satış bedeli veya kiranın en az % 30'nu ihtira yapana verir. Geri kalan haklar ayrıca düzenlenir.

Madde 21- Araştırma ve İncelemede Serbestlik, kurum gerekli gördüğü bilgi ve belgeleri her türlü kamu idare ve kurumlarından doğrudan doğruya isteme yetkilidir. İstenen bu bilgi ve belgeler ilgili kuruluş tarafından en kısa zamanda verilmek zorundadır. Bu yolda elde edilen bilgilerin varsa gizlilik niteliğine uyulur.

Madde 22- Kurum araştırmaları ve incelemeleri için hiçbir bildirim yapmak, ruhsatname veya imtiyaz almak zorunluluğunda değildir.

Madde 23- Kamu kurum ve kuruluşlarınca sağlanan tüm burslardan doğan zorunlu hizmet yükümlülükleri, yükümlünün istemi, Kurumun talebi ve yükümlünün bağlı olduğu kurumun onayı ile Türkiye Bilimsel evre Sağlığı Kurumuna devredilebilir.

Madde 24- Bu kanun Resmi Gazetede yayımlanmasını izleyen günde yürürlüğü girer. Bu kanunun Bakanlar Kurulu yürütür.

T.C.
ÇEVRE BAKANLIĞI
Hukuk Müşavirliği

SAYI : B190HKM0000000-91
KONU : Kanun Taslağı

23 OCAK 1993

D A G I T I M L I

"Türkiye Bilimsel Çevre Sağlığı Kurumu Kuruluş,
Yetkileri Hakkında Kanun Taslağı" (TUBİGEM)
gönderilmektedir.

Anılan Taslağın inceleyerek konuya ilişkin görüşleri Bakanlığımıza bildirilmesi hususunda gereğini arz ederim.

Dr. İmren AYKUT
Çevre Bakanı

EKLER

EK 1- Kanun Taslağı

DAĞITIM

- Devlet Bakanlıkları
- Bakanlıklara
- EPT Müsteşarlığı
- İçişleri Müsteşarlığı
- YOK Başkanlığı

**Halk Sağlığı Kapsamında Refik
Saydam'ın Girişimleri
Hıfzısıhha Kanunu Gerekęesi**

**Umumî hıfzıssıhha hakkında 1/441 numaralı kanun lâyihasile
Kırklareli Meb'usu Dr. Fuat Beyin, çocukların içki ve tütün
kullanmalarının men'i hakkında 2/4 numaralı kanun teklifi
ve Sıhhat ve İctimaî Muavenet, Dahiliye, Adliye, Hariciye ve
İktisat Encümenleri mazbataları**

T. C.
Başvekil
Muamelât Müdürlüğü
Sayı. 6/1606

B. M. M. Yüksek Reisliğine

Umumî hıfzıssıhha hakkında S. İ. M. Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetinin 17/IV/1929 tarihli içtimâinde Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan kanun lâyihası esbabı muclbesile birlikte takdim olunmuştur

Muktazasının ifasına ve neticesinin iş'arına müsaade buyrulmasını rica ederim efendim.

Başvekil
İsmet

Umumî Hıfzıssıhha kanunu esbabı muclbe lâyihası

Memleketimizde sıhhat işlerinin şekli kanunî altına alınması ve bu işlerin tasnifi her zümrenin gerek Devletin siyasi bünyesine derecesi nisbeti, gerekse umumî sıhhat ile olan alakasının şiddetine nazaran ayrı ayrı hükümlere rapta zaruret kesbeylemiştir.

Filhakıka ceza kanununun umumî ve mahdut hükümleri ve imperatorluk devrine ait ve eski zamanlar şeraitine göre tanzim edilmiş elde mevcut bir kaç nizamname bu işlerin tedviri esnasında hali hazırda tesadüf edilen bir çok müşküllerin hallinde sakit kalmaktadır. Bilhassa içtimâî şartların sıhhi cihetlerine ait meselelerde bir kelime ile içtimâî hıfzıssıhha işlerinde ihticaca medar müdevven elde hiç bir şey bulunmamaktadır. Halbuki bu işlerin idarî hükümlerle hal ve tedviri kanunî müeyyedesini bulunmaması sebebiyle aneak noksan, semereler, iktifaından kısmen de neticesiz yarım tedbirler mahiyetinden ileri gidemiyerek beyhude meşai sarfından ibaret kalmaktadır. Binaenaleyh Cümhuriyet idaresinin umdelerine muvafık bir umumî hıfzıssıhha kanununun tedvini bu sebepler ile mecburiyet mahiyetini de haiz bulunmaktadır.

Kısmen şimdiye kadar mevcut ve fakat yine ihtiyaçlara kâfi gelmiyen kanun ve nizamnameler yerine kaim olmak ve kısmen de büsbütün yeni hükümler ihtiva etmek üzere her biri başı başına birer kanun denebilecek 15 fasıl üzerine tertip edilen (umumî Hıfzıssıhha kanunu) lâyihası tertip edilirken göz önünde bulunduran nokta memleketin hakiki ihtiyaçlarını tatmin edecek ve her yerde kabili tatbik olabilecek ve aynı zamanda içtimâî ve umumî hıfzıssıhha ilimlerinin bu günkü müktesebatile telif edilebilecek ahkâm vazedilebilmesi idi. Bu gayeye vusul için bütün medenî Devletlerin yüzlerce senedenberi neşrî tatbik ettikleri sıhhi kanunlar

ve sairre tetkik edilmiş ve her fasla ait kısmın üzerinde gerek kanunî ve gerek ilmi neşriyatın tetebbülünden sonra bir netice elde olunmuştur.

Eşasen merbut lâyhaya müşabih tarzda umumî hıfzıssıhha kanunları pek az hükümetlerde mevcuttur. Onlarda büsbütün başka esaslardan mülhem olarak tanzim edilmiş olduğu mütalealarından anlaşmaktadır. Diğer bir çok devletlerdeki sıhhi kanunlar zaman zaman ve görülen ihtiyaç üzerine neşri tatbik edilmiştir. Fakat son zamanlarda bütün sıhhi mevzuatı bir arada ihtiva etmek üzere umumî kanunlar tanzimi daha faideli telekki edilmekte olduğundan sıhhi takyidatı çok eski zamanlara kadar icra edilmeyen yeni devletlerde kendi teşkilatlarına göre umumî kanunların adedi tezayüt etmeğe başlamıştır. Bizde de bu hususta yapılan tetkikat neticesinde umumî ve münim bütün sıhhi hususları ihtiva eden bir kanunun tanzimi daha faydalı görüldüğünden merbut lâyiha uzun mesai neticesinde vücade getirilmiştir.

Kanunun birinci faslı alelumum devlet sıhhi hizmetleri ve sıhhi merciler ve vekâlet vazâif ve hidematından (Âli Şurayı Sıhhi) vilâyet ve idarei hususiyeleri ve belediyeler ile vilâyet ve kaza hıfzıssıhhaı umumiye meclisine tahsis edilmiştir. Merkez teşkilâtının tespiti, vazâifinin tahdidi meselesinin intizam ve muamelatın sürat ve selâmetini kâfil görülmüş olmağla beraber halli ilmi tetkiklere vabeste olup salâhiyettar bir heyet tarafından müzakere ve münakaşasına lüzum görülen işlerle meşgul olmak ve aynı zamanda mesaili adliyede ihtibar vazifesi görmek üzere vukuf ve ilmi, idari, kudret ve ehliyetleriyle tanınmış zovattan mürekkep âli sıhhat şurasının teşkili çok lüzumlu görülmüştür. Bu faslın dördüncü babında vilâyet ve idarei hususiyelerle belediyelerin vazaifi sıhhiyeleri ayrı ayrı zikredilmiş ve beşinci babı her mahallin şaraiti hususiyesine tevfiik edilmesi lâzım gelen icraatı sıhhiyenin tespit, tezekkür ve mürakabesi için alâkadâr erkâm mahalliyeden müteşekkil vilâyetler ve kazalar hıfzıssıhhaı umumiye meclislerine tahsis edilmiş ve bu meclislerin sureti teşekkülü ve vazaifi vazihan tavzih ve tayin edilmiştir. Bittabi bu teşkilâta ait teferruat ve bunların vazifeleri hususî kanunlar ve nizamlarla tespit olunacaktır.

Sarı ve salgın hastalıklarla mücadele tedabirine ait ahkâm ikinci faslı teşkil etmektedir. Bu faslın birinci babı turuku muvasala vasıtasile salgın hastalıkların hariçten memleketimize duhulüne mani tedabir ve teşkilâtın heyti umumiyesinden ibaret olan hudut ve sevahil sıhhi müdafaaasına ait ahkâmı ve ikinci babı ise memleket dahilinde sarı ve salgın hastalıklarla mücadele tedabirine müteallik hükümleri ihtiva etmektedir. Birinci babın esnayı tertibinde beynelmilîl sıhhiye mukavelâtı ahkâmı nazarı dikkate alınmış ve vesaiti nakliye hakkında tatbiki içap eyliyen tedabir ve muamelâtı sıhhiye musarrahan gösterilmiştir. İkinci babın ahkâmı ise fennin bu günkü telâkkiyatına uygun ve kabiliyeti icraiye ve tatbikiyeyi haiz en yeni tedabir müakkabeyi şamil bulunmaktadır. Elyem mer'i 331 tarihli bir emrazi sariye nizamnamesi mevcut ise de bu nizamname sarı ve salgın hastalıkların sirayet ve intişarları amilleri ve bunlardan korunma çareleri hakkında bu günkü ilmi kazançlardan istifadeyi mümkün kılmamakta ve bir çok aksamı pek mühim hükümleri ihtiva etmektedir. Bu cihetle yeni kanunda halkı sarı ve salgın hastalıklardan muhafaza etmek ve bunlara karşı müessir tedbirler almak üzere en yeni fenni kaideler göz önüne almış ve ihbar istihbar meseleleri hastalara ve etrafına tatbik edilecek tedbirler çok sarahatle ve lüzumsuz külfetlerden ictinap edilmek şartile tespit edilmiştir.

Bu faslın üçüncü babı sıtma ile mücadeleye mütealliktir. Sıtma mücadelesi hakkında 13 mayıs 1926 tarih ve 839 numaralı kanunu mahsus mevcut olmağla beraber mücadele mesailinin umumî bir mahiyet kesbedebilmesi için bu hastalığın ihbarı mecburî hastalıklar meyanına ithaline lüzumü kat'i bulunduğu cihetle bu babın 98 inci maddesile işbu mecburiyet hükümü vazedilmiştir.

Memleketimizin muayyen mıntakalarında ehemmiyetle takip edilmekte olan trahom mücadelesi ikinci faslın dördüncü babı mevzuunu teşkil eder. Trahom hastalığı salgın olmağla beraber memleketin mahdut mıntakalarına münhasır olarak nisbeten mevzii bir mahiyette bulunmakta olmasına mebni ihbarı alelittak mecburî tutulmayıp bu mecburiyet ancak Vekâletçe neşir ve ilân

edilecek mahallere hasredilmiştir. Hali hazırda cenup ve şark vilâyetlerimizin mühim bir kısmında çok yüksek bir musabiyet nisbeti göstermekte olan bu hastalıkla bazı mahallerde mücadele yapılmakta isede bunun kanunî bir istinatgâhı bulunmadığı cihetle yapılan işlerden büyük neticeler alınmıyor. Halbuki halkın sayı kabiliyetini çok mühim bir suretle azaltan bu hastalıkla daha vasi ve şümüllü bir mücadele zarureti vardır. Lâyhada bunun için çok vazih ve kat'î hükümler vazedilmiştir.

Beşinci bap; Zührevî hastalıklarla mücadeleye dair ahkâmı ihtiva eder. 5/2/1927 tarih ve 90 numaralı kanun mucibince frengililer kendilerini tedavi ettirmek mecburiyetindedirler. Avakibi ve ihtilâtları itibarile ehemmiyeti gayri kabili inkâr olan belsokluğunun ve kezalik yumuşak şankirenin tedavilerinin de mecburiyet altına konulması zührevî hastalıklarla mücadelelerin temamiyeti ve gençliğin sıhhati noktai nazarından elzem görülmüştür. Maamafih gerek belsokluğu gerekse yumuşak şankırı müptelâlarının sıhhi müesseselerde ve resmî etibba tarafından meccanen tedavileri temin edilmiş ve bu hastalıkların ihbarı mecburî addolunmuştur. Frengililerin ihbarı mecburî olmakla beraber bu ihbar ve buna dair kuyudatın mahremiyetini kâfil ahkâm vazolunmuştur. Bilhassa umumî harbin hitamından sonra her memlekette olduğu gibi bizde de zührevî hastalıklarda anî ve büyük bir tezayüt görülmüştür.

Büyük şehirlerde gürülen bu hal esasen memleketimizin bazı aksamında mevcut ve mütekâsif frengi mihraklarına inzımam edince neslimizin istikbaldeki kuvvet ve kudretini tehlikeye düşürecek bir vaziyet hudusundan endişe edilebilirdi. Bir kaç senedenberi her tarafta alınan tedbirler gerçi bu hususta kat'î neticeler vermiş isede her memlekette olduğu gibi bizde de yeni esaslar üzerine müesses mücadele kanunlarının bulunması zarurî görülmüştür.

Zührevî hastalıkların intikaline fuşşun oynadığı rol pek mühimdir. Bu itibarla memleketimizde daha uzun müddet fuşşu kontrol altında bulundurmak hayati mecburiyetlerdendir. Bu cihetle zührevî hastalıklarla mücadeleye taalluk eden bu bapta icap ederse fuşşu san'at ittihaz eden kadınlar hakkında tatbiki kabil olacak maddeler mevcut olduğu gibi fuşşun bu husustaki ehemmiyetli ve ahlâki ve sıhhi sair fâenâlıkları nazarı dikkata alınarak üçüncü fasıl fahişeler üzerinde sıhhi ve inzibatî mürakabeyi temine hadim olmak üzere tanzim olunmuştur. Bu fasıldaki hükümler elyevm cari ve bazı nizamname ve talimatnamelerle vazedilmiş olan kaidelerden başka esasa taalluk eden noktaları ihtiva etmekte ve yalnız evvelce mevcut olup kısmen İstanbula münhasır olmak üzere yapıldığı için bir çok karışıklıklara ve tatbikatında yolsuzluklara sebep olan ve umumiyet itibarile çok mühim olan mevzuatı basit ve vazih şekle ifrağ etmekte ve bu suretle memleketin her tarafında kabiliyeti tatbikiyesini temin ve bundan başka fuşşa mütedair diğer memleketlerde tatbik edilen bazı yeni hükümleri de ihtiva etmektedir.

Verem ile mücadeleye dair ahkâmı ihtiva eden altıncı bapta kabili sirayet verem musaplarının ihbarı mecburiyeti vazedilmiş olmağla beraber veremin sirayetini mani tedbir vakiye tasrih edilmiştir. Memleketimiz verem vefiyatı noktai nazarından maalesef oldukça ileri safta bulunmaktadır. Bundan yirmi otuz sene evvel Avrupa devletlerinden bir çoğu bu gün bizim vaziyetimizde iken ortada refah ve maişet umumî seviyesinin de yükselmesi ile beraber aynı zamanda vereme karşı mücadele tedbirlerinin ittihazı sebebiyle bugün çok müsait vaziyette bulunmaktadırlar. Bunun için yapılacak en yeni tedbir bittabi veremlileri şifayap etmekten ziyade veremin sirayetini mani olmağla. Lâyhada hedef ittihaz edilen en ziyade bu nokta olup vekâletçe tesisi tasavvur edilen verem dispanserlerinin ifayi vazife eylemesiyle beraber kanun ahkâmının da tatbikile bu yolda ciddi ve müsmer neticeler elde edileceği ümit olunabilir.

Sarı hastalıkların bir çoğu için müşterek olan tedbirler bu bapta cemedilmiş olup bunlardan en mühimmi evlenme muayeneleridir. Elyevm merî olan 90 numaralı frengi kanununun 5 inci maddesile tehhülden evvel muayene vazedilmiş olup yalnız bu tehhül muamelâtı mahallî umumî meclisleri tarafından tertip edilecek bir talimatname ile tanzim edilmektedir. Bunun çok büyük mahzurları görülmüş ve memleketin her tarafında muhtelif şekil ve tarzlada tehhül muayenesi usul ve tarzları ihdas edilmiştir. Vakıa Sıhhat Vekâletince mecalisi umumiyyeye bu talimatnamelerin tanziminde rehber olmak üzere numuneler ihzar edilmiş isede bunların kanunî

salâhiyetlerini istimal ederek tertip ettikleri talimatnameler maalesef ekseri ahvalde bu numunelere tevafuk etmemiş ve bu yüzden sıhhati umumiyenin zararına olarak çok büyük bir tezebzüp husule gelmiştir. Geçen senelerde husule gelen bu tecrübelerden istifade edilerek müstakbel neslin selâmeti ve aynı zamanda evlenen gençlerin sıhhati noktai nazarından çok mühim olan tehhül muayenati işleri çok vazih ve sağlam kanunî bir çerçeve içine alınmıştır. Bu bapta bundan başka yine sarî hastalıkların intişarında çok mühim bir amil olan süt ninelerle yiyecek içecek şeyler satan veya taharet ve nezafete müteallik sanatlar ifa edenlerin mürakabesi hakkında ahkâm vazedilmiştir.

Memleketimiz uzun senelerde beri devam eden bedbaht harplerden sonra daima bir muhaceret istilâsına maruz kalmıştır. Her defa muhacir vurudu memleketin şurasından burasından mühim bir sarî hastalığın intilâkına vesile teşkil ettiği teşkilâtı sıhhiyemizin tecrübeleriyle teyyüt etmiş bir hakikattir. Bunun sebebi muhacirlerin her türlü murakabeden mahrum bir halde sevk ve iskân edilmeleri ve arzu ettikleri yerden memlekete dahil olarak ekseriya beraberce taşıdıkları sarî hastalıklar tohumlarını sakın yaşayan yerler halkı arasına sokmalarıdır. Henüz hudutlarımız haricinde yüzbinlerce ırkdaşlarımızın mevcudiyetine ve bunların daima bütün fimit istikballerini ana vatana rapı ve ilk fırsatta buraya gelmeğe teşebbüs eylemeleri muhakkak olmasına binaen her memlekette olduğu gibi muhaceretin sıhhi şedit bir murakabe altında bulunması çok lâzımdır. Lâyihamın dördüncü faslı bu hususlara ve beşinci faslı ise sarî hastalıkların naklinde çok mühim bir amil olan nakil vasıtalarının mürakabesine ait ahkâmı ihtiva etmektedir. Bu faslın sonunda nakil vasıtalarını kullanan sanayi erbabının her memlekete artık pek tabii addolunan muhtelif muayeneleri için bir madde ilâve edilmiş olup bu meslekler erbabının ruhi, bedeni zaı yüzünden ne kadar insanın hayatı heder olduğu düşünülecek olursa bunun nekadar zarurî olduğunu teslim etmemek mümkün değildir.

Altıncı fasıl çocuk hıfzıssıhhasından bahistir. Bu faslın çocukluk ve gençlik korunmasına müteallik olan birinci babı çocuk hıfzıssıhhası, çocuk düşürmek, doğum, metruk çocuklar, süt nineler, süt damlası, ilk ve orta mektepler ve çocukların sıhhi terbiyesi hakkında mevadı mahsusayı havidir. Çocukları korumamın bir memleketin nüfusunun tezayüdü noktai nazarından ne derece ehemmiyeti haiz olduğunu izaha lüzum yoktur. Memleketimizde çocuk vefiyatının bazı yanlış ve bazan maalesef makasıtı mahsusa ile neşredilen rivayetlerle çok büyütülmüş olduğu muhakkak olmağla beraber bu vefiyat derecesinin bir çok medenî memleketlerdeki nisbete nazaran çok yüksek olduğu da inkâr edilemez. Bu itibarla memleketimiz için çok yeni ve fakat hayati bir ihtiyaç hükmünde olan çocukluk korunması hakkında ahkâm vazedilmeden evvel çok büyük ve derin tetkikat icra edilmiş ve mücavir ve uzak bütün memleketlerin mümasil kanunları ve sairesi tettebbu olunarak memleketimiz için tatbiki kabul ve zarurî hükümlerden mürekkep olmak üzere bu kısım cücade getirilmiştir.

Faslın ikinci babını teşkil eden süt meselesi için ne söylense azdır, çocuk büyütmesi için en tabii bir ihtiyacı teşkil eden sütü memleketimizde dıçar olduğu taşışler ve ihtimamsızlık yüzünden dıçar olduğumuz zararları izaha lüzum görülmüştür.

Umumiyet itibarile süt, yenecek ve içecek şeyler hakkında lâyihada mevcut ahkâma tabi olmakla beraber bu gıdanın ehemmiyeti mahsusasına binaen mürakabeyi kolaylaştırmak üzere bazı hususî hükümler konulması muvafık görülmüştür.

Yedinci fasıl işçiler hıfzıssıhhasına müteallik mevadı ihtiva etmektedir. Bu fasılda çocuklarla kadınların ve alelumum işçi ve amelenin sıhhatlerinin muhafazası ve kaza sebeble dıçar olacakları maddî zararlar ve hastalıkların tedavisi derpiş olunmuştur. Bizde maalesef şimdiye kadar işçinin sıhhati ve hayatı daima ve her yerde ihmal edilmiş ve bunlar kadın çocuk ve hatta kâhil bir sürü sai erbabının hayatı ve sıhhati bahasına üç beş kuruş kazanç peşinde koğan bir takım adamların elinde birer esir gibi istihdam edilmişlerdir. Memleketimizin sanayi hayatında buna dair her gün bir çok misaller bulunabilir. Çalışan kol olmak itibarile her halde daha eyi bir nasıbe malik olması lâzımgelen bu zavallı insanların mukadderatını islâh etmek ve bunların sıhhatını, hayatını, istikbalini, korumak Devlet için en mühim bir

vazifedir. Yedinci faslı ihtiva eden maddeler bu noktai nazardan tertip edilmiş olup bunların gayesi tamamen işçinin sıhhat ve hayatını korumağa matuftur ve bunların iktisadi ciheti bililtizam hariçte bırakılmıştır. İşçilerin bu yüzden nail olmaları lâzım gelen haklar ait olduğu vekâletçe tanzim edilmekte olan iş kanununa bırakılmıştır.

Umumi hıfzıssıhhatın en mühim bir faslı olan yenecek ve içecek şeylerle umumî sıhhata teallük eden bazı kullanılacak malzemenin şeraiti sıhhiyesi, safiyetlerinin mürakabesi ve taşıyışattan vikayesi hakkındaki ahkâm yenecek, içecek ve kullanılacak maddeler unvanile sekizinci faslıda cemedilmiştir. Her memlekette Hükûmetlerin çok ağır ve sıkı bir mürakabe altına aldıkları ve bunu temin için yüzlerce senelerdenberi birbirini takip ve tekniğ eden kanunlar, n izamnamelerle vaz eyledikleri gıda işleri bizde herkesin bildiği gibi çok mühmel bırakılmıştır.

Vakıa ceza kanununun bu hususta bazı maddeleri ihtiva etmek ve belediyelerce de mahal mahal bazı nizamnameler vazedilmekte isede bunlar ne mürakabe yapacak makamların salâhiyetleri hududunu ve nede bu günkü mevaddı gıdaiye kanunlarına nazaran mahallin şeraiti sıhhiyesinin ıslahı için lâzımgelen ve halkın sıhhatına çok yakından temas eden hususatı kat'iyet ve vuzuha tayin ve tespit etmektedir. Bu itibarla ecnebi memleketlerde son senelerde bu vadide meydana çıkan bütün kanun nizamnameler ve buna ait eserler tetkik olunarak çok etraflı maddeler vücude getirilmiştir. Şu kadar var ki bu faslı teşkil eden mevadi kanuniyede yalnız ahkâmı umumiye tasrih edilmiş olup bu nevi maddelerin her birinin usulü mürakabesi tarzı muayenesi ve sair hususatı taliyesi ayrıca tanzim edilecek nizamnamelerin mevzuunu teşkil edecektir.

Memleketimizin nail olduğu tabiat mevhibelerinden biri de şifalı hastaları haiz mebzul miktarda ve muhtelif vasıflarda sulara malik olmasıdır. Bunlardan bir kısmı elyevim istimal edilmekte isede mühim bir kısmı metruktür. Bununla beraber istimal edilenler de o kadar iptidai bir şekilde kullanılmaktadır ki oraya gidenlerin bir çoğu faide yerine mazarrat bulmakta ve bu gibi yerler sıhhi bir mürakabe altında bulunmadığı için hastalıkları belkide bu yüzden kesbi şiddet etmektedir. Vatanımız için aynı zamanda bir servet menbaı olan maden suyu ve kaphçalar işletmesini hakıkî bir intizam ve iyi bir mürakabe altına almak üzere lâyhada bir fasıl tertip olunmuştur.

Onuncu fasıl mezarlıklar, emvatın defin, ihraç ve naklinden bahistir. Ölülerin her memlekette ve evvelce bizde de mazhar ve müstehak oldukları hürmet hilâfına son senelerde şehir ve kasabalarımızda mezarlıkların metruk ve mühmel bir halde kalması çok hazin bir manzara teşkil etmektedir. Ölü gömülmesi usullerinin ve ölü gömülen yerlerin bu iptidai tarz ve şekli bir milletin eslâfına, ecdadına, ve aelûmum ölülerine karşı beslemesi lızm gelen hürmet hislerine muğayir olduğu gibi umumî hıfzıssıhha noktai nazarından da bir çok mahzurları daidır. Hele mezarlıkların açılması, ölülerin nakli, hususunda hiç bir kanunî veya kaidenin mevcut olmayışı bu hususta hakikaten müşkülâtı mucip olmaktadır. Bundan başka memleketimizin bazı o da bir ikiyi tecavüz etmiyen şehirleri istisna edilecek olursa hiç bir tarafında defin ruhsatiyesi usulü mevcut değildir.

Bunun medeni bir memleket için nekadar büyük bir noksan olduğunu izaha lüzum yoktur.

Her ölünün rast gele her yerde ve izinsiz olarak gömülmesi sair hastalıklarla adli ve cınai vak'alar takibatını işgal ettiği gibi ölen insanların adedini tayin, tespit hususunuda gayri mümkün kılmaktadır. Bu itibarla bu fasıl ikiye tefrik edilerek mezarlıkların ait oldukları şehir, kasaba, ve yahut köylerin ahvâli sıhhiyesile münasebattar bulunmasına mebni mevkiilerin vüs'atlerinin ve şeraiti saireleri kezalik mezarlıkların eb'ad ve mesahasile şeraiti sıhhiyesi ve defin ruhsatnameleri hakkındaki memleketimizin her tarafında kabili tatbik olabilecek ahkâm bu faslın birinci babına dercedilmiştir.

Yalnız medeni şehirlerin hemen hepsinde tesis edilmiş olan cenaze ihrakına mahsus furunların pek yakın bir atide memleketimizdede bazı şehirlerde tesis edilmesi melhuz ve çok muhtemel bulunmakla gerek bu furunlara ve gerekse cenaze ihrakına dair bazı ahkâmda bu

babın maddelerine ilave edilmiştir. Ölülerin ihraç ve nakli emrazı sariye noktai nazarından bir çok mahzurları da bulunduğundan bu hususların bazı kuyudatı kanuniye ile tahdit ve takyidi zarurî bulunmuş ve buda ikinci babı teşkil eylemiştir.

Şehir ve kasabalar hıfzıssıhhasına ait ahkâmı ihtiva eden on birinci fasıl beş baba münkasımdır . Birinci bap içecek ve kullanacak sular, bunların tarzı tedariki ve idaresi ve evsafı , ikinci bap mecralar , müzahrafatın imhası ve bunlara ait tesisat, üçüncü bap meskenler ve şeraiti sıhhiyeleri , dördüncü bap hanlar oteller ve sair umumî mahaller bunların şerait sıhhiyelerinin mürakabesi , beşinci babı ise yeni tesis edilecek veya tevsi olunacak şehir ve kasabaların bu günün şeraiti sıhhiyesini haiz olmalarını temin zımında ahkâmı mahsusayı havidir.

Şehir ve kasabalar hıfzıssıhhası hakkında şimdîye kadar kanun şeklinde mer'î olan ve Devlet sıhhi teşkilâtı tarafından tatbiki hususu mürakabe edilen hükümler mevcut değildir . Bazı şehir ve kasabalar belediyeleri bu hususta mer'î olmak üzere nizamat vaz eylemişe de bunlar ne bugünkü şehircilik ruhuna , nede umumî hıfzıssıhha ilminin icabatına ve nede asrî telâkkiye uygun değildir. Aynı zamanda bir kül halinde olan memleketin her şehir ve kasabasında şehirli ve kasabalıların sıhhatine taallük eden hususlar her yerde başka başka şekillerde tespit edilmiştir. Hali hazırda hüküm mer'î olan bir su kanunu mevcut olup bunun çok büyük faydası görülmekte isede bu kanun sadece şehir ve kasabalarda celbedilecek suların ve alelumum şehir ve kasabalarda celbedilecek suların proje ve planlarının tanzimini amir olup celbedilecek suların ve alelumum şehir ve kasabalarda bulunan menabiin evsafını mûhafaza ve himayesi suretlerini ihtiva etmektedir.

Keza lağım ve mecarî ve muzahrafatın imhası hakkında vuzuhu haiz hiç bir müeyyede yoktur. Hastalıklardan bir çoğunun husul ve intişarında ve bilhassa memleketimizde ve her tarafta verilen veremin tevessüünde çok büyük bir amil olan meskenler hıfzıssıhhası bizde henüz ehemmiyetle takip edilmiş değildir. Bunun memleket için ne azim zararları bais olduğu çok vazih bir hakikattir. Üç beş kuruş intifa için kiracılarının sıhhat ve hayatını hiçe sayan bir çok ev sahiplerinin yola getirilmesi hiç bir nizam ve kanunla mukayyet olmadıkları için mümkün olmamaktadır. Bu itibarla son otuz, kırk senedenberi her memlekette ehemmiyetle takip edilen mesken hıfzıssıhhası işlerini daha ziyade ihmal etmek çok zararlı neticeler verebilir. Meskenler hıfzıssıhhasına taallük eden maddeler sair memleketlerdeki bütün mevzuata nazaran kabili tatbik olacak bir şekilde tanzim edilmiş ve etrafının veya sakinlerinin sıhhat ve hayatı için tehlikeli olan meskenler hakkında hem sıhhatı umumiyeyi ve hem de emlak sahiplerinin haklarını koruyacak hükümler vazolunmuştur.

Avrupanın büyük şehirlerinde tecrübe edilerek çok faidesi görülen ve münhasıran kiralık evler ahvali sıhhiyesi ile iştigal eden meskenler idaresinin bizde de nüfusu muayyen bir surette fazla olan şehirlerde tesisi faydalı görüldüğünden lâyhada buna dair bir kısım konmuştur. Otel ve han gibi yerlerin ve sair umumî mahallerin halk sıhhati üzerindeki tesirini ve bilhassa sari hastalıkların intikalindeki rolünü izaha lüzum yoktur. Halihazırda bile memleketimizde görülen mesela münferit lekeli humma vak'alarının bir çoğu bu nevi yerlerden menşei almakta olduğu muhakkaktır. Bunun için bu gibi mahallerin mürakabe sıhhiyesi ve bu mürakabe sıhhiyeyi temin için bunların kayıt ve ruhsat mecburiyeti vazedilmiştir. Bundan başka uzun sürmesini temenni ettiğimiz sulh senelerinin bais olduğu ve olacağı refah ile nüfusumuzun artması ve şehir ve kasabalarımızın inkişafı muhakkak olduğundan bu takdirde yine eski yapılan hataların tekerrür etmesi ve hiç biri olmazsa yine yapılacak kısımların hıfzıssıhha şeraitine muvafık olabilmesi için tevsi edilecek veya yeni tesis olunacak şehir ve kasabaların proje ve planlarının vakit ve zamanile hazırlanması ve bunların icap ettikçe Devletin mütehasıs makamları tarafından mürakabesi temin olunmuştur.

Oünden güne oğalan sanayi müesseselerinden bir kısmı civarındaki halkın ahvali sıhhiyesini ifsat edecek birer amil olduklarından bu gibi müesseselerin mahzurlarını bertaraf edecek tedabiri kâfil olmak üzere teemmül edilmiş olan ahkâm on ikinci fasılda tadat edilmiştir. Şehir

ve kasabaları da da meselâ bir dibağhanenin sebep olduğu fena vaziyet herkesin malûmudur. Bunun gibi zaman geçtikçe artan ve her birisi bir başka türlü sıhhi mahzuru haiz olan çeşit sanayi müesseselerini zaptı rapt altına almadıkça halkımızın sıhhat, rahat ve selâmetini temin etmek mümkün olmayacaktır. Dünyanın her tarafında bu türlü sanatlar müessesesi Devletin müsaadesi olmadıkça açılmaz ve işini görmez. Bu noktâ nazardan bizde de bu yolda ahkâmın mevcudiyeti zaruridir.

Sıhhi istatistiklerin her nevi halkı tenvire mahsus ve sıhhi propağandanın memleket ahvali sıhhiyesinin ıslahı hususunda çok iyi tesirleri haiz buldukları bütün medenî dünyada sabit olmuş bir hakikat olmakla memleketimizde de bu amillerden istifade zamanı gelmiş ve bunların ciddi kat'î bir tesiri olabilmeleri için mahiyeti kanuniyeyi haiz bulunmaları icap edeceği düşünülerek kanun lâyihasının onuncu faslı sıhhi istatistik, coğrafya ve propagandaya müteallik ahkâma tahsis edilmiştir. Bir memlekette yapılan sıhhi faaliyetin semeratını ölçmek ancak sıhhi istatistiklerle mümkün olabilir. Doğum, ölüm ve sairé gibi nüfus harekâtına ait ihsaiyata malik olmadan çalışmak, adeta plançosuz ticaret yapmağa benzer. Son senelere kadar maalesef bizde bu hususa hiç ehemmiyet atfedilmediği için bu gün hakiki nüfus vaziyetini bilmeğe tezayüt varsa miktarını, azahırsak derecesini ölçmeğe imkân yoktur. Devlet siyaseti itibarile bunun mahzurlarını tadat lüzumsuzdur. Onun için sıhhi istatistiklerin tanzimine çok büyük bir ehemmiyet atfı lâzım gelmektedir. Bunun gibi memleketimizin sıhhi coğrafyası için de çok ciddi faaliyet sarfı iktiza eder.

Ancak bu suretle kıymettar vatanımızın sıhhi vaziyeti suları, iklimi, tabiat, erazisi, hastalıkların içtimai noksanları ve sairesi hakkında esaslı malûmata destres olmak ve bunu neşretmek mümkün olacaktır.

Kanunun on dördüncü faslı ceza hükümlerini ihtiva eder. Lâyihamın tertibi esnasında ceza hükümlerinin Türk ceza kanunile daima uygun olması düşünölmüş ve pek zaruret olmadıkça ve ceza kanununda mukabil hükümler mevcut oldukca yeniden yeniye ceza hükümleri vazından içtinap olunmuştur.

On beşinci fasıl bazı umumî hükümleri ve bu kanunun neşrile beraber hükümden iskat edilmesi lâzımgelen bazıları pek eski ve bazıları yeni fakat müteferrik kanunların ilgasını tazammun etmektedir. Kanunun ehemmiyetine ve tatbiki ile bütün Devlet kuvvetlerinin alâkadar olmasına binaen bu kanunun tatbikına İcra Vekilleri Heyetinin memur edilmesi zarurî addedilmiştir.

Riyaseti Celleye

İçki ve tütünün vücudu beşerde yaptığı tahribat izahtan müstağnidir. Çocuklarımız mazarratını takdir edemiyerek sırf görenek yüzünden içki ve tütün istimalini itiyat edinmekte ve bilhassa tütüne alışınca mazarratı anlaşıldıktan sonra da bırakılamamaktadır. Henüz neşvünüma çağında bulunan vücutlara tesiri muzaaf olan tütün ve içkinin mazarratlarını tahdit ve çocuklarımızın sıhhatlarını vikaye için mevadî atiyenin kanuniyetini arz ve teklif eylerim.

13 - XII - 926

Kırklareli Meb'usu Doktor

Fuat

MADDE 1 — Çocukların içki ve tütün kullanmaları memnudur.

MADDE 2 — Çocuklara içki satmak ve vermek memnudur.

MADDE 3 — İçki ve tütün kullandıkları görölen çocuklar velilerine teslim, içki ve tütünleri müsadere olunur.

MADDE 4 — Çocuklara içki ve tütün satanlar ve verenlerden beş liradan elli liraya kadar cezayı nakdi alınır. Tekerrürü halinde iki aya kadar hapis ile mücazat olunur.

MADDE 5 — İçki tabiri bütün meşrubatı küliyyeye ve çocuk tabiri on sekizinci yaşa da şamilidir.

MADDE 6 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 7 — Bu kanunun ahkâmını icraya Dahiliye ve Adliye Vekilleri memurdur.

Sıhhat ve İctimai Muavenet Encümeni mazbatası

İcra Vekilleri Heyeti Riyasetinin 17-4-1929 tarih ve 6/1606 numaralı tezkerelerine merbut olup Makamı Riyasetin 18-4-1929 tarihli havaleleriyle Encümenimize tevdi kılınmış olan umumî hıfzıssıhha kanun lâyihasile esbabı mucibe mazbatası mucibince Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletinin mına Hıfzıssıhha Müdürü Umumisi hazır olduğu halde tetkik ve mütafeaa olundu.

Filhakika, denilebilirki, bu gün memleketimizin sıhhat işlerindeki kuvveci müeyyide ancak ceza kanununun umumî ve mahdut hükümleri ve İmparatorluk devrine ait ve eski zaman şeraitine göre tanzim edilmiş bir kaç nizamnamedir. İctimai şartların sıhhi cihetlerine ait meselelerde yani içtimalı hıfzıssıhha işlerinde ise ihtiyaca medar olabilecek elde müdevven bir kanun yoktur.

Bu noksan şerait içinde ittihaz olunacak tedbirlerin kısmen neticesiz yarım tedbirler mahiyetinden ileri gelmeyeceği nekadar tabii ise iktifat olunacak semrelerinde okadar noksan olması pek bedihidir.

Buna binaen memleketimizin sıhhat işlerinin behemehal bir şekli kanunî altına alınması ve Cümhuriyet idaremizin istilzâm ettiği müttekâmil umumî bir hıfzıssıhha kanununun tedvini tahtı vücutta bulunduğundan tanzim kılınan işbu lâyiha kanuniye esas itibarile muvafık görülerek fasıl ve maddelerin müzakeresine geçilmiştir.

Madde 2 ve 4 Hükümlerinin komünlere de şamil olabilmesi için işbu maddelere sair mahalli idareler tabiri ilâve edilmiştir.

Madde 8 Madde hükmünün daha kat'î olabilmesi için icabı takdirde tabiri tayyedilmiş ve buna nazaran da kaza kelimesi yerine memur oldukları mahaller kaydı ilâve edilmiştir.

Madde 23 ve 24 de umumî hıfzıssıhha meclislerine maarif memurlarının da iştiraki lüzumlu görülmüş ve o suretle tadil edilmiştir.

Madde 25 Eski azanın yeniden intihap olunabilmelerini temin için her üç senede bir değişir tabirinden sonra eski azanın yeniden intihaplar caizdir fıkrası ilâve edilmiştir.

Madde 83 Cebri tecride tabi olacak kimselerden maada 76 ıncı madde hükmüne tevfiakan san'atlarının icradan menedilmiş olan kimselerin aileleriyle birlikte hükümetçe işleri muvafık görülerek madde o suretle tadil edilmiştir.

Madde 150 de muayeneye tabi tutulanları lâzım geldiği zikredilen eşhasın vaziyeti maliyeleri nazarı itibare alınarak resmî müesseseler tarafından muayenelerinin meccanen icrası muvafık görülmüş ve madde sonuna bu kayıt ilâve edilmiştir.

Madde 156 da zikredilen madalyanın bu kanunun neşri tarihinden berhayat altı veya daha ziyade çocukları olan kadınlara da teşmili muvafık görülerek madde o suretle tadil edilmiştir.

Madde 162 — Nüfusu on binden fazla olan mahallerde belediyeler süt çocuğu muayene ve müşavere evleri tesis edebilirse de süt damlası tesisi malî vaziyetleri itibarile gayri mümkün görülmüştür. Bu tesisatın nüfusu kırk binden fazla olan mahallerde temin ve teşkili muvafık görülerek madde o suretle tadil edilmiştir.

Madde 174 — Bu madde pek şamil bir hüküm, ifade etmekte olup kabiliyeti tatbikiyesi görülemediğinden bütün san'at müesseseleriyle maden işlerinde kaydının ilâvesi suretile madde hüknü tahdit edilmiştir.

Madde 176 — On sekiz yaşından aşağı çocukların kahvehane, gazino, cambazhane ve lokantalarda istihdamlarından büyük bir mahzuru sıhhi ve içtimai görülemediğinden bu gibilerin yalnız bar; kabara dans salonları ile hamamlarda istihdamını manî olacak şekilde tadil edilmiştir.

Madde 219 tabip bulunmayan yerlerde ölü muayenesi ve defin ruhsatnamesi jandarma veya muhtarlar tarafından itası muvafık isede muamelede teşevvüşat olmamak için bunlardan hangilerinin bu muayeneleri icra ve defin ruhsatnamesi ita edeceği o mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından tayin ve ilanı muvafık görülmüş ve madde o suretle tadil edilmiştir.

Madde 261 — Bu maddeye her türlü sui tefehhümü izale etmek için sıhhi şartları veya müsaade muayenesini ikmal etmedikçe kaydının ilâvesi muvafık görülmüştür.

Madde 284 — Madde hükmünün 66 ve 67 inci maddelerde zikredildiği üzere sarî hastalıklar hakkında tetkikatta bulunmağa salâhiyettar memurlara muhalefet edenlerin cezalandırılmalarını istihdaf etmesi lâzım geldiği halde aksi surette yazılmış olduğundan olveçhile tadil ve tashih edilmiştir.

Madde 285 ve 286 — İşbu maddelerdeki ahkâmî cezaiye mahiyeti cürmiyeye nazaran pek hafif görülmüş olmakla mezkûr maddelerdeki cezalar teğdit edilmiştir.

Bundan başka işbu kanun lâyhasında mevcut bazı maddeler mefhumunun daha vazih ifade edilebilmiş olması maksadıyla bazı ibare tashihleri icra ve mukabilleri bulunan istilahlarda Türkçelerle tebdil edilmiştir.

Evvelce encümenimize tevdi kılınmış umumi hıfzıssıhha kanunu lâyhasıyla birlikte müzakere edilmek üzere müzakeresi talik kılınan Kırklareli Me'busu Dr. Fuat Beyin çocukların içki ve tütün kullanmaları ve yedi yaşındaki ve daha aşağı yaşlarındaki çocukların sinemaya gitmeleri hakkındaki iki kıt'a teklifi kanunisi de bu meyanda tetkik edildi.

İşbu tekliflerden çocukların içki içmemeleri ve küçük yaşta çocukların sinemaya kabul edilmemeleri için encümenimizde tetkik ve intaç edilen Umumi hıfzıssıhha kanununda bu ahkâmın sarahaten mevcut bulunması ve çocukların tütün içmemeleri hakkındaki teklifin ise kabiliyeti tatbikiyesi görülmemesi hasebile ayrıca nazarı dikkata alınmaya lüzum görülmiyerek her iki teklifi kanununun reddine karar verilmiş ve işbu lâyhayı kanuniye merbuten takdim kılınmıştır.

İmdi yukarıda zikredildiği veçh üzere ihzar ve tadil kılınan kanun lâyhası ile red kılınmış olan işbu iki teklifi kanunı hakkındaki karar Heyeti Umumiyenin tasvibine arz olunur.

Ş. ve İ. M. E. R.	M. M.	Ka.	Âza	Âza
Erzurum	Antalya	Manisa	Kayseri	Kayseri
Dr. Ahmet Fikri	Dr. Cemal	Dr. Saim	Dr. Halit	Dr. Bürhanettin
Âza	Âza	Âza	Âza	Âza
Tokat	Çorum	İstanbul	Bursa	Antalya
H. Hüsnü	Mustafa	Besim	Refik	mazhar

T. B. M. M.

Dahiliye Encümeni

Karar № 8

Esas № 1/441

17 - VII - 1929

Dahiliye Encümeni mazbatası

YÜKSEK REİSLİĞE

Umumi hıfzıssıhha hakkında İcra Vekilleri Hey'etince hazırlanarak Büyük Meclise sunulup 12/5/1929 tarihinde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümenince müzakere edildikten sonra Yüksek

Reislikçe Encümenimize havale buyrulmuş olan kanun lâyihası ile merbutu esbabı mucibe mazbataları Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Doktor Refik Feyefeni hazır buldukları halde tetkik ve müzakere olundu. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni mazbatasında da yazılmış olduğu gibi bu lâyiha, umumî hıfzıssıhhamız için çok iyi esaslar kurmakta ve bu esasları bozanlar hakkında tatbik edilecek cezaları Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğinin bu husustaki vazifesini, salâhiyetini göstermektedir. Bu noktalar Encümenimizce de muvafık görüldükçe lâyihamın tetkikine başlanmış ve aşağıda yazılı maddelerden mada maddeler aynen kabul olunmuştur.

Encümenimizce değiştirilen maddeler şunlardır;

Üçüncü madde — Bu maddede yazılı (tezyit) kelimesinden sonra (teshil) kaydı ilâve olunmuştur.

Altıncı madde — (Mümessil) yerine (En büyük mülkiye memuru) kaydı yazılmıştır.

On beşinci madde — 14 üncü maddede yazıldığı gibi Yüksek Sıhhat Şurası tabii ve mün-tahap iki nevi âzadan mürekkep olduğundan dolayı tabii âzamn da Encümene intihap olunabile-ceğinin tasrihi zait görülmüş ve maddenin son fıkrası buna göre değiştirilmiştir.

On dokuzuncu madde — Sıhhat ve içtimai muavenet müdürlerinin vazifeleri icabı murakabe-leri altına alınan vilâyet mahalli idarelerinin sıhhi işleri bu idarelerin kanun ve nizamnameleri ahkâmına tevfikân murakabe olunacağından maddedeki (bu muamelât) kaydından sonra (kanun ve nizamnamelerine tevfikân) kaydı ilâve olunmuştur.

Yirminci madde — Bu maddenin 7 inci fıkrası olan (halk hamamları tesisi) yerine (sıcak ve souk hamamlar tesisi) yazılmış ve sekizinci fıkranın ibaresi değiştirilmiştir.

Ellinci madde — Sarı ve salgın hastalıkların sirayetini menetmek için bulaşık eşyanın alınmaması hakkında Vekâletçe gümrüklere emir verileceği maddede musarrah isede posta ile gelecek bulaşık eşya hakkında bir kayıt olmadığından maddedeki (gümrüklere) kaydından sonra (ve postaya) kaydı ilâve olunmuştur.

Ellik sekizinci madde — Maddedeki (ait olduğu makamlar) kaydı yerine (alâkadar makam-lara) kaydı yazılmıştır.

Altmışınca madde — Bu maddedeki (vermiş olanlar) hükmü yerine (vermekle mükellef olanlar) kaydı yazılmıştır.

Yetmiş ikinci madde — Bu maddenin birinci fıkrasındaki (münasip mahallerde) ibaresi yerine (hanelerinde veya sıhhi ve fenni şartları haiz mahallerde) hükümleri yazılmıştır.

Yetmiş üçüncü madde — Birinci fıkranın sonunda yazılı (olunabilir) yerine (olunur) yazıldığı gibi en son fıkradaki (zabita nazareti) yerine de (zabita mürakabesi) yazılmıştır.

Yetmiş beşinci maddé — Kuduz hayvanlar tarafından ısırılmış olan vatandaşlardan fakir olanların daülkelp tedavihanelerine gitmesi belediyelerin muavenetine bağlı isede belediyelerce bazan nakli muavenet yapılamaması yüzünden bir vatandaş tedaviye gönderilmiyerek ölmekte-dir. Buna mani olmak için bu gibi fakir hastaların yol masrafının mensup oldukları belediye veya köy sandıklarınca verilmesi bu sandıkların da muavenete muktedir olmadıkları takdirde idarei hususiyelerce tedavi olunması ve aynı zamanda Devlete ait umumî nakil vasıtalarının da bu gibi hastaları meccanen nakle mecbur tutulması münasip görüldükçe bu maddenin en son fıkrası buna göre değiştirilmiştir.

Yetmiş altıncı madde — Sarı ve salgın hastalıklardan birini nakle vasıta olan kimselerin muvakkaten meslek ve sanatlarından men olunması hususunun hıfzıssıhha meclisleri kararile olması için maddeye (hıfzıssıhha meclisleri kararile) hükmü ilâve olunmuştur.

Seksen birinci madde — Maddedeki (usulü dairesinde) ibaresi yerine (belediye veya köy ihtiyar heyetlerince) kaydı yazılmıştır

171, 172 inci maddelerdeki (nizamnameler) yerine (emirler) yazılmıştır.

Yüz yetmişdördüncü madde — Her yaştaki kadınlarla 12: 16 yaştaki erkek çocukların gece saat (22) yerine (20) den sonra çalıştırılmaları esası kabul olunmuştur.

Yüz yetmiş sekizinci madde — Bu maddedeki hernevi sanat müesseseleri ve maden ocakları amelesi gibi şimendifer inşaatında çalışan amelelerin de sıhhatlerini ve iktisadî vaziyetlerini korumak için bu maddeye (inşaat yerleri) kaydı ilâve olunmuştur.

Inşaat yerlerinden maksat şimendifer ve saire gibi büyük inşaattır.

Yüzseksen birinci madde — (Belediye memurları) yerine (belediye) yazılmıştır.

Yüz doksan üçüncü madde — Bu maddedeki tahlil edilmemiş olduğundan bu müddeti tahdit için maddeye (nihayet bir hafta zarfında yapılacak tahlil neticesine kadar) kaydı ilâve olunmuştur.

Yüz doksan yedinci madde — Her belediyenin yapacağı mezbaha plânlarının vekâlete gönderilmesi esası yerine sıhhi evsaf ve şeraiti haiz tipleri muhtevî bir nizamname tanzimi ve belediyelerin bu tiplere göre mezbaha yaptırımları esası kabul olunarak madde ona göre değiştirilmiştir.

İkiyüz sekizinci madde — Maddedeki (menfaatine) yerine (istifadesine) yazılmıştır.

İkiyüz yirminci madde — Sıhhat dairelerince haber alınan doğum ve ölüm vak'alarını nüfus idarelerince de kayıt ve tespiti için maddenin sonuna (ve sıhhat daireleri tarafından da mahalli nüfus idarelerine ihbar olunur) kaydı ilâve edilmiştir.

İkiyüz otuzbirinci madde — Bu maddedeki (abzolunduktan) yerine (alındıktan) yazılmıştır.

İkiyüz otuz sekizinci madde — Lâyihamın bu maddesi Encümenimizce tevsi edilerek himaye mıntakası olmak üzere menbalar etrafında tayin ve tahdit edilen arazinin belediye mıntakası haricinde de olsa belediye istimlak kanununa tevfiakan belediyelerce istimlak mecburiyeti konulmuştur.

İkiyüz kırkaltıncı madde — Yirmi binden fazla nüfuslu şehirlerimiz de umumî caddelerde veya belediyelerce tayin edilecek mıntakalar içinde hayvan ahır bulundurulması memnuiyeti konulmuştur.

İkiyüz ellinci madde — Maddenin son fıkrasındaki yirmi günlük müddet (nihayet) kaydının ilâvesile azami intizar müddeti olarak kabul olunmuştur.

İkiyüz elli dokuzuncu madde — Maddedeki (seğdölünür) yerine (kapatılır) yazılmıştır.

İkiyüz altmış dördüncü madde — Bu maddenin son fıkrasındaki inşaat memnuiyeti (harap olan kısımlarda) kaydının ilâvesile harap kısımlara hasredilmiştir.

İkiyüz altmışbeşinci madde — Bu maddedeki (nafia) yerine taalluku itibarile (dahiliye) yazılmıştır.

İkiyüz altmış altıncı madde — Bu maddedeki (nizamname) yerine talimatname yazıldığı gibi (ve Sıhhat ve İctimat Muavenet Vekâletine irsal) kaydı da çıkarılmıştır.

İkiyüz altmış yedinci madde — Belediyelerin tanzim edip mensup oldukları vilâyetler vasıtasıyla gönderecekleri sıhhi zabita talimatnamelerinin Dahiliye ile Sıhhat ve İctimat muavenet Vekâletlerince tetkik ve tasvip edilmedikçe meriyete konulmayacağı ve talimatnamenin aynı surette tadil olunabileceği esasına göre madde değiştirilmiştir.

İkiyüz yetmiş birinci madde — (Vilâyetler) yerine (mahalli en büyük mülkiye memuru) kaydı yazıldığı gibi nihayetindeki ibare de değiştirilmiştir.

İki yüz yetmiş ikinci madde — Bu maddedeki (vilâyetlerce) yerine (mahalli en büyük mülkiye memurunca) kaydı yazılmış ve birinci fıkranın son kelimeleri değiştirilmiştir.

278 ve 279 uncu maddelerde bazı kelimeler değiştirilmiştir.

283 üncü maddedeki (nizamname) yerine (talimatname) yazılmıştır.

298 inci maddenin ibaresindeki (seddedilir tabiri değiştirilmiştir.

302 inci maddedeki (sıhhi mahzurü) kaydından sora (olmadığı) kaydı ilâve olunmuş ve 306 ıncı madde metnindeki (âli) yerine (yüksek) kelimesi yazılmıştır.

Çocukların içki ve tütün kullanmamaları ve sinemaya gönderilmemeleri hakkında Kırklareli meb'usu Doktor Fuat Beyefendi tarafından verilip Encümenimize havale buyurulan iki teklifi kanunî, bu lâihanın müzakeresi bitirildikten sonra tetkik olunarak Sıhhiye Encümeni mazbatasında yazılı sebeplerden dolayı Encümenimizce de tekliflerin reddi muvafık görüldü.

Arzolunan tadilâttan sonra müttefikan kabul olunan kanun lâihasının Hey'eti Umumiyenin nazarı tasvibine arzolanmak üzere Yüksek Reisliğe sunulmasına karar verilmiştir.

Havalesi mucibince Adliye Encümenine sunulur.

Da. E. Reisi	R. V.	M. M.	Kâ.	Âza	Âza	Âza
Tekirdağ		Malatya		Rize	Eskişehir	Tekirdağ
<i>Cemil</i>		<i>A. Muttalıp</i>		<i>Esat</i>	<i>Sait</i>	<i>M. Fayık</i>
Âza	Âza	Âza	Âza	Âza	Âza	Âza
Rize	Çorum	Manisa	Zonguldak	Malatya	Kars	Amasya
<i>Atıf</i>	<i>I. Kema</i>	<i>Aiıhat</i>	<i>Rifat</i>	<i>Vasıf</i>	<i>Baha Tali</i>	<i>İ. Hakkı</i>
						<i>M. Ata</i>

T. B. M. M.

Adliye Encümeni
Karar № 19
Esas № 1/441

14-I-1930

Adliye Encümeni mazbatası

YÜKSEK REİSLİĞE

Umumi hıfzıssıhha hakkında Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletince hazırlanıp Başvekâletin 17-IV-1929 tarih ve 6/1606 numaralı tezkeresile Adliye Encümenine havale edilen kanun lâihası bu bapta Sıhhat ve İctimai Muavenet ve Dahiliye Encümenlerinin tadilât ve esbabı mucibe mazbatalarile birlikte, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Doktor Refik ve Hıfzıssıhha Müdürü Doktor Asım İsmail Beyfendiler huzurile tetkik ve müzakere olundu.

Sıhhat işlerinin taalluk ettiği hususata şamil tedbirleri ihtiva eden ve şimdiye kadar müteferrik kanun ve nizamlarla ihtiyacı temine kâfi olmıyan ve hali intizamda bulunmıyan sıhhi mevadı cem ve telfik ederek fennî terakkiyat ve tekemmülâtın bu günkü icabatına muvafık olarak vücade getirilen bu kanun lâihasının, yalnız cezaî hükümlere ait fasılda cüz'î tadil ile, kabulüne Encümenince ittifakla karar verilmiştir. Havale mucibince Hariciye Encümenine tevdiî arz olunur.

Ad. En. Rs.	M. M.	Kâ.	Âza	Âza	Âza
Manisa	Kocaeli	Yozgat	Erzincan	Antalya	Balıkesir
<i>M. Fevzi</i>	<i>Selâhatlın</i>	<i>A. Hamdi</i>	<i>Abdülhalik</i>	<i>A. Saki</i>	<i>Sadık</i>
Âza	Âza	Âza	Âza	Âza	
Balıkesir	Manisa	İzmir	Kocaeli	Mardin	
<i>O. Niyazi</i>	<i>Kemal</i>	<i>Enver</i>	<i>Ragıp</i>	<i>İ. Ferit</i>	

T. B. M. M.

Hariciye Encümeni

Karar No. 7

Esas No. 1/568

Hariciye Encümeni mazbatası

B. M. M. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Sıhhiye, Adliye ve Dahiliye Encümenlerince tetik edilip Encümenimize havale buyurulan umumî hıfzıssıhha kanunu lâyihası ve Başvekâlet tezkereci Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Doktor Bekik Beyefendinin huzurile Encümenimizde görüldü.

İşbu kanun lâyihasının sıhhat ve ictimai muavenet işlerine müteallik ahkâmı Sıhhiye Encümeni ve cezai ahkâma müteallik maddeleri Adliye Encümeni ve dahili işlere müteallik hükümleri de Dahiliye Encümeni tarafından tetkik edilmiş oduğı için Encümenimiz yalnız kanunun ikinci sarı ve salgın hastalıklarla mücadele faslının (hudutlar ve sahiller sıhhi müdafası) na müteallik birinci babını tetkik etti. Kanunun 29 - 56 maddelerini ihtiva eden işbu kısmın encümenimiz sureti umumîyede muvafık buldu. Ancak bazı tavihlerle lüzum görüldükçe merbut matbu kanun müsveddesinde madde (29) - (56) da gösterilen tadilat yapıldı. Yüksek Reislığe takdim olunur.

Ma. E. Rs.	M. M.	Kâ.	Âza	Âza	Âza
Erimean	Siirt	Edirne	Samsun	Kocaeli	Trabzon
Saffet Ziya	Mehmut	Zeki Mesut Nusret Sadullah	1. Süreyya	H. Nebizade	

T. B. M. M.

İktisat Encümeni

Karar No. 19

Esas No. 1/441,2/4

6 - IV - 1930

İktisat Encümeni mazbatası

YÜKSEK REİSLİĞE

Umumî hıfzıssıhha kanunun lâyihasile esbabı mucibe mazbatası ve Kırklareli Meb'usu Doktor Fuat Beyin çocukların içki ve tütün kullanmalarının ve sinemaya gönderilmelerinin men'i hakkındaki teklifi kanunisiyle Sıhhat ve İctimai Muavenet, Dahiliye, Adliye ve Hariciye Encümenlerinin mazbataları Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Beyin huzurile tetkik ve müzakere edildi.

İctimai ve iktisadi noktayı nazardan memleketimizin umumî sağılığını koruyacak ve bu hususta hali hazır ihtiyaçlarını temin ile beraber sıhhat ilminin istediğı bütün kaydü şartlara cevap verebilecek mevzuatı kanuniyemizin bulunmaması filhakika bu işle uğraşan Hükümet dairesini hayli müşkülata maruz bırakmakta idi. Bundan dolayı memleketimizin sıhhatına ait bütün işlerini mahveri lâyıkında tedvire yarıyacak ve bu husustaki güçlükleri bertaraf edebilecek olan böyle bir lâyihasın mevkiî mer'iyete vaz'ını lüzumlu gören encümenimiz Hariciye Encümeninin kabul ve tahihi ve veyhile kısmı azam maddelerini aynen muvafık görmüş ise de aşağıda yazılı sebepler dolayısıyla de bazı maddelerin değiştirilmesine zaruret hissetmiştir.

Madde 3 — Bu maddedeki değişiklik ilk fıkradaki kelime tashihiyle 6 numaralı fıkrâ mefhumunun ihtisaa dolayısıyla mürakabesi İktisat Vekâletine mevdu bulunması lâzımgelen hayvani serum ve aşılar da şumulü olmaması icap edeceğinin tasrihi zımında kullanılan (munhasıran beşeri) cümlesinden ibarettir.

Madde 24 — Vilâyet merkezlerinde toplanacak olan hıfzıssıhha meclislerinde 23 üncü madde mucibince bir baytarın bulunması lüzumlu görüldüğü halde bu lüzum kaza merkezlerindeki meclisler için hissedilmemiş ve halbuki aynı ihtiyacın buradaki meclisler hakkında da varit bulunacağı tabii bulunmuş olduğundan 24 üncü madde de ona göre değiştirilmiştir.

Madde 95 — Üçüncü maddede arzolunan sebep dolayısıyla bu maddede dahi tadilat yapılmış ve “dahilde alelumum serum ve aşı imalı.. ve saire,, yerine “dahilde beşerî serum ve aşı imalı...., denmiştir.

Madde 170 — Bu maddedeki tadilat, hayvanların sağlık zabıtası hakkındaki kanunun aidiyeti itibarıyla İktisat Vekâletine tevdi eylediği ihtisasa müteallik hizmetlerle bu madde mefhumunun iltibasına mahal kalmamak için berayı tavzih maddenin nihayetine “hayvanların sağlık zabıtası hakkındaki kanunun 43 üncü maddesi hükmü mahfuzdur,, cümlesinin ilâvesinden ibarettir.

Madde 171 — Bu maddenin hükmü sütlerin nevi ve vasıflarıyla süt mamulâtına istihsaline ve satışına mahsus mahallerin ve levazımın sıhhi şartlarının yalnız Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince tespit edilerek belediye emirleri şeklinde neşir ve ilân kılınacağını göstermektedir.

Südün nevi ve vasıflarının doğrudan doğruya ait olduğu hayvanın ırk ve sıhhatine, veya hayvana verilen gıdaya, veya südün ihtiva eylediği anasıra göre değişebileceği göz önüne getirilir, ve memleketimizde hayvanatın ırk ve evsafının ıslâhı ve sıhhatinin vikayesi ve gıdalarının tayini ve tanzimi usullerinin irae ve talimi, ve sütü bozan vebaibakarî, şarbon, cemreiarziye, hümmayikulâî, verem ve meme iltihapları gibi bir çok hastalıkların teşhis ve tedavisi İktisat Vekâletinin cümle vazâifinden bulunur ve nihayet iktisat mevzuu ve bir hayvan mahsulü olması dolayısıyla südün memleketteki istihsal miktarı ile Vekâletimüşârarınileyanın alâkadar olması lâzımgelceği düşünülürse, bu maddenin nevi ve vasıflarının tayini ile sıhhi şartlarının tesbiti hususunda İktisat Vekâletinin Sıhhat ve İçtimai muavenet Vekâletine bir çok yardımları dokunabileceği pek tabii görülür. İşte gayri kabili istihsal olan bu yardımın teminine ekseriyetle karar veren encümenimiz bu maddenin hükmünü ona göre değiştirmiştir.

Madde 173 — Encümenimiz memleketimizin vaziyeti iktisadiye ve içtimaiyesi itibarıyla on iki yaşından aşağı olan çocukların bazen gayri sıhhi olmaları ve san'at ıtlakına şayan bulunmaları hizmetlerde çalışmak zaruretinde kalabileceklerini düşünerek bu madde hükmünün yalnız fabrika ve imalâthane gibi san'at müesseselerine kasr ve tahdidi suretile tespitini ve maddenin de ona göre tadilini kararlaştırmıştır. Bundan başka maddenin son fıkrasında “12 yaş ile 16 arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami sekiz saatten fazla çalıştırılmaz,, denmesinden mefhumu muhalifi olarak 16 yaşından fazla olanların behemehal çalıştırılabileceklerinin maksut olmadığını da ayrıca kayıt ve işaret edilmesi faydeli görülmüştür.

Madde 174 — Bez ve saire fabrikalarında veya müessesatı sairede ancak kadımlar tarafından yapılabilen gece mesailerı vardır ki bu maddenin hükmü ekmele parası çıkarmak isteyen ve evdeki yavrularını veya alil ana veya babasını beslemekzaruretinde kalan bir kadını bu gibi işlerden menedecekti. Bu hal ise hem iktisadi ve hem de içtimai buhranı tevlit edeceğinden kadınların gece mesaisine mesâğ verecek tarzda maddenin tadili encümenimizce lüzumlu görülmüş ve 12 yaş ile 16 yaş arasında bulunan kız çocuklarının geceliyin çalışabileceklerini tevciiz eder suretinde yazılan son fıkranın da tashihi yapılarak madde ona göre tespit edilmiştir.

Madde 175 — Bu maddenin mefhumuna nazaran herhangi bir müessesede geceleri için sekiz saatten fazla devam edemeyeceği anlaşılmaktadır. Halbuki matlup olan gaye iş değil ve belki de amelinin sekiz saatten fazla çalıştırılmaması olduğundan maddenin ona göre değiştirilmesini kararlaştıran encümenimiz bu türlü gece çalışma saatlerinin tahdidinin yalnız fabrika ve imalathanelere hasrının muvafık olacağını ve yer altındaki gece mesailerı için ise çalışma müddetinin dokuz saate iblağında zaruret bulunduğunu derpiş eylemiştir.

Madde 177 — Bu maddedeki tadilat doğuran bir kadının çalışabilmesi için istirahatına hasır mecburi olan muayyen müddetin tavzihi dolayısıyla konulan bir fıkradan ibarettir.

Madde 179 — Bu maddenin “1., numaralı fıkrasının hükmünün ancak iş kanununun mevzuatı dahiline girmesi icap eden mevaddan olduğunu derpiş ederek mezkûr fıkranın ona göre yazılması kararlaştırılan encümenimiz bu tarzı teminen bazı tadilat icrasına ve 173 üncü maddede gösterilen asgarî yaşın ilâvesine karar verilmiştir.

Madde 180 — Bu madde hükmünün pek çok azele istihdamına mecbur olan demir yolları gibi

saire tesisat ve inşaat da teşmilini temin zımında "devamlı olarak en az elli işçi çalıştıran, sanat, ziraat müesseseleri ile maden ocakları ... ve saire,, yerine "devamlı olarak en az elli işçi çalıştıran bütün iş sahipleri ...,, denmesine ve binaenaleyh çapa, orak ve orman işleri gibi mevsime tabi olmayıp senelik ve bilânkita devam eden işler hakkında devamlı ve müteaddit amele bulunduranların aleltilak bu maddenin hükmüne tabi olduklarını tanzihine karar verilerek madde ona göre tadilen tespit edilmiştir.

Madde 181 — Bu maddenin hükmü ile hayvanların sağlık zabıtası kanununun 42 inci maddesinin hükmünün tadiline matuf bir kaidin mevcut olmadığına ayrıca kayıt ve işaret edilmesinin faydali olacağı Encümenimize muvafık görülmüştür.

Madde 206 — Bu maddede havassı şifaiyeyi haiz içme ve kaplıca mahallerinde tesisatın vüsatine ve müracaat eden hastaların miktarına göre fenni müdürü mes'ul vazifesini ifa etmek üzere Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletince ihtisası tasdik edilmiş bir doktorla, görülecek lüzum üzerine ayrıca bir veya birkaç doktorun daha istihdamının mecburi olduğu gösterilmektedir.

Maadin kanununda müdürü mes'ullerin behemehal mutahassus olmaları meşrut bulunmadığı gibi ayrıca bir veya bir kaç doktor bulundurmak mecburiyetinde olan bir müessesenin idari işten başka bir şey görmeyecek olan makamını da bir doktora hasrutahsisinin doğru oluyacağını düşünen Encümenimiz maddenin ona göre değiştirilmesini muvafık görmüştür.

Madde 208 — Yaluva gibi bazı mühim kaplıcaların belediye hududu dahilinde olamayacaklarını nazarı dikkate alan Encümenimiz şehir veya kasaba belediyelerinin yalnız hudutları dahilindeki madeni sular veya kaplıcalar için değil belki de hudutları haricinde ve fakat yakınında olanlar için de ait olduğu makamata müracaatla içme veya kaplıca mahalli olarak ilân edilmelerine müsaade talep edebilmelerinin temini zımında bu maddenin tadili zıruurî görülmüştür.

Madde 209 — İçme veya kaplıca mahalli olarak ilân edilen mahallerden her memlekette olduğu gibi bizde de alınacak olan paranın yalnız ikamet müddetine sınırlı olması ve bunun da ancak mevsiminde ve binaenaleyh istifade edilecek bir zamanda gelenlerden tahsil edilebileceğini tanzih için bir fıkra ilâvesile bu maddenin tadilini tensip eden Encümenimiz "vergi" kelimesini de değiştirerek onun yerine "resim,, denmesini kararlaştırmıştır.

Madde 210 — Bu maddedeki tadilat cümle tashihi ile 208 inci maddede kabul olunan şekle göre yapılan değişiklikten ibarettir.

Çocukların içki içmemeleri ve tüfün kullanmamaları ve sinemaya gönderilmemeleri hakkında Kırklareli Meb'usu Doktor Fust Bey tarafından Meclisi Âliye arzolanuhta Encümenimize havale buyurulan iki teklifi kanunî de Sıhhiye ve Dahiliye Encümenleri mazbatalarında sayılan sebepler dolayısıyla Encümenimize de muvafık görülmeyerek reddine karar verilmiştir.

Riyaseti Celileye takdim kılınır.

İk. En. Reisi	M. M.	Kâ.	Âza	Âza	Âza	Âza
Burdur	Mardin	Zonguldak	Edirne	Konya	Çorum	Yozgat
Mustafa Şeref	Ali Rıza	Hüsni Rıza	Faik	A. Hamdi	Ziya	Tahsin
Âza	Âza	Âza	Âza			
		Ş. Karahisar	İzmir			
Hüseyin	Yusuf Kemal	İsmail	M. Rahmi			